

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
PROTOHİSTORYA VE ÖNASYA ARKEOLOJİSİ PROGRAMI
(ANADOLU ÜNİVERSİTESİ İLE YÜRÜTÜLEN ORTAK PROGRAM)

**M.Ö. 3. BİNYILDA BİLECİK VE YAKIN ÇEVRESİNDE GÖRÜLEN YERLEŞİM
MODELLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NESLİŞAH ÖZKAN

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. DENİZ SARI

BİLECİK, 2022

10300352

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
PROTOHİSTORYA VE ÖNASYA ARKEOLOJİSİ PROGRAMI
(ANADOLU ÜNİVERSİTESİ İLE YÜRÜTÜLEN ORTAK PROGRAM)

**M.Ö. 3. BİNYILDA BİLECİK VE YAKIN ÇEVRESİNDE GÖRÜLEN YERLEŞİM
MODELLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NESLİŞAH ÖZKAN

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. DENİZ SARI

BİLECİK, 2022

10300352

BEYAN

“M.Ö. 3. Binyılda Bilecik ve Yakın Çevresinde Görülen Yerleşim Modelleri” adlı yüksek lisans/doktora/sanatta yeterlik tezi/dönem projesinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel ahlak kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmının Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Bu çalışmanın, Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP), TÜBİTAK veya benzeri kuruluşlarca desteklenmesi durumunda; projenin ve destekleyen kurumun adı proje numarası ile birlikte, ETİK KURUL onayı alınması durumunda ise ETİK KURUL tarih karar ve sayı bilgilerinin beyan edilmesi gerekmektedir.			
DESTEK ALINMIŞTIR		DESTEK ALINMAMIŞTIR	×
Destek alındı ise;			
Destekleyen kurum;			
Desteğin Türü		Proje Numarası	
1- BAP (Bilimsel Araştırma Projesi)			
2- TÜBİTAK			
Diğer;.....			
ETİK KURUL onayı var ise;			
ETİK KURUL karar tarih/sayı:	/.....	

Neslişah Özkan

Tarih

.....

İmza

.....

ÖN SÖZ

Bu çalışma kapsamında Bilecik ilinde tespit edilen M.Ö. 3. Binyıl yerleşmelerinin sahip olduğu coğrafi koşullar ve çanak çömlek verileri incelenerek, bölgenin söz konusu dönemdeki durumunun ortaya konulması hedeflenmiştir. Arazi ve laboratuvar çalışmalarının yanı sıra, Coğrafi Bilgi Sistemlerinden büyük ölçüde yararlanılmış, bu sayede bölgenin M.Ö. 3. Binyıl olarak tanımlanan İlk Tunç Çağlarındaki durumu eldeki veriler ışığında belirlenmeye çalışılmıştır.

Öncelikle çalışmanın konusunun belirlenmesi ve yeniliklere açık bakış açısıyla sonraki adımlarda değerli fikir ve önerileri ile desteğini hiçbir zaman esirgemeyen çok değerli tez danışmanım Doç. Dr. Deniz SARI'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Çalışmalarım sırasında, Bilecik Arkeoloji Bölümü olanak ve imkanlarından yararlanmamı sağlayan, hoşgörülü tavırlarıyla desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen değerli hocalarım Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Arkeoloji Bölümü bünyesinde görev yapmakta olan Doç. Dr. Murat TÜRKTEKİ, Doç. Dr. Sinem TÜRKTEKİ, Dr. Öğr. Üye. Hüseyin ERPEHLİVAN, Arş. Gör. Haralambos NİKOLAYİDİS ve ekibin bir üyesi olan, fikirleri ve konuya olan ilgisi ile araştırmalarımnda her zaman desteğini hissettiğim manevi ablam Dr. Sevingül BİLGİN KOPÇUK'a teşekkür ederim.

Ayrıca tez çalışması sırasında coğrafya konusunda bütün sorularımı sabır ve hoşgörüyle karşılayan ve benden hiçbir bilgiyi esirgemeyen Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Coğrafya Bölümü öğretim üyelerinden değerli Doç. Dr. Levent UNCU, Dr. Öğr. Üye. Ebubekir KARAKOCA hocalarıma ve aynı üniversiteden mezun olduğum şu an doktora öğrenimine devam eden değerli arkadaşım Soner SERİN'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tezin hazırlanması aşamasından manevi desteğini hiçbir zaman esirmeyen değerli meslektaşlarım Arkeolog Deniz DAK, Emir Dilara ÇALIK, Ali Berkan TOKATLI ve malzemenin çizimi ve gruplandırılması aşamasında yardımlarını esirgemeyen Arkeolog Fadime ARSLAN'a, manevi olarak her zaman yanımda olan ve tüm olumsuzluklara rağmen motivasyonumu geri kazanmamı sağlayan çok değerli arkadaşlarım Gül AYKUT, Dilara TURAN ve Ezgi YILMAZ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca bu zorlu süreç boyunca benden maddi manevi hiçbir desteği esirgemeyen ve her zaman devam etmem konusunda beni motive eden çok kıymetli annem Neviye ÖZKAN ve tez kapsamında yabancı kaynakların çevrilmesi konusunda büyük yardımı dokunan çok kıymetli kardeşim Çevirmen Nilda ÖZKAN'a en içten teşekkür ve minnetlerimi sunarım.

Son olarak bu çalışmayı, yüksek lisans eğitimime başlamam ve tamamlamamdaki en büyük etken olan çok kıymetli babam Merhum Mehmet ÖZKAN'a adadığımı belirtmek isterim. Sevgi ve özlemle...

Neslişah zkan

2022

ÖZET

M.Ö. 3. BİNYILDA BİLECİK VE YAKIN ÇEVRESİNDE GÖRÜLEN YERLEŞİM MODELLERİ

Bu tez çalışması kapsamında Bilecik il sınırları içerisinde tespit edilen ve M.Ö. 3. Binyıla tarihlenen yerleşmeler ve söz konusu yerleşmelerin çanak çömlek buluntuları incelenmiştir. Çalışmalar sırasında, il coğrafyası detaylı bir şekilde incelenmiş ve bu incelemenin sonucuna göre bölgenin kendi içinde coğrafi zonlar oluşturduğu anlaşılmıştır. Bu zonlar doğrultusunda Kuzeybatı, Orta, Kuzeydoğu ve Orta-Güney olmak üzere alt bölgelere ayrılmış ve incelemeler bu bölgeler dikkate alınarak yapılmıştır.

Çalışmada esas alınan iki farklı konu bulunmaktadır. Bunlardan birisi çanak çömlek verileri aracılığı ile saptanan kültür bölgeleri; bir diğeri ise coğrafya aracılığı ile tespit edilebilen yerleşim karakteridir. İl, M.Ö. 3. Binyıl'da Bitinya-Frigya kültür bölgesinin etki alanı içinde yer almaktadır. İncelenen yerleşmelerde bu iki kültüre ilişkin çeşitli çanak çömlek buluntuları ele geçmiştir. Bunların yanında yine aynı çanak çömlek buluntuları bölgenin kendi içinde bir bütünlük sergilediğini de göstermektedir.

Öte yandan yerleşim modelleri ele alındığında, il genelinde bir hareketlilik dikkat çekmektedir. Sakarya Nehri, tarih öncesi dönemler düşünüldüğünde bu coğrafyada yaşayan insanlar için büyük bir şans olarak gözükmektedir. Bununla birlikte taşkınlarıyla büyük şanssızlık olarak da yorumlanabilir. Bu hareketli coğrafyada yerleşimlerin ilk seçenek olarak nehir kenarlarına yakın konumlara, ikinci seçenek olarak ise tepelik alanlara kurulmasını açıklar niteliktedir. Bu durumun sonucu olarak farklı karakterdeki yerleşim modelleri oluşmuştur. Anadolu coğrafyası ve ulaşım güzergahları ele alındığında geçiş noktasında yer alması ili dönemi için oldukça önemli bir noktaya koymaktadır. Bu sebeple bölge, tarihöncesi ve sonrası dönemlerde hiçbir zaman terkedilmemiş, kuzeyden güneye doğudan batıya farklı kültürlerin öğelerinin bütünleştiği bir pota vazifesi görmüştür. Konumu sayesinde, zorlu koşullarına ve topografyasına rağmen iklim değişikliği, doğal afetler gibi çeşitli çevresel koşullardan etkilenmemiş ve çağlar boyu kesintisiz yerleşim görmeye devam etmiştir.

Anahtar Kelimeler: M.Ö. 3. Binyıl, Yerleşim Modelleri, İlk Tunç Çağı.

ABSTRACT

SETTLEMENT PATTERNS IN THE BİLECİK REGION DURING THE THIRD MILLENNIUM B.C.

The scope of this study is to examine the 3rd millenium BC settlements identified within Bilecik together with the pottery finds.

The geography of the province was also evaluated in detail and the results showed that the region was formed by various geographical zones. These zones are further divided into sub-regions as Northwest, Central, Northeast and Mid-South, and the examinations were made according to these divisions.

The study comprises of two different topics. The first one is the cultural regions determined via pottery while the second is the settlement character that can be established through geography. The province was in the sphere of influence of the Bithynia-Phrygian cultural region during the 3rd millennium BC. Various pottery finds belong to these two cultures were found throughout the surveys. In addition to this, the same pottery finds also proved that the region exhibits a unity in itself.

In addition, the settlement models displays a movement throughout the province. During prehistoric times, Sakarya River seems to be a great chance for the people living in this geography. However, it can also be interpreted as great misfortune due to floods. This explains the reason behind the riverbank settlements as first option and the settlements on hilly areas as the second. As a consequence, settlement models with different characters has emerged.

The fact that the studied province is on the crossroads of transportation routes, puts it into an important role for the period. Therefore, the region has never been abandoned during prehistoric and the following periods, and has served as a melting pot where elements of different cultures are integrated from everywhere. Despite its harsh conditions and topography, it was not affected by various environmental conditions such as climate change and natural disasters and inhabited continuously for ages..

Keyword: 3rd Millenium B.C., Settlements Patterns, Early Bronze Age, Bilecik.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
GRAFİKLER LİTESTİ	xii
KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA TARİHÇESİ VE COĞRAFYA

1. Araştırma Tarihçesi	2
2.Coğrafi Özellikler	4
2.1. Jeolojik Özellikler	6
2.2. Jeomorfolojik Özellikler.....	7
2.3. Hidrografya.....	9
2.4. İklim	11
2.5. Topografik Hareketlilik (Deprem)	12

İKİNCİ BÖLÜM

BİLECİK İLK TUNÇ ÇAĞI YERLEŞMELERİ VE ÇANAK ÇÖMLEK ÖZELLİKLERİ

1. Bilecik İlk Tunç Çağı Yerleşmeleri.....	14
1.1. Kuzeybatı Bölgesi	16
1.1.1 Çiftlik Höyük II (Çakılası Tepesi).....	16
1.1.2. Göktepe	17
1.1.3. Kavakderesi Tepesi.....	18

1.1.4. Çınarlık Tepesi	19
1.1.5. Yıllık Tepeüstü Yerleşimi	20
1.2. Orta Bölge.....	21
1.2.1. Çiftlik Alanı.....	21
1.2.2. Yeniköy	22
1.2.3. Karasu (Demirköy) Höyük.....	23
1.2.4. Kınık Höyük	24
1.2.5. Meydantepe	25
1.2.6. Pazaryeri I	26
1.2.7. Pazaryeri II	27
1.2.8. Kaletepe	28
1.3. Kuzeydoğu Bölgesi	28
1.3.1. Üyük / Medetli.....	28
1.3.2. Yassı Höyük	29
1.3.3. Suluk Höyük.....	30
1.3.4. Beşpınar	31
1.3.5. Kuruçay.....	32
1.3.6. Kocain Mağarası.....	32
1.4. Orta – Güney Bölge	33
1.4.1. Yeşilyurt Höyük (Aharköy)	33
1.4.2. Oluklu Höyük	35
1.4.3. Demircihöyük	36
1.4.4. Hüyücek	37
1.4.5. Hüsümler Höyük.....	38
1.4.6. Mantarlık Höyük.....	39
1.4.7. Okçupınar Höyük	40

1.4.8. Gavurtepe Höyük.....	40
1.4.9. Killi Höyük.....	41
2. Bilecik İlk Tunç Çağı Çanak Çömleği.....	42
2.1. Mal Grupları	43
2.1.1. Kırmızı Astarlı Mallar.....	44
2.1.2. Siyah/Gri Mallar	46
2.1.3. Portakal Yüzeyle Mallar	47
2.1.4. Wash Astarlı Mallar.....	48
2.1.5. Kahverengi Yüzeyle Mallar.....	49
2.1.6. Kaba Mallar.....	50
2.2. Yerleşmeler Açısından Form Değerlendirmesi	51
2.2.1. Kuzeybatı Bölgesi.....	51
2.2.2. Kuzeydoğu Bölgesi.....	55
2.2.3. Orta Bölge	57
2.2.4. Orta - Güney Bölge.....	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YERLEŞİM MODELLERİ

1. Metodoloji.....	65
1.1. Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri.....	65
1.2. Arkeoloji ile Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri İlişkisi	65
2. Yerleşim Yerlerinin Birbiriyle İlişkisi.....	66
2.1. Kuzeybatı Bölgesi	67
2.2. Kuzeydoğu Bölgesi	68
2.3. Orta bölge	70
2.4. Orta – Güney bölge	71
3. CBS Yardımı ile Coğrafya'nın Yerleşim Modellerine Etkisi	73

4. Bilecik İlinde Görülen Yerleşim Modelleri	73
SONUÇ	77
KAYNAKÇA	82
EKLER	86

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1.1. Bilecik İli Siyasi ve Lokasyon Haritası	5
Şekil 1.2. Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri ve Bilecik İl-İlçe Sınırları Haritası	6
Şekil 1.3. Bilecik Topografya Haritası	7
Şekil 1.4. Bilecik İli ve Çevresi Dağlık Alanlar Haritası	8
Şekil 1.5. Bilecik İli Hidrografya Haritası.....	10
Şekil 1.6. Bilecik İli Fay Hatları ve Deprem Bölgeleri Haritası	12
Şekil 2.1. Bilecik İli'nde Tespit Edilen İlk Tunç Çağı Yerleşmeleri ve İl Dışında Kalan Yerleşmeler	15
Şekil 2.2. Bölgeler ve Dağlık Alanlar	16
Şekil 2.3. Çiftlik Höyük.....	16
Şekil 2.4. Göktepe Höyük.....	17
Şekil 2.5. Kavakderesi Tepesi.....	18
Şekil 2.6. Çınarlık Tepesi	19
Şekil 2.7. Yıllık Tepeüstü Yerleşimi.....	20
Şekil 2.8. Çiftlik Alanı	21
Şekil 2.9. Yeniköy Höyük	22
Şekil 2.10. Yeniköy Höyük, kuzey kısım.....	22
Şekil 2.11. Karasu (Demirköy) Höyük.....	23
Şekil 2.12. Kınık Höyük	24
Şekil 2.13. Meydantepe Tepe Üstü Yerleşimi	25
Şekil 2.14. Pazaryeri I Höyüğü	26
Şekil 2.15. Pazaryeri II Höyüğü.....	27
Şekil 2.16. Kaletpe Tepe Üstü Yerleşimi	28
Şekil 2.17. Üyük/Medetli Höyüğü	28

Şekil 2.18. Yassı Höyük	29
Şekil 2.19. Suluk Höyük.....	30
Şekil 2.20. Beşpınar Tepe Üstü Yerleşimi	31
Şekil 2.21. Kuruçay Tepe Üstü Yerleşimi.....	32
Şekil 2.22. Kocain Mağarası.....	32
Şekil 2.23. Yeşilyurt (Aharköy) Höyüğü	33
Şekil 2.24. Yeşilyurt (Aharköy) Höyüğüne ait Mezarlık Alanı.....	34
Şekil 2.25. Oluklu Höyük.....	35
Şekil 2.26. Demircihöyük.....	36
Şekil 2.27. Hüyücek	37
Şekil 2.28. Hüsümler Höyüğü.....	38
Şekil 2.29. Mantarlık Höyüğü.....	39
Şekil 2.30. Okçupınar Höyüğü.....	40
Şekil 2.31. Gavurtepe Tepe Üstü Yerleşimi	40
Şekil 2.32. Killi Höyük.....	41
Şekil 2.33. Kırmızı Astarlı – Açkısız Mallar	45
Şekil 2.34. Kırmızı Astarlı –Açkılı Mallar	46
Şekil 2.35. Siyah/Gri Mallar	47
Şekil 2.36. Portakal Yüzeyli Mallar	48
Şekil 2.37. Wash Astarlı Mallar.....	49
Şekil 2.38. Kahve Yüzeyli Mallar.....	50
Şekil 2.39. Kaba Mallar.....	51
Şekil 2.40. Çiftlik Höyük II / İTÇ I Dönemi Malzemesi.....	52
Şekil 2.41. Çiftlik Höyük II / İTÇ III Dönemi Malzemesi.....	52
Şekil 2.42. Göktepe - Dışa dönük dudaklı at nalı tutamaklı çömler	53
Şekil 2.43. Göktepe – Kırık akıtacak parçası / testi ağzı(?)	53

Şekil 2.44. Çınarlık Tepe İTÇ Dönemi Çanak Çömleği	54
Şekil 2.45. Yıllık Tepeüstü Yerleşimi M motifli	54
Şekil 2.46. Demircihöyük, M motifli ilmik kulplu kase örneği.....	55
Şekil 2.47. Suluk Höyük kulp örnekleri.....	56
Şekil 2.48. Kocain Mağarası çanak çömlek örnekleri.....	57
Şekil 2.49. Çiftlik Alanı - Omurgalı Kase	58
Şekil 2.50. Yeniköy – Kırmızı Astarlı parlak açkılı basit profilli hafif omurgalı kase	58
Şekil 2.51. Meydantepe – Kahve Yüzeyle kulp	59
Şekil 2.52. Meydantepe – Dışta kalınlaştırılmış dudaklı kase	59
Şekil 2.53. Pazaryeri II – Yassılaştırılmış ilmik kulp (?)	60
Şekil 2.54. Oluklu – Yuvarlak kesitli ilmik kulplar	61
Şekil 2.55. Hüsümleri – Omfalos dipli, omurgalı ilmik kulplu kase	63
Şekil 3.1. Bilecik İli İTÇ Yerleşmelerinin Bölgesel Dağılımı.....	67
Şekil 3.2. Kuzeybatı Bölgesinde Yer Alan Yerleşmeler	68
Şekil 3.3. Kuzeydoğu Bölgesinde Yer Alan Yerleşmeler	69
Şekil 3.4. Orta Bölgede Yer Alan Yerleşmeler.....	71
Şekil 3.5. Orta-Güney Bölgede Yer Alan Yerleşmeler	72
Şekil 3.6. Bilecik İli İTÇ Dönemine Ait Yerleşim Türleri.....	74
Şekil 4.1. Kültür Bölgeleri ve Yerel Özelliklerin Görüldüğü İl Sınırı.....	77
Şekil 4.2. İTÇ Yerleşmeleri Boyutları.....	79
Şekil 4.3. Bilecik İli Dışında Kalan Yerleşmeler.....	81

GRAFİKLER LİSTESİ

	Sayfa
Grafik 2.1. Mal Grupları Dağılımı	43
Grafik 2.2. Kullanılan Katkı Malzemesinin Oranı	44

KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ

bkz: Bakınız

Ed: Editör

Fig: Figür

Graf: Grafik

Har: Harita

Lev: Levha

Şek: Şekil

Tab: Tablo

M.Ö.: Milattan Önce

İTÇ: İlk Tunç Çağı

OTÇ: Orta Tunç Çağı

CBS: Coğrafi Bilgi Sistemleri

vd.: ve diğerleri

Vol: Volume

Taf: Tafel

GİRİŞ

Bu tez çalışmasının konusu, 2016 – 2020 yılları arasında Doç. Dr. Deniz Sarı başkanlığında yürütülmüş ve tamamlanmış olan Bilecik İli ve İlçelerinde Kültürel Mirasın Belgelenmesi projesi bünyesinde gerçekleştirilen arkeolojik yüzey araştırmalarından elde edilen veriler ışığında, M.Ö. 3. Binyıl'da Bilecik ve yakın çevresinde görülen yerleşim modelleridir. Ayrıca ziyaret edilen höyüklerden toplanılan çanak çömlek buluntuları da genel hatlarıyla ele alınıp, yerleşim modelleri ve çanak çömlek uygulamaları arasındaki ilişki değerlendirilmiş ve bölgenin M.Ö. 3. Binyıldaki karakteri aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Tez çalışmasına, Bilecik İli yüzey araştırmasından elde edilen verilerin derlenerek sınıflandırılması, ve bu verilerin Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) programlarına entegre edilebilecek hale getirilmesiyle başlanmıştır. Literatür taraması yapıldıktan sonra ihtiyaç duyulacak ve kullanılacak veriler belirlenmiştir. Şahsımın da üyesi olduğu ekip ile birlikte, arazi çalışmalarında ziyaret edilen ve dönemi itibariyle tez kapsamına dahil edilen höyükler, yalnızca arkeolojik değil coğrafi bakış açısıyla da değerlendirilmiş, konu hakkında gerekli notlar alınmıştır.

Arazi çalışmalarının ardından, destekleyici nitelik taşıyan çanak çömlek verilerinin tez kapsamında incelenmesi adına için Bilecik Üniversitesi Arkeoloji Laboratuvar çalışmaları yapılmıştır. Malzeme ve arazi adına bilgi fişleri hazırlandıktan sonra yazım aşamasına geçilmiştir. Tez 4 bölüm olarak tamamlanmıştır.

İlk olarak bölgenin araştırma tarihçesi hakkında bilgi verildikten sonra, yayın konusunda oldukça eksik olan il coğrafyası tanıtılmıştır. Bu tanıtım yapılırken büyük oranda Harita Genel Müdürlüğü verileri, Uzaktan Algılama Sistemler ve CBS araçlarından birisi olan ArcGIS programı kullanılmıştır. Aynı zamanda Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Doç. Dr. Levent Uncu ve Arş. Gör. Ebubekir Karakoca ile görüşmeler yapılmıştır.

Bir sonraki bölümde ise Bilecik İli İlk Tunç Çağı yerleşmeleri verileri bir araya getirilmiş, önce coğrafi durum bakımından daha sonra da çanak çömlek bakımından değerlendirilerek toplanan veriler okuyucuya sunulmuştur.

Bir sonraki bölüm de konuya açıklık getirilmesi adına CBS ve Arkeoloji konusu üzerinde durulduktan sonra elde edilen veriler bir araya getirilmiş ve Bilecik İlinde görülen yerleşim modelleri saptanmıştır. Bu bilgiler CBS aracılığı ile dijital ortama aktarılmış ve teze eklenmiştir. Son bölümde ise, elde edilen sonuçlar değerlendirilmiş ve Bilecik İlinin M.Ö. 3. Binyıldaki durumu belirlenmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA TARİHÇESİ VE COĞRAFYA

1. Araştırma Tarihi

Bilecik iline dair bilimsel boyutlu ilk araştırmalar, Antik Çağları hedef alan epigrafik, ikonografik ve kültürel amaç güdülen çalışmalar. Bölgede bilinen en eski prehistorik faaliyetler 1895-1896 yılları arasında İstanbul-Ankara demiryolu hattının inşası sırasında bugünkü Bozüyük ilçesinde yer alan höyüğün yakınlarındaki bataklık kurutmak amacıyla tahrip edilmesidir. Alfred Koerte ilk kez höyükte çalışmalar yapmış ve çıkan prehistorik buluntuları 1899 yılında yayımlayarak bilim dünyasına tanıtmıştır (Koerte, 1909:1).

Bölgede bilimsel anlamda ilk kazı 1937 yılında, Bursa-Eskişehir karayolunun yapımı esnasında güney eteği tahrip edilen ve böylece Kurt Bittel ve Heinz Otto tarafından kazı çalışmalarına başlanan Demircihöyük'tür (Bittel ve Otto, 1939). Bilecik'in Söğüt ilçesinde yer alan höyükte üç hafta süren bu kazı çalışmasının üzerinden iki yıl geçtikten sonra kazıda elde edilen bulgular bilim dünyasına tanıtılmış; Bittel ele geçen çanak çömleğin, Eskişehir bölgesi ve çevresine özgü bir kültür grubunun temsilcisi olduğuna işaret etmiştir. Yayılım alanını batıda İznik-İnegöl ovalarından, doğuda Çifteler'e ve Porsuk vadisinin doğu ucuna kadar ulaştığını belirtmiştir. Anadolu'yu kültür bölgelerine ayırarak inceleyen Bittel, ayrıca İznik-İnegöl ovalarından Eskişehir'e kadar olan bölgede yer alan höyüklerden malzeme toplamıştır (Bittel, 1942: 160).

Daha sonra ilk olarak İ. Kılıç Kökten 1944 yılında prehistorik yerleşmelerin saptanması çalışması kapsamında Bilecik ve kısmen Eskişehir illerinde Batı Anadolu prehistoryasını aydınlatmaya yönelik olarak yerleşim yerlerinin konumlarını saptamaya çalışmıştır (Kökten, 1948: 198-202). 1959 – 1965 yılları arasında David French, büyük oranda İznik, Eskişehir, Afyon ve Akşehir'de, kısmi ve kısıtlı bir zaman içinde Bilecik'te yüzey araştırmaları yapmış (French, 1967: 50-51) ve yerleşim yerlerinden topladığı malzemelerin Troya, Beycesultan, Demircihöyük ve İnegöl-Cuma Tepe stratigrafisinden yararlanarak Batı Anadolu Neolitik, Kalkolitik, İlk Tunç Çağı ve M.Ö. 2. Binyıl çanak çömleğini çeşitli makaleler halinde ele almıştır. Bu sayede Batı Anadolu çanak çömlek gruplarının sınırlarını daha ayrıntılı olarak çizmiş ve bu araştırmaların sonucu olarak French doktora tezi kapsamında Batı Anadolu İlk Tunç Çağı çanak çömlek gruplarını detaylı bir şekilde bilim dünyasına sunmuştur (French, 1969).

1975-1978 yılları arasında Manfred Korfmann tarafından Demircihüyük ikinci dönem kazılarına başlanmış ve bölgede adına ilk kez İlk Tunç Çağı I – II ve Orta Tunç Çağı stratigrafileri açığa kavuşturulmuştur. Batı Anadolu kronolojisinin oluşumu açısından son derece önem teşkil eden bu kazı sayesinde bölgede ele geçen malzeme gruplarının kronolojideki yerleri belirlenmesi açısından önemli bir adım atılmıştır (Korfmann 1983; Seeher 1987; Efe 1988).

1983 yılına gelindiğinde, Bozüyük'te yer alan Toprak Seramik Fabrikasına ait alanda bina inşaatı sırasında arkeolojik malzemeye rastlanması sonucunda Eskişehir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü tarafından iki senelik süren kurtarma kazıları gerçekleştirilmiştir. Kazılan alanın 400 metre batısında Küçükhöyük olarak bilinen yerleşmenin mezarlığı olduğu anlaşılan bu alanda küp ve sandık mezarlar ortaya çıkarılmış, ele geçen malzemedен buranın Geç İlk Tunç Çağı II dönemine ait olduğu anlaşılmıştır (Gürkan ve Seeher 1991: 39-36).

1988 yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir yüzey araştırmalarına Prof. Dr. Turan Efe tarafından başlanarak bölgede daha önceki araştırmalarda saptanmış olanlarla birlikte yeni yerleşmelerin de tespit edildiği 224 yerleşme ziyaret edilmiştir. Paleolitik dönemden MÖ. 1. Binyıla kadar uzanan bu yerleşmelerin ön raporları ve kimi yerleşmenin daha detaylı yayınları bilim dünyasına tanıtılmış (Efe 1989-90, 1990a, 1990b, 1990c, 1991, 1992, 1993a, 1993b, 1994a, 1994b, 1994c, 1995a, 1995b, 1996a, 1996b, 1997, 1998), 1996 yılında yine yaptığı yüzey araştırmalarında tespit ettiği Küllüoba höyüğünün kazına başlanması amacıyla bölgedeki çalışmalara 1995 yılında son verilmiştir.

1990 ve 1991 yıllarında Jürgen Seeher tarafından Demircihüyük/Sarıket mezarlık kazısına başlanmış, burada İlk Tunç Çağı'nın ikinci yarısı, MÖ 2. Binyıl ve Hellenistik Dönem'e tarihlenen basit toprak, küp ve sandık mezarlar açığa çıkarılmıştır (Seeher 1991:97-124 ve Seeher, 1992:5-19).

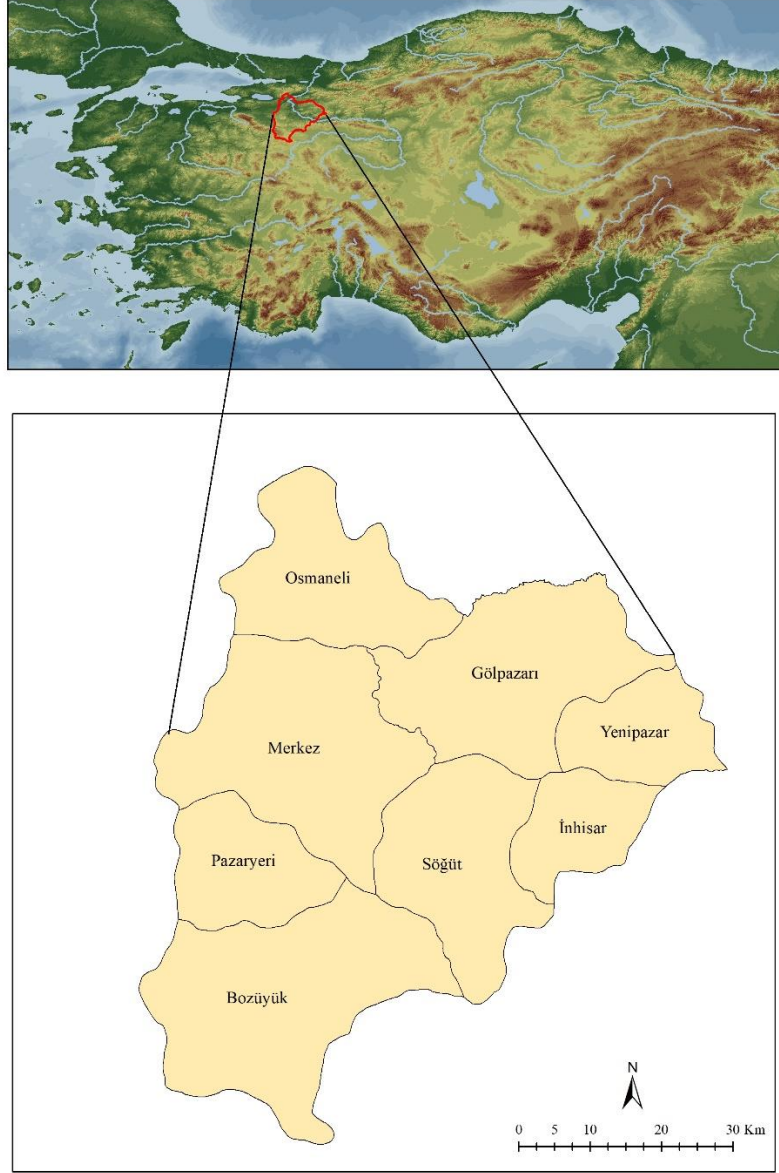
Bölgenin prehistorik dönemlerinin daha kapsamlı araştırılabilmesi sebebiyle 2013-2014 yıllarında yüzey araştırmalarına Prof. Dr. Turan Efe tarafından tekrar başlanmıştır (Efe vd. 2015: 1-2). 2016 yılında proje başkanlığı Doç. Dr. Deniz Sarı tarafından üstlenilerek Bilecik İli ve İlçelerinde Kültürel Mirasın Belgelenmesi Projesi kapsamında arkeolojik yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiş ve bu araştırmalar 2020 yılında tamamlanmıştır (Sarı 2017:140-154, Sarı 2018:331-347, Sarı 2019:439-454, Sarı 2020:339-410, Sarı vd. 2022:309-328). 2013-2014 yıllarında Prof. Dr. Turan Efe başkanlığında gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sırasında tespit edilen Bahçelievler Neolitik Yerleşmesi'nde 2019-2022 yılları

arasında , Bilecik Müzesi başkanlığında Doç. Dr. M. Erkan Fidan'ın bilimsel danışmanlığında arkeolojik kazılar gerçekleştirilmiştir (Fidan, 2020: 29-30).

Son olarak Bilecik ili Arkeolojik Araştırmaları Projesi kapsamında gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında 2017 yılında tespit edilen Gedikkaya İn Mağarası'nda 2019 yılında Bilecik Müzesi başkanlığında, Doç. Dr. Deniz Sarı'nın bilimsel danışmanlığında halen devam etmekte olan arkeolojik kazılara başlanmıştır Epi-Paleolitik, Neolitik ve Kalkolitik olmak üzere üç farklı dönemde yerleşime sahne olmuş olan Gedikkaya Mağarası, Doğu Akdeniz ve Orta Anadolu kültürleri ile Kuzey Ege ve Balkan kültürleri arasındaki ilişkileri ortaya koymak bağlamında önemli veriler sunmaktadır (Sarı vd, 2022: 7-18).

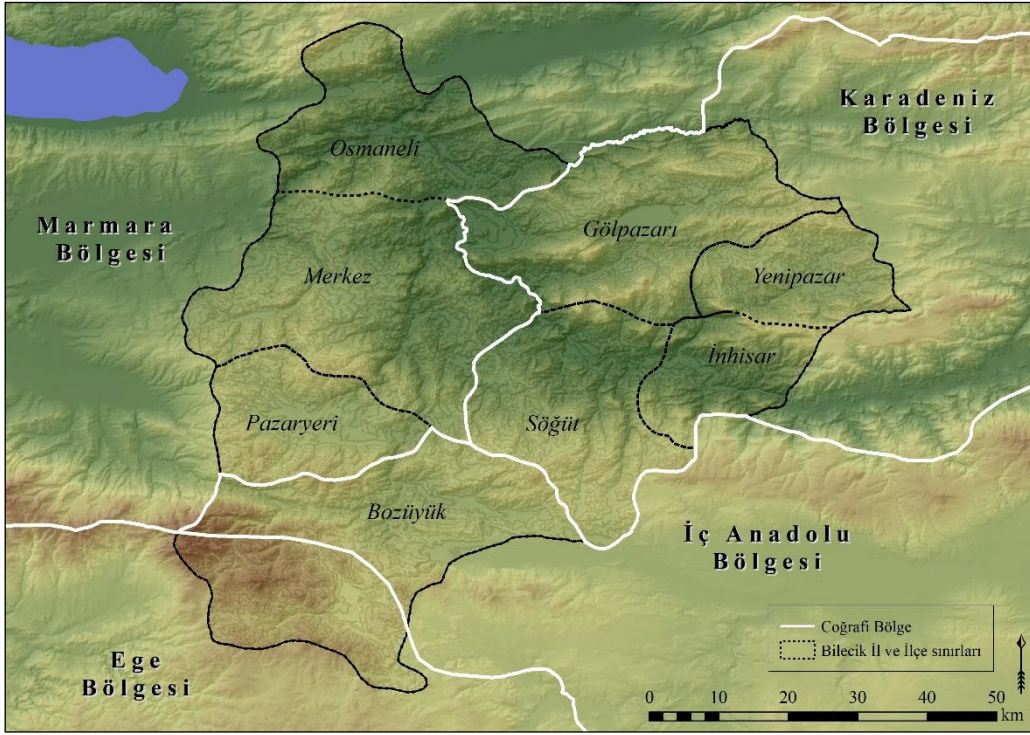
2. Coğrafi Özellikler

Günümüzde, insanların yaşamını sürdürme biçiminde en büyük etkenlerden biri coğrafyadır. Coğrafya, beslenme alışkanlıklarından yaşam tarzına kadar birçok konuda kişiliklerin oluşmasında etken rol oynamaktadır. Bir şehrin üzerine kurulu olduğu coğrafi faktörler, o şehrin aynı zamanda kültürel kimliğini oluşturmakla beraber, etkileşimde bulunabileceği diğer kültürleri de belirlemektedir. Bu noktada geçmiş toplumları anlamak ve değerlendirmek için ilk önce bakılması gereken konu coğrafi konumudur. Sahip olduğu kaynaklar, üzerinde buldukları arazi şekilleri; bize atalarımız sayılan bu insanları anlamada önemli ipuçları sağlamaktadır (Şek. 1.1)

Şekil 1.1. Bilecik İli Siyasi ve Lokasyon Haritası

Bilecik ili Marmara Bölgesi'nin Güneydoğusunda yer almakta, 39° ve $40^{\circ} 31'$ kuzey enlemleri ile $29^{\circ} 43'$ ve $30^{\circ} 41'$ doğu boylamları arasında bulunmaktadır. Aynı zamanda Marmara, Karadeniz, İç Anadolu ve Ege bölgelerinde sınırları bulunan tek il olmasıyla dikkat çekmektedir. Doğusunda Bolu ve Eskişehir, güneyinde Kütahya, batısında Bursa ve kuzeyinde Sakarya illeriyle komşudur. Alan sıralaması bakımından 65. sırada yer alan il, $4,321 \text{ km}^2$ yüzölçümüne sahiptir. Adrese dayalı nüfus kayıt sisteminin 2017 verilerine göre nüfus 221,693 olarak tespit edilmiştir. Merkez ilçe, Bozüyük, Gölpazarı, İnhisar, Osmanlı, Pazaryeri, Söğüt ve Yenipazar olmak üzere sekiz ilçe ve üç belde belediyesi ile birlikte toplamda 11 belediye bulunmaktadır. İl bütününde, toplam 61 mahalle ve 249 köy yerleşimi mevcuttur. (Bilecik Valiliği ÇŞİM, 2019; 1) (Şek..1.2).

Şekil 1.2. Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri ve Bilecik İl-İlçe Sınırları Haritası

2.1. Jeolojik Özellikleri

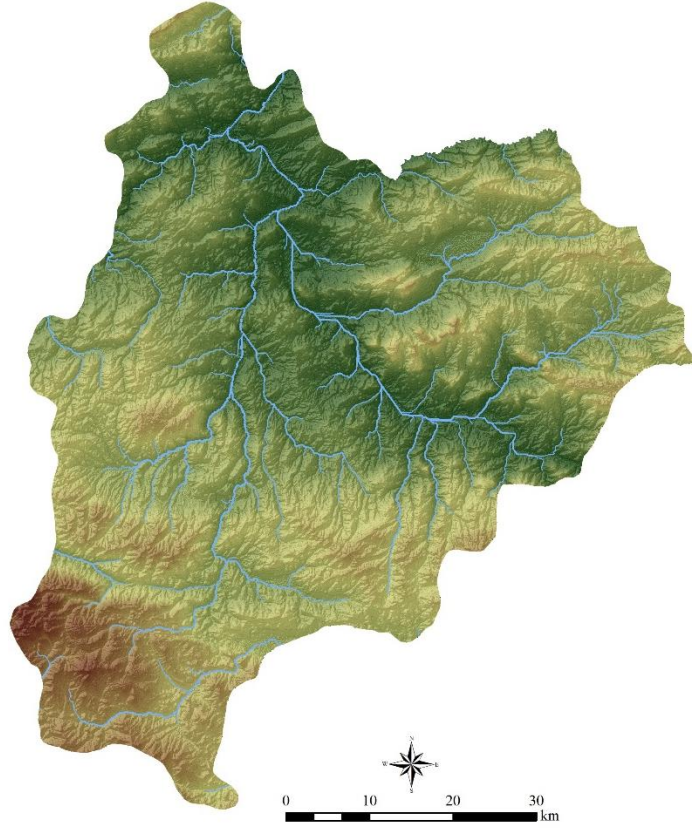
Bilecik ilinin temelini Birinci zaman olduğu bilinen Paleozoik yaşlı metamorfikleri oluşturmaktadır. Güneyde (Bozüyük-Dodurga) ve batıda (Merkez İlçe-Pazaryeri) oldukça yaygın olarak gnays, şist ve mermer ve granit görülmektedir. İkinci zaman olarak tanımlanan Mezozoik yaşlı kireçtaşları doğu ve batıda kısmında gözlemlenebilir. Kumtaşı, kireçtaşı ve marnlar ile birlikte fosiller diğer kayaç türleridir. Üçüncü zaman olan Senozoik içerisinde meydana gelen neojen tortulları ise Sakarya Nehri çevresinde yaygın olarak gözükmektedir. Kireçtaşı, kumtaşı, marn ve konglomeralar olarak da tanımlanan kayaç türleri bu yapılanmalar arasındadır. Dördüncü zamana denk geldiği ifade edilen en genç kuvaterner yaşlı alüvyonlar, akarsu yatakları ve çevresinde ayrıca taşkın ovalarının tabanlarında gözlemlenebilmektedir. Sakarya Nehri ve Göksu Çayı çevresinde ise alüvyonlar oldukça kalınlaşmaktadır (OSİB, 2013: 27-28).

Bölgede yüzeyde gözlemlenebilen jeolojik birimler, Alt-Orta Miyosen volkanik ve sedimanter kayaçları ile Üst Miyosen volkanik ve sedimanter kayaçlardır. Yeşil şist bölgenin genel zemin yapısını oluştururken; yukarıda bahsedildiği gibi kil, kireçtaşı ve kumtaşı gibi başka jeolojik yapılar da bulunmaktadır (Görgün ve Ural, 2018: 395).

2.2. Jeomorfolojik Özellikleri

Bilecik ili genel anlamda dağlık alanlar, dik ve derin vadilerle yarılmış aşınım düzlüklerinden oluşmaktadır (Şek. 1.3). Karadeniz dağlarının başlangıç merkezi de olan Kuzey Anadolu kenar dağlarının batı sınırı Köroğlu Dağları, İç Anadolu platolarının başlangıç yeri, Marmara Bölgesinin de akarsu ovalarının sona erdiği alanlarının tamamı ilin sınırları içerisindedir (OSİB, 2013: 24).

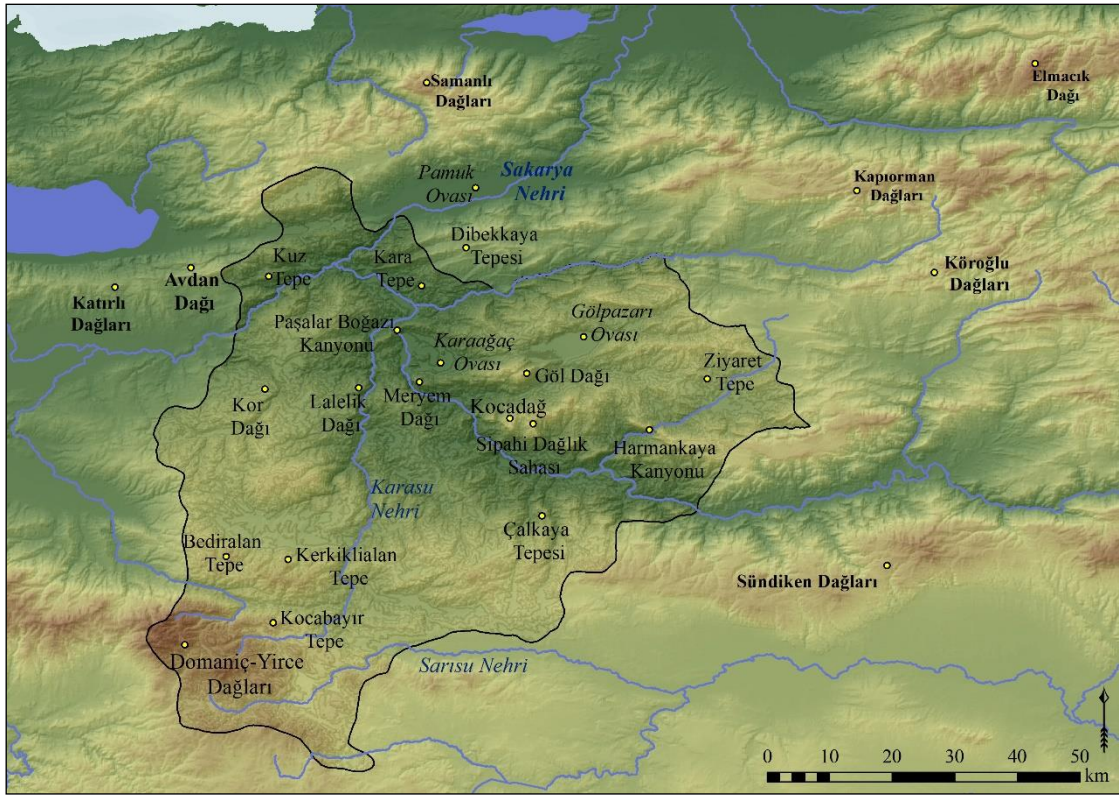
Köroğlu Dağları'nın il topraklarında başlaması, arazi karakterini etkilemekte ve batıdan doğuya doğru birden yükselmesine sebep olmaktadır. İl, aynı zamanda Sakarya Irmağı ile kuzey-güney yönünde iki bölüme ayrılmaktadır (TİK, 2013: XI). Bu farklılıklar sıcaklık ve iklim, kültürel öğelere kadar birçok konuya yansımaktadır. Bu konuya ileri bölümde daha detaylı değinilecektir.

Şekil 1.3. Bilecik Topografya Haritası

İlin %60'ını platolar, %33'ünü dağlar ve %7'sini ovalar oluşturmaktadır. %32'lik alan kaplayan dağların yükseltisi ise 1500 metreyi aşmamaktadır (Aygün, 1998:9) (Şek. 1.4). Kuzeyden güneye doğru tanımlanacak olursa; kuzey sınırda Samanlı dağlarının doğu bölümü dağ ve platoların ardından güneyde İznik-Pamukova depresyonuyla devam etmektedir.

Katırlıdağ-Mudanya Sırtları Yöresi'nin doğu kısmını oluşturan Avdan Dağı ve Karagöl Platosu söz konusu hattın güneyinde yer almaktadır. Daha güneyinde ise batıda Yenişehir Ovası, doğuda da Göynük Çayı vadisi bulunmaktadır. Bu vadinin güneyinde ise sırasıyla Aktaş-Alıç Platoları, Karaağaç ve Gölpazarı Ovaları, Meryem Dağı-Göl Dağı-Dokuz Platosu, Sürüm Çayı Vadisi, Sipahi Dağlık Sahası, Yenipazar Havzası, Akköy Platosu ve Orta Sakarya Vadisi uzanmaktadır. Vadinin güney ve batısında Sakarya Nehrinin bir kolu olan Karasu'nun ikiye ayırdığı Söğüt ve Bilecik Platoları yer almaktadır. Hemen güneydoğusunda Sündiken Platosu görülmektedir. Daha da güneyinde Sarısu-Porsuk oluğunun batı kısmı yani İnönü ve Eskişehir Ovaları, son olarak da Uludağ kütesinin devamı olan ve doğu uzantılı plato karakteri taşıyan Domaniç-Yirce Dağları uzanmaktadır (Özgür, 1990:4). Arazide ovalık alanlar çok fazla bulunmamakla birlikte büyük düzlükler halinde olmayıp, akarsularla parçalanmış araziler ve akarsu kenarındaki düzlüklerden meydana gelmektedir (Aygün, 1998: 9).

Şekil 1.4. Bilecik İli ve Çevresi Dağlık Alanlar Haritası

İl toprakları, Sakarya Nehri çevresinde engebeli bir topografyaya sahip olması sebebiyle çevre illere kıyasla küçük denilebilecek ovalara sahiptir. Bozüyük, Osmaneli, Pazaryeri, Gölpazarı ve Karaağaç ovaları ilin yalnızca %7'sini kaplamaktadır (Efe Güney, 2018: 51).

Ayrıca ilde Harmankaya ve Kandilli-Darıdere isimleriyle iki önemli kanyon bulunmaktadır. Kandilli Kanyonu Bozüyük'te, Harmankaya Kanyonu ise Yenipazar-İnhisar arasında yer almaktadır. Harmankaya Kanyonu içinde bulundurduğu mağara oluşumları ve iki büyük şelalesiyle 260 hektarlık alanı kaplamaktadır (Efe Güney, 2018: 51). Paşalar Boğazı Kanyonu ise az bilinen fakat doğal ulaşım yolları üzerinde yer alan önemli kanyonlardan biridir.

Bir diğer önemli oluşum da mağaralardır. Bozüyük'te bulunan ve 44 m derinliğe sahip dikey Kuyumcu Düdeni haricinde neredeyse hepsi yatay mağaralardır. Bunlar uzunluklarıyla birlikte; 80 m ile İnhisar altı ve 180 m ile İnhisar Mağaraları, Yenipazar ilçesinde 60 m ile İnkaya ve 36,5 m ile Kayaboğazı Kanyonu Mağaraları, Söğüt'te 210 m ile İnaltı, Gölpazarı'nda 10 m ile Kızılin, Osmaneli'nde Kadirin Boğazı, Pazaryeri'nde 16 m ile Çalvo, son olarak Merkez ilçede 105 m ile Bahçecik Subatanı mağaralarıdır (OSİB, 2013: 52).

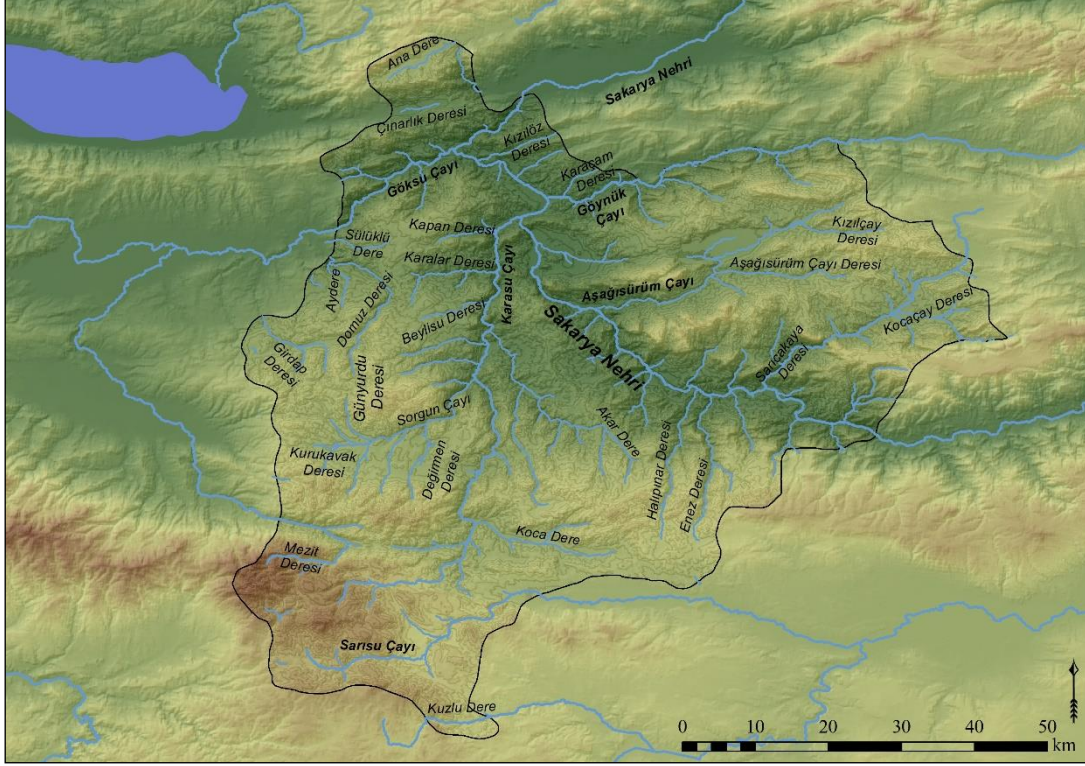
Yukarıda da belirtildiği üzere bu tez kapsamında, coğrafi faktörleri iyi açıklamak ve bunlara bağlı olarak tarihöncesi dönemlerde yaşayan insanların ticaret, göç gibi amaçlarla kullanmış oldukları olası ulaşım güzergâhlarını tespit etmek amaçlanmıştır.

2.3. Hidrografyası

Marmara bölgesinde bulunmasına rağmen, denize kıyısı olmayan tek il olması Bilecik'i çevre illerden ayıran diğer bir özelliğidir. Bununla beraber Türkiye'nin en önemli su kaynaklarından biri olan Sakarya Nehri ilin içinden geçmektedir. Sakarya Nehrinin Tarihöncesi dönemlerde çok daha güre ve fazla kola sahip olması ise kaçınılmazdır (Şek. 1.5).

Eskişehir Çifteler ilçesinin 3 km güneydoğusundan doğan Sakarya Nehri, birçok küçük derelerle beslenerek ülkemizin en uzun nehirleri arasında yer almaktadır. Uzunluğu 810 km, genişliği 60-150 m arasında coğrafi koşullara bağlı olarak değişiklik göstermektedir (Işık vd, 2006: 402). Sakarya Nehri, Batıdan Göksu Çayı, kuzeydoğudan Göynük Çayı, doğudan Erbis Çayı, güneyden Karasu Çayı gibi önemli kollarıyla birlikte derin vadiler oluşturarak topografyayı şekillendiren etkenlerden en önemlileri arasında yer almaktadır (Kılıç ve Başkaya, 2016: 120). Batıdan doğuya doğru akan nehir, dirsek yaparak kuzeye döner ve Ankara ve Porsuk Çayı'nı da içine alarak Kırmir Çayı'nın nehre kavuştuğu yere kadar bu yönde devam etmektedir. Sündiken platosu ve doğusunda kalan plato sahası arasından batıya dönerek İnhisar'a kadar doğu-batı, buradan itibaren güneydoğu-kuzeybatı ve Hamitabat, Evlekkaya, Darca boğazlarını geçtikten sonra güney-kuzey doğrultusunda akmaktadır. Paşalar, Pamukova'yı takiben Geyve, Adapazarı ovasından sonra Mağara ve

Akkum boğazlarını geçen nehir, küçük bir delta oluşturarak Karasu kasabası yakınlarında Karadeniz'e kavuşur. Bu hat boyunca bünyesine katılan diğer kollar ise Aladağ Çayı, Karasu, Göynük Çayı, Mudurnu Çayı ve Çark Suyu'dur (Özgür, 1990: 66).

Şekil 1.5. Bilecik İli Hidrografya Haritası

Sakarya'nın diğer bir önemli kolu da Karasu'dur. Bozüyük, Bozalan köyü yakınlarında doğmakta ve güneye doğru akmaktadır. Doğudan Poyra'ya kadar 20 km girinti yapan Kocadere havzası, Küplü yakınlarında güneybatıdan Sorgun çayı, buradan da Söğüt deresini alarak kuzeye doğru devam etmektedir. Kızılkaya, Aşağıbadum, Pelitözü boğazlarını geçerek, Bayırköy'den sonra Paşalar boğazından çıkan Sakarya Nehri ile birleşmektedir (Özgür, 1990: 71).

Göynük kasabası kuzeydoğusunda Bel Tepe ile Kuzyaka Tepe arasından batıya doğru akan Göynük Çayı, Osmaneli'nin Medetli Köyü kuzeyinde Sakarya'ya kavuşmaktadır. Bir diğer kol olan Kocası olarak da bilinen Göksu, Domaniç-Yirce dağlarından doğarak İnegöl Havzası ve Yenişehir Ovası'ndan geçerek, Hayriye Boğazı bitiminde Osmaneli yakınlarında Sakarya Nehri'ne batıdan karışmaktadır. Ayrıca 640 km uzunluğuyla Sakarya Nehri'ne en fazla su taşıyan akarsu niteliğindedir (Özgür, 1990, 71-73).

Bilecik ilinin güney ucu için önemli bir kaynak olan Sarısu Deresi, Porsuk Çayı'nın kollarından biridir. Kütahya İli'nin merkez ilçesine bağlı Dodurga Köyü yakınlarından

doğmakta Eskişehir İli'nin İnönü ilçesinin batısında bulunan sıcak su kaynaklarını da bünyesine katarak Bilecik ili Bozüyük ilçesinin güney hattı boyunca devam ederek il sınırlarında son bulmaktadır.

Osmaneli ilçesi Çerkesli köyü doğusunda, İznik ve Pamukova depresyonları arasındaki eşik sahası üzerinde uzunluğu 800 m genişliği 600 m civarında küçük denilebilecek bir set gölü bulunmaktadır (Özgür, 1990, 74).

Bunlar haricinde ilde yeraltı sularının oluşumu, neojen yaşlı alüvyon birimleri bünyesinde meydana gelmiştir (Bilecik Valiliği ÇŞİM, 2019; 28) ve bu alüvyal sahalar, ilde yeraltı suyu bakımından en zengin bölgelerdir. Vadi tabanları ve ovalar bu anlamda büyük önem taşımakla birlikte Bilecik İli'nde Gölpazarı Ovası, Karaağaç Ovası, İnönü Ovası, Sakarya Nehri ve Karasu'nun alüvyal tabanları bu açıdan elverişli alanlardır (Özgür, 1990, 75). Tarımsal faaliyetler açısından toprağın bereketliliğini arttıran yeraltı suları, yerleşim yeri seçimi bakımından belirleyici faktörler arasında sayılabilmektedir. MÖ 3. Binyıl'daki yer altı sularının durumu ve yoğunluğu araştırma eksikliği sebebiyle bilinmese de, yer altı sularının günümüze kıyasla il sınırlarında daha geniş bir alan kaplaması yüksek bir olasılıktır.

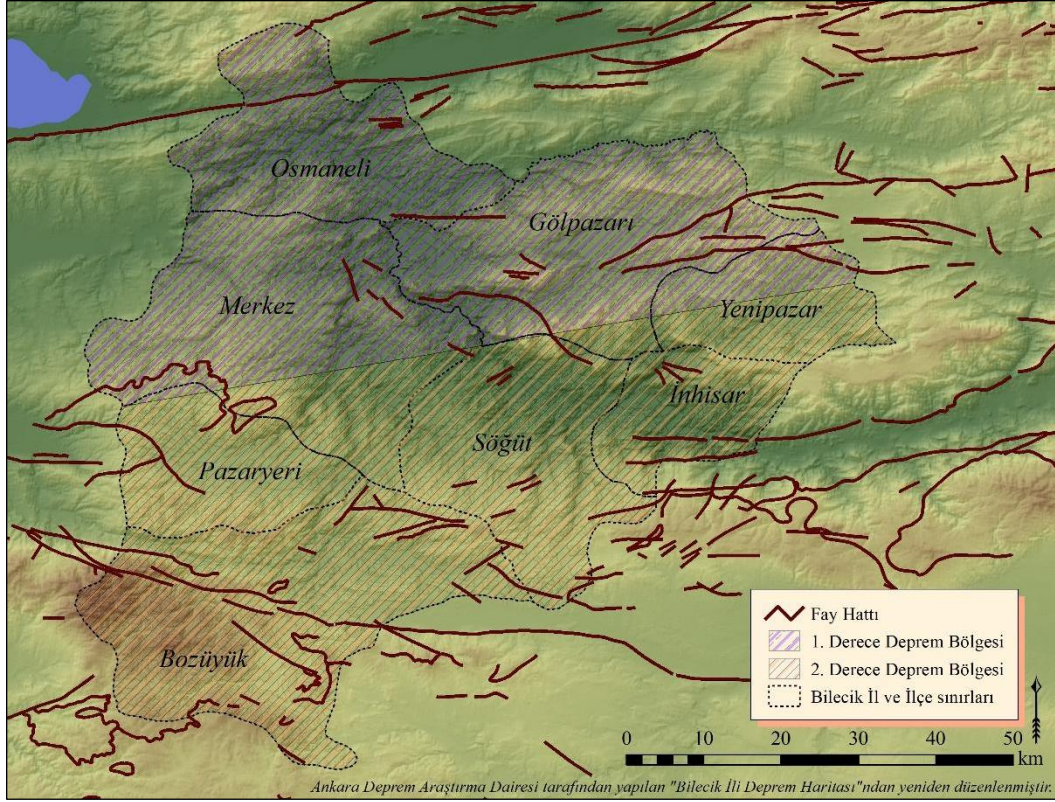
2.4. İklim

Bilecik İli Akdeniz makro iklimi içinde yer almakla beraber ilin topografyası iklimde çeşitliliğin görülmesine yol açmıştır. Aynı zamanda coğrafi bölgeler arasında geçiş noktasında yer alması, Kuzey-Batı Anadolu'ya özgü bir geçiş tipinin ilde gözlemlenebilmesine olanak sağlamıştır (Bilecik Valiliği, 2005).

Coğrafi bölgelerin kesişiminde yer alması ve çeşitlilik gösteren topografyası sebebiyle Bilecik ilinde tek iklim tipi görülmemekle birlikte bölgelerde, kendilerine özgü iklim özellikleri görülmektedir. Merkez ilçe, İnhisar'da Marmara Bölgesi'nde rastlanan geçiş iklimi tipi özelliği görülürken Gölpazarı, Osmaneli, Söğüt ilçelerinde geçiş iklimi özelliğinin yanı sıra mikro klima iklim özellikleri de görülmektedir. Bozüyük, Pazaryeri ve Yenipazar'da ise İç Anadolu Bölgesi iklimi hâkimdir. İl genelinde sonbahar ve kış ayları yağışlı geçerken yaz ayları ise kurak geçmektedir. Yıllık yağış miktarı 450 kg/m² civarında olup Merkezi Akdeniz yağış rejim tipi görülmektedir. Marmara Bölgesine kıyasla daha düşük kalan bu yağış değeri, İç Anadolu Bölgesi'ne göre daha yüksek olarak değerlendirilebilir. Kışların sert geçtiği ilde kar yağışları yoğun görülmekte ve havanın kapalı olduğu gün sayısı güneşli ve açık havalara oranla neredeyse iki kat fazladır. (OSİB, 2013: 30-31).

2.5. Topografik Hareketlilik (Deprem)

Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü'nün verileri değerlendirildiğinde, Batı Anadolu ve Marmara Bölgesi kıyı şeridinde çok sayıda doğu- batı uzantılı aktif fay hattı gözlemlenmektedir.

Şekil 1.6. Bilecik İli Fay Hatları ve Deprem Bölgeleri Haritası

Bilecik ili ise Kuzey Anadolu Fay Hattı (KAF) ile Eskişehir-İnönü Fay Hattı (EİF) arasında bulunmaktadır (Bilecik Valiliği, 2015: 16). Ankara Deprem Araştırma Dairesi tarafından hazırlanan Bilecik Deprem Haritasına bakıldığında merkezden doğu batı uzantılı bir hat çekildiği varsayıldığında kuzeyde kalan kısım 1. Derece, güneyde kalan kısım ise 2. Derece deprem kuşaklarında yer almaktadır (Şek. 1.6.). Gölpazarı, Osmaneli, Merkez ilçe 1. Derece risk bölgesinde bulunmasına rağmen; Yenipazar, Pazaryeri, Söğüt, İnhisar, Bozüyük bölgeleri 2. Derece risk bölgesinde kalmaktadır. Fakat 2. Bölgede yoğun olarak Bozüyük'te ve yer yer Merkez ile Pazaryeri sınırında ve Söğüt'te diri fay hatları bulunmaktadır (OSİB, 2013: 29-30). 1862, 1897, 1956 ve 1999 yıllarında ilde şiddeti 5 ile 7.4 büyüklüğünde ölçülen depremlere şahit olmasına rağmen il genelinde son yüzyılda deprem kaynaklı bir hasar meydana gelmediği bilinmektedir. Topografik yapısının yoğun olarak dağlık ve kayalık olması ve özellikle bugün il merkezinin kaya zeminine sahip olması ve son yıllarda büyük şiddetli depremlere şahit olmaması il için büyük şans olarak kabul edilmektedir (Görgün ve

.Ural, 2018: 395). Bununla beraber, Bilecik İli arkeolojik yüzey araştırmaları kapsamında yürütölen arazi çalışmaları sırasında genellikle dağlık alanlarda olmak üzere fay aynaları gözlemlenmiřtir¹. Özellikle nehir kenarları düşünöldüğünde meydana gelen bu ufak hareketlilik, olasılıkla taşkınlara da yol açmaktadır. Buna bir örnek olarak hemen önünden Sakarya Nehri geçen ve İlk Tunç Çağlarında kısa süre yerleşim gördüğünü saptadığımız Geçitli Mağarası (İnağzı Mevkii) faylanma ile oluşmuş ve hemen önünde taşkın malzemesine rastlanılan küçük bir taşkın ovası tespit edilmiştir. Mağarada yapılan kaçak kazılar sebebiyle açılan çukur içinde mağaranın stratigrafisini gözlemleyen Doç. Dr. Levent Uncu, mağarada ve önünde meydana gelen hareketliliği şu şekilde ifade etmektedir; “ *Mağara içinde ve hemen önünde taşkın malzemesi olarak nitelendirildiğimiz toprak yapısı görölmektedir. Stratigrafiye bakılacak olursa tarih öncesi dönemlerde yerleşim görmüş ve ardından taşkınlara yaşanmıştır. Yerleşim öncesinde de taşkın dolguları izlenebilmektedir. Mağaranın üst tarafının oluşumu suyla meydana gelmiştir ve hemen dışarıda üstünde yer alan kayalıkta fay aynası izlenebilmektedir.*”

¹ Bilecik şeyh Edebalı Üniversitesi Fen-Edebiyat Faköltesi Coğrafya Bölümü Doç. Dr. Levent Uncu ve Arş. Gör. Dr. Ebubekir Karakoca'nın yüzey araştırmalarımıza katılımı sırasında kendilerinden edinilmiş bilgidir.

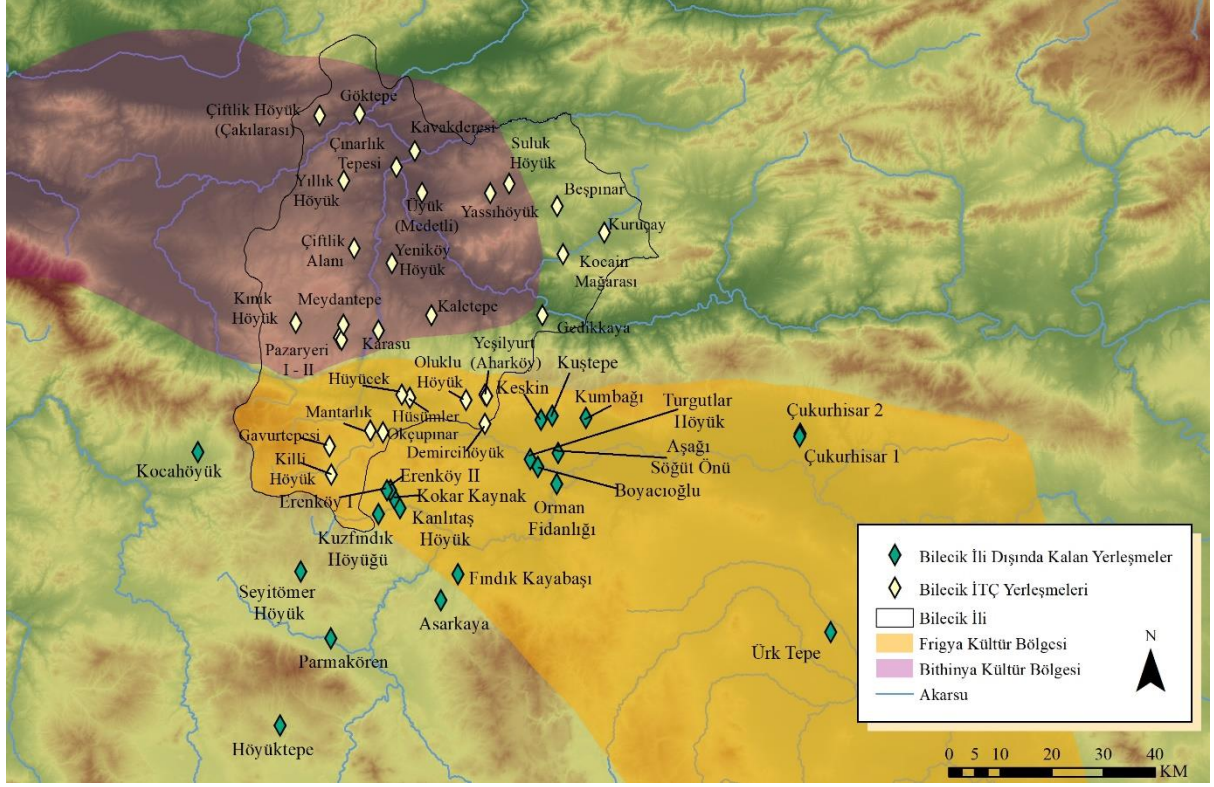
İKİNCİ BÖLÜM

BİLECİK İLK TUNÇ YERLEŞMELERİ VE ÇANAK ÇÖMLEK ÖZELLİKLERİ

1. Bilecik İlk Tunç Çağı Yerleşmeleri

Bu tez kapsamında incelenen yerleşmeler, il sınırları içerisinde gerçekleştirilen yüzey araştırmalarına dayanmaktadır. Öte yandan, il sınırları dışında özellikle kuzey bölgede yer alan çok sayıda İTÇ yerleşmesi bulunmaktadır. Turan Efe'nin 1988 yılında başlayan yüzey araştırmaları sırasında tespit ve ziyaret edilen yerleşmeler ile Ali Umut Türkcan'ın 2008-2009 yılı yüzey araştırmalarında tespit ettiği yerleşmeler incelendiğinde, bölgede İTÇ öncesi dönemleri içeren yerleşmeler daha çok güney kesimde yer almaktadır. (Türkcan, 2011: 308-315) (Efe 199c, 1991, 1992, 1993a, 1994b) Özellikle İTÇ'nin erken dönemleri bu bölgede Turan Efe tarafından yüzey araştırmaları sırasında tespit edilmiştir. Söz konusu alanda yerleşme sayılarının fazlalık göstermesinin sebebi ise, coğrafi şartlar bakımında bu alanın yerleşim yeri seçimlerine oldukça uygun olması olarak yorumlanabilmektedir. Bu alanlarda yer alan yerleşmelere dair bilgiler Turan Efe tarafından detaylı bir şekilde aktarılmıştır². Bugüne kadar yürütülen yüzey araştırmalarından elde edilen verilere göre toplamda 32 yerleşmede İlk Tunç Çağı'na ait çanak çömlek buluntuları ele geçmiştir (Şek. 2.1). Bunlar yoğunluk olarak değerlendirildiğinde İTÇ II ve III dönemine ait yerleşmeler öne çıkmaktadır. Bu bölümde ilk önce ilde yer alan İTÇ yerleşmelerinden bazıları tanıtılacak, daha sonra birbiriyle ve sahip olduğu coğrafi şartlarla ilgili değerlendirmeler yapılacaktır. Bu şekilde söz konusu yerleşimlerin lokasyon olarak seçilme sebeplerinin anlaşılması, son bulma sebepleri ve bilinen ana güzergahların haricinde olası ulaşım rotaları oluşturulmaya çalışılacaktır. Höyükler coğrafi olarak kuzeyden güneye doğru anlatılacak olup bu şekilde coğrafi anlamda bir kalıba sokma amacı güdülmüştür.

² Detaylı inceleme için bkz: Efe, T. (1990c). 1988 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları. 7. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 405-424 ; Efe, T. (1991). 1989 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları. 7. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 163-177 ; Efe, T. (1992). 1990 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları. 9. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 561-583. ; Efe, T. (1993a). 1991 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları, 10. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 345-364. ; Efe, T. (1994b). 1992 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları. 11. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 571-592. ;

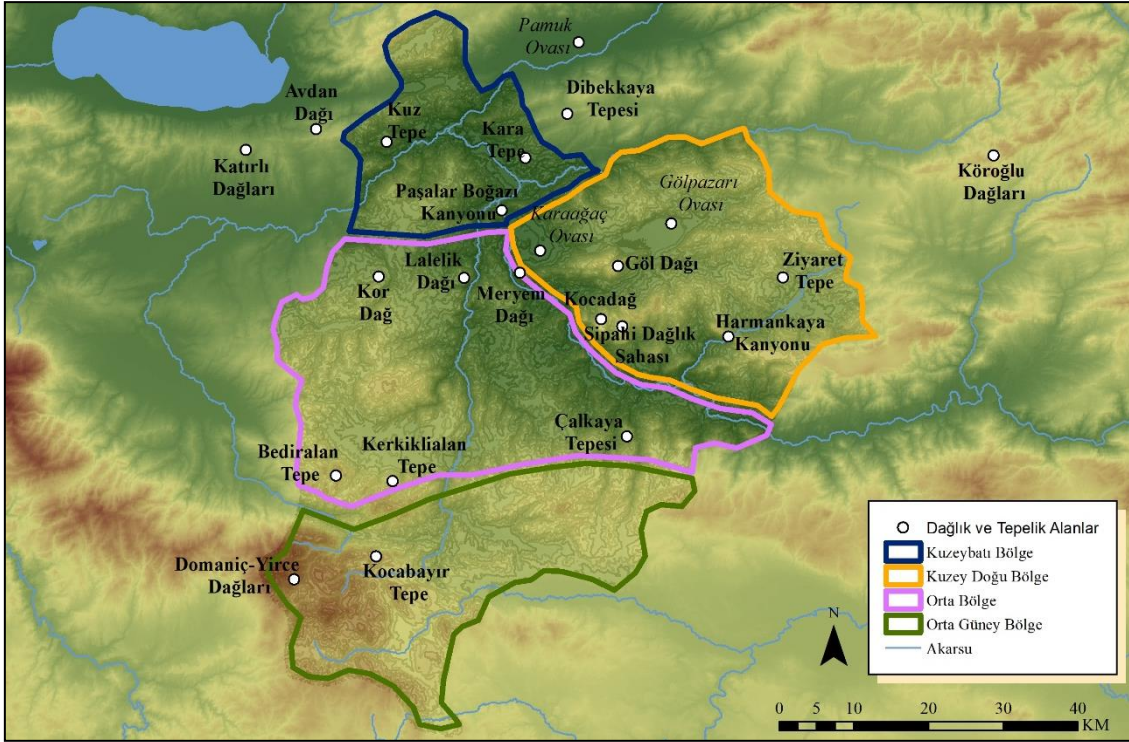

Şekil 2.1. Bilecik İli'nde Tespit Edilen İlk Tunç Çağı Yerleşmeleri ve İl Dışında Kalan Yerleşmeler

İl coğrafyası dikkatlice incelendiğinde, kendi içinde coğrafi sınırlar çizen bölgeler dikkat çekmektedir. Günümüzde 4 farklı coğrafi bölgeye sınırı olması ve ilerleyen başlıklarda değinileceği gibi farklı kültür bölgelerini bünyesinde barındırması gibi etkenlerin sebebin daha iyi anlamak ve analiz etmek adına bu çalışma kapsamında il 4 farklı bölgede incelenecektir (Şek. 2.2.). Bu bölgeler oluşturulurken coğrafi koşullar dikkate alınmıştır.

Kuzeybatı ve Kuzeydoğu Bölgesi için, aradaki coğrafi sınır Sakarya Nehri ile başlayarak Paşalar Boğazı Kanyonu ile devam etmektedir. Kuzeybatı bölgesi daha çok engebeli karakter sergilerken kuzeydoğu bölgesi ise ovalık alanları bünyesinde barındırır. Ayrıca kuzeydoğu bölgesi için Sakarya nehri doğal sınır niteliği taşımaktadır.

Orta ve Orta-Güney Bölge için ise ayırt edici coğrafi etken Sündiken Dağ sırasının devamı ya da bitimi olarak yorumlanabilecek Çalkaya Tepesi, Kerkiklialan Tepesi ve Bediralan Tepeleri gelmektedir. Her ne kadar Karasu Nehri Orta bölgeyi kendi içinde sınırlandırır da, bu civardaki yerleşmeler söz konusu nehir kenarına kurulu olduğu için böyle bir alt sınırlandırmaya gerek görülmemiştir.

Şekil 2.2. Bölgeler ve Dağlık Alanlar

1.1. Kuzeybatı Bölgesi

1.1.1. Çiftlik Höyük II (Çakıllarası Tepesi)

Şekil 2.3. Çiftlik Höyük

Çiftlik Höyük, Osmaneli İlçesinin Köyyanı Mevkii'nde Çiftlik Köyü'nün yaklaşık 200 m kuzeydoğusunda yer almaktadır. Höyük, ilk olarak 1990 yılında Prof. Dr. Turan Efe tarafından Kütahya, Bilecik ve Eskişehir Yüzey Araştırmaları sırasında saptanmış ve

Çakıllı Tepesi olarak tanımlanmış (Efe, 1992: 566) fakat 2016 yılında Bilecik Müzesi tarafından Çiftlik Höyük II olarak tescillenmiştir. 70 m çapında ve 5.5 m yüksekliğinde, doğal bir tepe üzerinde bulunmaktadır. (Sarı, 2020: 402-403) (Şek. 2.3.).

Yeryüzü şekillerine bakıldığında, bugün Sakarya Nehri'nin kollarından Göksu Çayının küçük bir kolunun höyüğün hemen batısında geçtiği düşünülmektedir. İlin bu kesimi dağlık alanlardan ziyade tepelik alanlardan oluşmaktadır. Yerleşmenin en yakın olası su kaynağına mesafesi yaklaşık 500 m'dir.

1.1.2. Göktepe

Şekil 2.4. Göktepe Höyük

Osmaneli İlçesi'nin kuzeybatısında, İznik yolunun sağ tarafında, Develi Tarla Mevkii'nde büyük bir bölümü yol tarafından kesilmiş olan doğal tepenin kuzey ve doğu yamaçlarına yaslanmış biçimde tepe üstü yerleşimi karakterindedir. Höyük, ovadan 23 m yükseklikte ve tepede yer alan korunagelmiş düzlük ise 60 x 40 m ebatlarındadır (Şek. 2.4.). 2013 yılında Turan Efe tarafından yapılan çalışmalarda keşfedilmiş (Efe vd., 2015: 499), 2018 yılında Deniz Sarı başkanlığında gerçekleştirilen Bilecik Yüzey Araştırmalarında ise tarafımızdan tekrar ziyayet edilmiştir (Sarı: 2020: 403). Malzemenin dağılımına göre yerleşmenin yaklaşık 120 x 100 m'lik bir alanı kaplamış olabileceği tespit edilmiştir. Üzerindeki kültür dolgusu erozyonla aşınmış olmakla birlikte tepe konisinin kuzey kısmındaki dik yamaçta tarım yapılması sebebiyle tahribata uğradığı anlaşılmıştır. Bu tahribattan höyüğün yangın geçirdiği saptanmıştır. İTÇ II ve III dönemlerine ait Portakal

yüzeyle, Wash Astarlı, Kırmızı astarlı Açkılı ve Açkısız, Kahve Yüzeyle mal gruplarına rastlanmıştır (Efe vd., 2015: 499).

Sakarya Nehri'nin Göksu Çayı kolu ile ayrımının hemen kuzeyinde yer alan höyüğün en yakın su kaynağına mesafesi bugün bile yaklaşık 440 m'dir. Nehrin tarih öncesi dönemlerdeki sınırları düşünöldüğünde bu mesafenin daha da kısa olduğı düşünölmektedir. Nehirde meydana gelen taşkınlara düşünöldüğünde, höyüğün kısa süreli yerleşim izleri taşınmasının sebebini açıklar niteliktedir.

1.1.3. Kavakderesi Tepesi

Şekil 2.5. Kavakderesi Tepesi

Bilecik Müzesi tarafından ilk olarak 2015 yılında tescillenmiş olan höyük, tarafımızdan 2018 yılı çalışmalarını sırasında ziyaret edilmiştir (Sarı, 2020: 403). Osmaneli ilçesinin Selimiye köyünde bulunan höyük, adını bulunduğı mevkiiden almaktadır. Sakarya Nehri'nin hemen kıyısında bir yamaç yerleşmesi niteliğinde ve yaklaşık 170 x 140 m ebatlarındadır (Şek. 2.5). Höyüğün yoğun olarak tepe noktasından ele geçen malzemeler İTÇ III ve OTÇ karakterindedir. Bunlar arasından portakal yüzeyle mallar yoğunluğuyla dikkat çekmektedir.

Ele geçen çanak çömlek parçalarının tarihlendirme açısından kısa aralık vermesi ve Sakarya Nehri'nin hemen kıyısında yer alması sebebiyle höyüğün taşkınlara maruz kaldığı bu sebeple kısa süreli yerleşim gördüğü düşünölmektedir.

En yakın su kaynağı olan Sakarya Nehri ile arasında 100 m'den az bir mesafe bulunmaktadır. Kavakderesi Tepesi ile aynı dönemde yerleşim görmüş Çınarlık Tepesi ile arasındaki mesafe ise 4.6 km'dir. İki höyükten de elde edilen malzemeye bakıldığında Tunç çağları ve büyük bir boşluktan sonra Roma dönemi ile birlikte tam olarak eş zamanlı yerleşim gördükleri söylenebilmektedir.

1.1.4. Çınarlık Tepesi

Şekil 2.6 Çınarlık Tepesi

Çınarlık Tepesi, Merkez ilçenin Bayırköy beldesinde, Çınarlık Mevkii'nde yer almaktadır. 2013 yılında Bilecik Müzesi tarafından Geç Roma Dönemi Nekropolü olarak tescillenen alan 2018 yılında tarafımızdan tekrar ziyaret edilmiş ve çalışmalarımız sırasında İlk Tunç Çağı sonlarına tarihlenen çanak çömlek parçaları ele geçmiştir (Sarı, 2020: 400). Bugün Paşalar Boğazı Kanyonu olarak bilinen geçiş noktasının hemen kuzeyinde yer almaktadır. Sakarya Nehri ve bir kolu olan Karasu Çayı'nın kesiştiği noktada, bir tepe üzerinde vadiye hakim konumdadır (Şek. 2.6). İlk Tunç Çağlarındaki boyutları, Geç Roma Nekropolü sebebiyle saptanamamakla birlikte üzerinde bulunduğu tepe, ova seviyesinde yaklaşık 40 m yukarıda bulunmaktadır.

1.1.5. Yıllık Tepeüstü Yerleşimi

Şekil 2.7. Yıllık Tepeüstü Yerleşimi

Bilecik il merkezinin kuzeyinde, Beyce, Cumalı ve Sarmaşık köylerinin tam ortasında, Beyce köyünün 3 km doğusu, Cumalı köyünün 2 km güneydoğusu ve Sarmaşık köyünün 3 km batısında yer almaktadır. Höyük ilk olarak 1979 yılında tescillenmiş olup burada 1986 yılında Eskişehir Müzesi tarafından kurtarma kazısı yapılmıştır (Efe vd., 2016: 142) Daha sonra Turan Efe tarafından 1990 ve 2014 yıllarında tekrar ziyaret edilmiştir. Höyük son olarak 2016 ve 2019 yıllarında Doç. Dr. Deniz Sarı başkanlığında yürütülen Bilecik İli Yüzeysel Araştırması kapsamında tarafımın da üyesi olduğu ekip ile birlikte tekrar ziyaret edilmiştir. Höyükte ele geçen malzeme İTÇ ve M.Ö. 2. Binyıl dönemlerini içermektedir. Karasu Çayı'nın bir kolu olan Kapan deresi bitiminde yer almakta, kuzeyinde ve güneyinde tepelik sırt oluşturacak şekilde tepelik alanlar bulunmakta ve höyük bu alanların batı ucunda kalmaktadır (Şek. 2.7.). En yakın su kaynağına mesafesi saptanamamakla birlikte, kaynağın höyüğün doğusunda kaldığı tahmin edilmektedir. Bununla birlikte höyüğe en yakın İTÇ yerleşmesi aralarındaki 11 km ile Çınarlık Tepe'dir.

1.2. Orta Bölge

1.2.1. Çiftlik Alanı

Şekil 2.8. Çiftlik Alanı

Bilecik il Merkezinin yaklaşık 2 km batısında, Çakırpınar köyüne giden yolun sağ tarafında, Çiftlik Alanı Mevkii'nde yer almaktadır. İlk olarak bölgede gerçekleştirilen coğrafya araştırmaları sırasında Prof. Dr. Nurfeddin Kahraman tarafından fark edilen höyük, Turan Efe başkanlığındaki 2013 yılı yüzey araştırmaları sırasında ziyaret edilmiş ve bu şekilde tescillenmiştir. Daha sonra 2019 yılında Deniz Sarı başkanlığındaki yüzey araştırmalarında höyük üzerinde çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Karasu Çayı'nın bir kolu olan Hamsu deresi, yaklaşık 600 m güneyinde kalmaktadır. 300 x 200 m ebatlarında olan yerleşim yerinin bulunduğu alanda her hangi bir yükselti gözlemlenememesi sahip olduğu kültür dolgusunun en fazla 1,5 – 2 m civarında olması gerektiğini düşündürmektedir (Şek. 2.8.) Yerleşmenin kuzey eteklerinden toplanılan malzeme İTÇ II ve III karakterinde iken, güneydoğu kesiminden ise Hellenistik malzeme ele geçmiştir (Sarı, 2016: 444). Dönem olarak çağdaşı olan Yeniköy höyük ile arasındaki mesafe ise 7,8 km'dir.

1.2.2. Yeniköy

Şekil 2.9. Yeniköy Hüyük

İlk kez 2013 yılında Turan Efe başkanlığında yürütülen Bilecik Yüzey Araştırması sırasında keşfedilmiştir. Yerleşme, Merkez ilçeye bağlı olan Yeniköy'ün 1,35 km kuzeybatısında yer almaktadır (Şek. 2.9.). Doğal bir tepenin kuzey yamacında başlayıp güneyindeki tarlalara kadar 100 x 110 m boyutlarınca devam etmektedir. Hüyükten elde geçen malzeme İTÇ II – III ve M.Ö. 2. Binyıl karakterindedir. Kırmızı astarlı ve açık malzeme ve İTÇ II için karakteristik olan black-topped kase parçaları gözlemlenmiştir (Efe vd., 2015: 498-499).

Şekil 2.10. Yeniköy Hüyük, kuzey kısım

Günümüzde büyük oranda kurumuş olan fakat tarihöncesi dönemlerde aktif olduğu düşünülen Karasu Çayı'nın kollarından birinin bu yerleşmenin hemen 200 m batısından geçtiği düşünülmektedir. 2019 yılındaki tarafımızca yürütülen araştırmalar sırasında höyük tekrar ziyaret edilmiş ve özellikle tepe noktasında yoğun tahribat tespit edilmiştir. Kuzey kısımda tepeden eteklere kadar yedi adet set oluşturulmuş (Şek. 2.10), bununla birlikte küçüğü 3,80 m büyüğü ise 2,80 m derinliğinde iki adet defineci çukuru tespit edilmiştir. Söz konusu çukur ve teras kesitlerinden üç adet C14 örneği alınmıştır.

1.2.3. Karasu (Demirköy) Höyük

Şekil 2.11. Karasu (Demirköy) Höyük

Merkez ilçenin Kurtköy, Değirmenönü mevkiinde yer almaktadır. Bağlı olduğu Kurtköy'ün 2,5 km güneybatısında, Demirköy'ün ise 1,3 km doğusunda kalmaktadır. 125 x 65 m boyutlarındaki höyüğün ova seviyesinden yüksekliği 9,5 m kadardır (Şek. 2.11). David French, İznik Bölgesi ve çevresini odak noktası olarak belirlediği yüzey araştırmaları sırasında höyüğü ziyaret etmiştir (French, 1967: 51-52). 1990 yılında Turan Efe tarafından, Demirköy adıyla bilim dünyasına tanıtılmıştır (Efe, 1992: 565). Deniz Sarı başkanlığında yürütülen Bilecik İli Yüzey Araştırmaları sırasında 2016, 2019 ve 2020 yıllarında tarafımızdan tekrar ziyaret edilmiştir. 2016 yılında yürütülen çalışmalar sırasında höyük ziyaret edilmiş, detaylı incelemeler ise ancak 2019 yılı çalışmaları sırasında gerçekleştirilebilmiştir. Elde edilen önemli bulgular sonucunda 2020 yılı araştırmaları sırasında beş günlük ot temizliği çalışması gerçekleştirilmiştir.

Höyüğün hemen 100 m batısından Karasu Çayı geçmektedir. Höyüğün üzerinde, batı tarafında oldukça belirgin bir şekilde tepeyi çevreleyen ve M.Ö. 1.Binyıl'a ait olduğunu düşünülen taş temelli, 30 x 80 m boyutlarında sur yapısı tespit edilmiştir. Doğu eteği 1980'li yıllarda kesilerek konut inşa edilmesi sonucu tahribata uğraşmıştır. Burada meydana gelen kesitte, en az dört farklı evreye ait yangın tabakaları belirgin bir şekilde gözlemlenebilmektedir. Turan Efe, 1990 yılındaki yüzey araştırmaları sırasında söz konusu kesite açılmış temel çukurunda Geç Kalkolitik Dönem sonlarına tarihlendirilen çanak çömlek parçaları tespit etmiştir (Efe, 1992: 565). Kesitin dibini ve çukurda meydana gelen toprak akıntısı sebebiyle 2019 yılındaki araştırmalar sırasında saptanabilen en erken malzeme İTÇ II'nin başlarını işaret etmektedir. Bununla birlikte İTÇ III malzemesi de höyük kesitinden tespit edilmiştir. 2020 çalışmalarında gerçekleştirilen ot temizliğinde höyükte ayrıca Lydia Keramiği, Hellenistik ve Bizans Dönemine ait olabilecek parçalar da saptanmıştır.

Karasu Höyük, Karasu nehrinin hemen kenarında, kuzeyi, batısı ve doğu kısmı dağlık ve tepelik gibi yükseltilerle çevrili, Pazaryeri ovasının doğu sınırında yer almaktadır. Bithinya ve Frigya bölgeleri arasında bir tampon bölge konumundaki ovanın kuzey çıkışına ve tüm vadiye hakim bir konuma sahiptir. Bu durum höyükte tespit edilen M.Ö. 4. Binyıl sonlarından M.Ö. 2. Binyıl sonlarına dek süren kesintisiz yerleşimi açıklar niteliktedir. Aynı zamanda sık kullanılan geçiş güzergâhında olması M.Ö. 1. Binyıl ve sonraki dönemleri temsil etmesi, höyüğün önemini açıklar niteliktedir.

Höyüğün İTÇ Dönemlerindeki çağdaşı olan Pazaryeri II ve Meydantepe Yerleşmeleri ile arasındaki mesafe yaklaşık 7,5 km'dir.

1.2.4. Kınık Höyük

Şekil 2.12. Kınık Höyük

İlk olarak David French tarafından bilim dünyasına tanıtılan (French, 1967: 53) höyük, Turan Efe tarafından önce 1990 yılı Kütahya, Eskişehir ve Bilecik yüzey araştırmaları kapsamında (Efe, 1992: 565) (Efe, 1993: 21), son olarak yine Turan Efe başkanlığında yürütölen 2014 yılı Bilecik Yüzey araştırmaları sırasında ziyaret edilmiştir (Efe vd., 2016: 141). Höyük, Pazaryeri ilçesinin 6,17 km kuzeybatısında, Kınık köyünün ise yaklaşık 530 m kuzeydoğusunda yer almaktadır. 150 x 97 m ebatlarında ve ova seviyesinden dört m yükseklikte bulunmakta olan höyük (Şek. 2.12), doğu kısmında İTÇ ve daha az M.Ö. 2. Binyıl malzemesi, batı kısmında ise Orta Kalkolitik Döneme ait çanak çömlek parçaları içermektedir (Efe, 1993: 21).

Höyüğün kuzeyinden Sorgun deresinin bir kolu olan Karapınar deresi geçmektedir ve bu su kaynağı ile arasındaki mesafe yaklaşık olarak 150 m civarındadır.

1.2.5. Meydantepe

Şekil 2.13. Meydantepe Tepe Üstü Yerleşimi

Pazaryeri İlçesinin Ahmetler köyünün yaklaşık 1,3 km güneybatısında yer almaktadır. 2014 yılında Turan Efe başkanlığında gerçekleştirilen Bilecik İli yüzey araştırmaları sırasında tespit edilmiştir. Yerleşmeye ait kültür dolgusu büyük oranda tahrip olmuş durumda ve bulunduğu tepe üzerinde yer yer anakaya izlerine rastlanmaktadır. Bu sebeple tepenin yamaç kısımlarında teraslar şeklinde yerleşilmiş olabileceği düşünülmektedir (Efe, 1996: 140) (Şek. 2.13).

Höyükten ele geçen malzeme çoğunlukla İTÇ II ve III dönemleriyle temsil edilmektedir. Kırmızı astarlı açkısız taşçık katkılı mallar, yoğunlukta olan gruptur.

Höyüğe en yakın su kaynağı tepenin hemen arkasında, höyüğün batısında kalan bugün kurumuş vaziyetteki Sorgun Çayı'nın bir kolu olan Değirmen Deresi ile mesafesi yaklaşık 230 m'dir. Dönem olarak çağdaşı olan bir diğer yerleşim yeri Karasu (Demirköy) Höyük ile arasındaki mesafe ise 6,8 km'dir.

1.2.6. Pazaryeri I

Şekil 2.14. Pazaryeri I Höyüğü

French tarafından ilk kez ziyaret edilmiş olup (French: 1967: 53-54), 1990-91 yılları yüzey araştırmaları sırasında Turan Efe ve ekibi, 2019 yılı çalışmaları sırasında Doç. Dr. Deniz Sarı başkanlığında gerçekleştirilen araştırmalar sırasında son kez ziyaret edilmiştir. Pazaryeri II ile arasında kuş uçuşu 600 m mesafe bulunmaktadır (Şek. 2.14).

1.2.7. Pazaryeri II

Şekil 2.15. Pazaryeri II Höyüğü

Höyük, İlk olarak D. French tarafından İznik Bölgesinde yaptığı yüzey araştırmalarında ziyaret edilmiş (French, 1967: 54), daha sonra 2016 yılında Prof. Dr. Turan Efe başkanlığında gerçekleştirilen Bilecik, Eskişehir, Kütahya Yüzey Araştırmaları ve sonraki yıllarda Doç Dr. Deniz Sarı başkanlığında gerçekleştirilen Bilecik Yüzey Araştırmaları sırasında tekrar ziyaret edilmiştir. Pazaryeri merkezin yaklaşık 3 km güneydoğusunda, Bozüyük-Bilecik Karayoluna bağlanan Pazaryeri yolunun sağ tarafında, yaklaşık 200 m. içerde yer almaktadır. 147x110 m. boyutlarında olmakla birlikte höyüğün kuzey yarısının neredeyse tamamen tahrip edildiği ve 3,5m yüksekliğinde kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda bir kesit oluşturduğu 2016 yılında yapılan ziyaret sırasında tespit edilmiştir (Şek. 2.15).

Höyük'te, Orta Kalkolitik Dönem, İTÇ II – III dönemleri ve M.Ö. 2. Binyıl'a ait malzemeler tespit edilmiştir. Sorgun Çayı'nın bugün kurumuş bir kolu olan Değirmendere deresinin, höyüğün hemen batısından geçtiği düşünülmektedir.

1.2.8. Kaletepe

Şekil 2.16. Kaletepe Tepe Üstü Yerleşimi

İlk kez Prof. Dr. Turan Efe tarafından 1991 Yılı Kütahya, Eskişehir ve Bilecik Yüzey Araştırmaları sırasında tespit edilmiş olan (Efe, 1993: 346) Kaletepe, Söğüt'ün Dereboyu Köyü, Erenler Mevkii'nde bulunmaktadır. 2018 yılında Deniz Sarı Başkanlığında gerçekleştirilen Bilecik Yüzey Araştırmaları sırasında tarafımın da üyesi olduğu ekiple birlikte tekrar ziyaret edilmiştir. Doğal bir tepe üzerine kurulmuş olan yerleşmenin deniz seviyesinden yüksekliği 600 m'dir (Şek. 2.16). Yerleşimde İTÇ Dönemleriyle temsil edilen portakalimsı kırmızı malzeme ve M.Ö. 2. Binyıl çanak çömleğinin yanı sıra Klasik Dönemlere ait çanak çömlek parçaları ve kalenin güney-güneydoğu yamaçlarında yoğun temel kalıntıları tespit edilmiştir. (Sarı, 2020: 401). Tepenin yaklaşık 250 m kuzeyinden, Karasu çayının bir kolu olan Akar Dere geçmektedir.

1.3. Kuzeydoğu Bölgesi

1.3.1. Üyük / Medetli

Şekil 2.17. Üyük/Medetli Höyüğü

Bilim dünyasına Kılıç Kökten tarafından Zincirlikuyu olarak tanıtılmış (Kökten, 2018: 208) ve 2013 yılı çalışmaları sırasında Turan Efe tarafından tekrar ziyaret edilmiştir (Efe vd., 2015: 499). Gölpazarı İlçesinin Üyük köyü sınırları içinde yer alan höyük, köyün 2 km güneyinde kalmaktadır. 160 x 140 m boyutlarında, yaklaşık 9,5 m yüksekliğindedir (Şek. 2.17). Kuzeyini Paşalar Boğazı, güneyini ise Meryem Dağı'nın sınırladığı Karaağaç Ovasının ortasında kalan höyüğün batısından da Sakarya Nehri akmaktadır. Nehir ile arasında yüksekliği yaklaşık 250 m'yi bulan bir tepe bulunmaktadır. Bu tepenin etrafının dolaşılması gerektiği düşünüldüğünde, höyüğün en yakın su kaynağına ulaşımı 3,5 km'dir.

2019 yılı çalışmaları kapsamında höyük tekrar ziyaret edilmiş; doğusunda 2,7 m çapında, 1,5 m derinliğinde bir defneci çukuru tespit edilmiştir. Bu çukurun kesitinden olasılıkla ocak tabanı olan bir yangın tabakasına rastlanmıştır ve buradan C14 örneği toplanmıştır. Ayrıca, çukur kesitinde rastlanılan bir başka durum da orta boyutlu çakıl taşlarının oluşturduğu yaklaşık 40 cm'lik olası taşkın tabakasıdır. Yeryüzü şekillerine ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Analizinden yararlanarak tarafımdan yapılan çalışmalar sırasında, höyüğün hemen doğusundan, ovanın ortasından geçen ve Gölpazarı ovasına değin uzanan Sakarya'nın ufak bir kolunun geçiyor olması kuvvetle muhtemeldir. Bu durumda höyükte rastlanılan taşkın izlerinin bu dereye ait olabileceğini düşünmekteyim.

Çukurun etrafında saptanan malzemedan yola çıkılarak, höyüğün Erken İTÇ III, Geç Erken İTÇ III ve M.Ö. 2. Binyıl'da yerleşim gördüğü anlaşılmıştır. Güney kısımda ise Klasik Döneme ait malzeme bulunmaktadır. Höyüğün Gölpazarı Ovası'nda yer alan en yakın yerleşme olan Yassı Höyük ile arasındaki mesafe 13, 2 km'dir.

1.3.2. Yassı Höyük

Şekil 2.18. Yassı Höyük

1990 yılında Turan Efe'nin bölgede yürüttüğü çalışmalar sırasında saptanan höyük (Efe, 1992: 567), 2017 yılında ise Deniz Sarı başkanlığında yürütülen yüzey araştırmaları sırasında tekrar ziyaret edilmiştir. 1951 yılında Kılıç Kökten'in bölgeye ziyareti sırasında tespit ettiği ve Yassı Höyük olarak adlandırdığı yerleşim yerini Turan Efe burayla eşlemiş ve raporlarında bu şekilde bahsetmiştir. Fakat Kökten tarafından saptanan höyük buranın 4 km kuzey doğusunda Yassı Üyük mevkiinde yer alan Suluk Höyük'tür. Kökten'in araştırmalarına göre Efe'nin burayı Yassı Höyük olarak adlandırması üzerine literatüre bu isimle geçmiştir. Gölpazarı ilçesinin, Kurşunlu Köyü Göl mevkiinde, köyün 1.47 km kuzeydoğusunda yer almaktadır. 200 x 200 m ebatlarında ve ovoidan yüksekliği ise yaklaşık 2 m'dir (Şek. 2.18) Gölpazarı ovasının batı ucunda yer almakta ve tam mesafe tespit edilemese de güneyinden Aşağı Sürüm Çayı geçmektedir. Höyük'ten ele geçen malzeme İTÇ II – III ve M.Ö.2. Binyıl'a aittir. Mal grubu olarak ise portakalımsı kırmızı astarlılar yoğunluk göstermektedir.

1.3.3. Suluk Höyük

Şekil 2.19. Suluk Höyük

İlk olarak Kılıç Kökten tarafından tespit edilen ve Yassı Höyük olarak adlandırılan (Kökten, 2018: 208-209) höyüğün karmaşık durumu, 2017 yılında höyüğe yaptığımız ziyaret sırasında açıklığa kavuşturulmuştur. Gölpazarı Ovası'nın ortasında, ilçe merkezinin ise 1,7 km güneybatısında kalmaktadır. 140 x 165 m ebatlarında olan höyüğün ova seviyesinden yüksekliği ise yaklaşık 7 m'dir (Şek. 2.19). Mesafe saptanamamakla birlikte, ovanın güneyinden geçen Aşağı Sürüm Çayı ya da bunun bir koluyla olan mesafesi, Yassı höyüğün aynı akarsuya olan mesafesinin iki katı olduğu düşünülmektedir. Höyükte M.Ö. 2. Binyıl malzemesiyle birlikte daha yoğun olarak İTÇ III malzemesi ele geçmiştir.

1.3.4. Beşpınar

Şekil 2.20. Beşpınar Tepe Üstü Yerleşimi

Gölpazarı ilçesinin Baltalı köyü, Beşpınar mevkiinde yer almaktadır. Gölpazarı Ovasını güneyden sınırlandıran tepelik alanların arka kısmında yer almaktadır. 2017 yılındaki çalışmalarımız sırasında tespit edilmiştir.³ Gölpazarı – Yenipazar yol çalışmaları sırasında büyük oranda tahribata uğramış ve yerleşmenin güney kısmı büyük oranda yok olmuştur. (Şek. 2.20) Yol kenarındaki kesitten tespit edilen malzemenin yayılımına göre, kültür dolgusu 70 m kadar devam etmektedir. Üzerinde bulunduğu tepenin güney yamaçlarına kurulduğu tahmin edilmekle birlikte olasılıkla tepe üstü yerleşimi karakterindedir. Höyüğün hemen 130 m altında Aşağı Sürüm Çayı'nın bir kolu geçmektedir. Kesitten ele geçen malzeme çoğunlukla İTÇ II ve III dönemlerine aittir. Aynı zamanda yontma taş aletlere de rastlanmıştır.

³ Gölpazarı – Yenipazar yol yapım çalışmaları sırasında Eskişehir Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nün çalışmaları sırasında Uzman Arkeolog Özlem Çakar Kılıç tarafından saptanmış ve tescilli yapılmıştır. Kendisi bu yerleşim ile ilgili ilk değerlendirmeleri yaptıktan sonra, Doç. Dr. Deniz Sarı'yı haberdar etmesiyle birlikte tarafımın da ekip üyesi olduğu bölgede yürütülen Bilecik Yüzeysel Araştırmaları sırasında söz konusu yerleşim yeri tekrar ziyaret edilmiştir.

1.3.5. Kuruçay

Şekil 2.21. Kuruçay Tepe Üstü Yerleşimi

Kuruçay tepeüstü yerleşimi, Yenipazar'ın Osmangazi Mahallesi, Kuruçay mevkiinde yer almaktadır. İlk kez 2017 yılında Doç. Dr. Deniz Sarı başkanlığında yürütülen ve tarafımın da ekip üyesi olduğu Bilecik Yüzey Araştırmaları sırasında saptanmıştır. Yerleşim yeri, 60 x 80 m boyutlarında, yaklaşık 9 m yükseklikte kayalık bir tepe üzerinde bulunmaktadır (Şek. 2.21). Yaklaşık 225 m kuzeyinden bugün kurumuş olan Kocaçay deresinin geçtiği bilinmektedir.

1.3.6. Kocain Mağarası

Şekil 2.22. Kocain Mağarası

Yenipazar Karahasanlar Köyü, Karakaya mevkiinde yer almaktadır. İlk kez 2018 yılında Deniz Sarı tarafından gerçekleştirilen Bilecik Yüzey Araştırmaları sırasında saptanmıştır. Harmankaya kanyonunun Karahasanlar girişinde, tabiat parkının bulunduğu noktadan 1,5 km batıya doğru olan tepeli alan aşıldıktan sonra, kanyonun daralıp güneye doğru dönüş yapan kayalığın üzerinde yer almaktadır. 38 m genişliğinde, 45 m derinliğinde (Şek. 2.22), ova seviyesinden yüksekliği ise yaklaşık 150 m civarındadır (Sarı, 2020: 405). Hemen önünden akarsu geçmesine rağmen, suya ulaşım bulunduğu tepenin yüksekliğinden dolayı oldukça zor gözüke de, ova seviyesinden mağaraya ulaşım yaklaşık 1 km'lik tırmanma mesafesinin kat edilmesini gerektirmektedir.

Mağaradan ele geçen çanak çömlek parçalarının yanı sıra çakmaktaşı ve obsidyenden yontma taş parçaları da ele geçmiştir. Kalkolitik ve İTÇ dönemlerinde yoğun olarak iskân edildiği anlaşılmakla birlikte yüzeyden ele geçen az sayıda çanak çömlek parçalarından Demirçağı/Hellenisitik Dönemlerde de kısa süreli konaklama amaçlı kullanıldığı düşünülmektedir.

1.4. Orta – Güney Bölge

1.4.1. Yeşilyurt Höyük (Aharköy)

Şekil 2.23. Yeşilyurt (Aharköy) Höyüğü

1988 yılında Turan Efe tarafından yürütülen Kütahya, Eskişehir ve Bilecik Yüzey Araştırmaları sırasında ziyaret edilen höyük, eski adı Aharköy olan Yeşilyurt köyünün 2 km güneybatısında (Efe, 1990: 411-412) Üyük mevkiinde yer almaktadır. Kurt Bittel,

Demircihöyük'te yürüttüğü çalışmalar sırasında burayı da ziyaret etmiş ve bazı buluntuları yayınlamak için bilim dünyasında tanıtmıştır (Bittel-Otto, 1939: 31). Turan Efe tarafından 1989 yılı çalışmaları sırasında (Efe, 1991: 166) ve son olarak 2017 yılı çalışmalarında Deniz Sarı tarafından Bilecik Yüzey Araştırmaları kapsamında tekrar ziyaret edilmiştir (Sarı, 2019: 443). 175 x 150 m ebatlarında ve ova seviyesinden 5 m yükseklikindedir (Şek. 2.23). Sakarya Nehrinin bugün kurumuş bir kolu olan Enez deresi, höyüğün hemen kuzeyinde kalmaktadır. Tarih öncesi dönemler düşünüldüğünde, bu derenin höyüğün hemen batısından geçtiği düşünülebilir.

Şekil 2.24. Yeşilyurt (Aharköy) Höyüğüne ait Mezarlık Alanı

Turan Efe tarafından çanak çömlek buluntuları detaylı bir şekilde yayınlanan (Efe, 1988: 80-84) höyükte yoğun olarak İTÇ II ve III dönemlerini içeren parçalar tespit edilmiştir. Tarafımın da ekip üyesi olduğu 2017 yılı çalışmalarında, höyüğün hemen 300 m güneydoğusunda bulunan tepelik alanda yoğun olarak açılmış çukurlara rastlanmış ve büyük bir kısmında taş sanduka mezarlara ait dikine kesme taş levhalardan oluşturulmuş mezarlar tespit edilmiştir. Çukurlardan ele geçen malzeme ve mezarların yapılış biçimi sebebiyle bu alanın Yeşilyurt Höyüğü söz konusu dönemlerine ait mezarlık alanı olabileceği düşünülmektedir (Sarı: 2019: 443) (Şek. 2.24).

1.4.2. Oluklu Höyük

Şekil 2.25. Oluklu Höyük

Sögüt'ün Oluklu köyünün Yukarı Yüv mevkiinde yer almaktadır. Yaklaşık olarak 220 x 210 m boyutlarında, ova seviyesinden 10 m kadar yükseklikte bulunmaktadır (Şek. 2.25). Höyük ilk olarak Turan Efe tarafından gerçekleştirilen 1988 yılı Kütahya, Bilecik ve Eskişehir illerinde yapılan yüzey araştırmaları sırasında saptanmıştır (Efe, 1990: 411). 2017 ve 2019 yıllarında Deniz Sarı başkanlığında gerçekleştirilen Bilecik İli Yüzey Araştırmaları sırasında tarafımızdan tekrar ziyaret edilmiştir (Sarı: 2019: 443).

2017 yılı çalışmaları sırasında höyüğün kuzeyinde yer alan sürülmüş tarlada yer yer yangın izlerine rastlanmıştır. 2019 yılındaki çalışmalarımız sırasında ise kuzey yamaçta açılmış bir çukur tespit edilmiş, buradan ve yine kuzey etekte meydana gelen tarımsal tahribat sebebiyle oluşan kesitten C14 örneği toplanmıştır. Böylece iki farklı alanda ve yükseklikte, farklı dönemlere ait yangın izleri tespit edilmiştir. Kuzey etekte yer alan yangın izlerinden ele geçen malzeme genel olarak İTÇ II dönemine ait, Demircihüyük'le de paralellik gösteren kırmızı açkılı ve astarlı mallar ile temsil edilen basit profilli kâse ve black-topped kâse parçalarıdır. Bunlar haricinde höyüğün tepesinde ve eteklerinde yoğun olarak rastlanan bir başka malzeme grubu da 2. Binyıl'a aittir. Höyüğün doğusunda, yola paralel bir şekilde yer alan kurumuş dere yatağı oldukça dikkat çekmektedir. Çanak çömlek parçalarının buraya kadar devam etmesi, bir aşağı şehrin olabileceği düşüncesini doğurmaktadır. Ayrıca güney ve batı tarlalarda Hellenistik Dönem çanak çömleği tespit edilmiştir. Bunlar dışında tezgah ağırlığı parçaları ve ağırşak ele geçen buluntular arasındadır.

Höyüğün hemen doğusundan geçen ve bugün kurumuş olan Halıpınar Deresine mesafesi yaklaşık 50 m kadardır. Dönem olarak çağdaş sayılabilecek bir diğer yerleşme olan Demircihöyük ile arasındaki mesafe ise yaklaşık 6 km'dir.

1.4.3. Demircihöyük

Şekil 2.26. Demircihöyük

Poyra Köyü'nün 7.5 km kuzeybatısında ve Çukurhisar Köyü'nün 4.8 km güneydoğusundaki küçük bir düzlük üzerinde yer almaktadır. Ova, etraftan hafif bir yükselti ile çevrelenmiştir (Şek. 2.26). Kuzeydoğudan Zemzemiye Köyü'ne giderken ovada küçük bir ırmak kolu dikkat çekmektedir (Bittel ve Otto: 1939: 4). İlk kez 1937 yılında, Kurt Bittel tarafından kazısı yapılan höyük, 38 yıl sonra yeniden 1975 yılında Manfred Korfmann tarafından tekrar kazılmıştır (Korfmann, 1983: IX). Neolitik Dönemden OTÇ'ye kadar kesintisiz yerleşimin devam ettiği höyükte en iyi araştırılan dönem İTÇ'dir. Taban suyu gelmesi sebebiyle Neolitik ve Kalkolitik dönemlerine ait tabakalar kazılamamış, bu dönemlere ait buluntular İTÇ kültür katlarından elde edilmiştir (Seeher, 1987).

1.4.4. Hüyücek

Şekil 2.27. Hüyücek

İlk olarak Kılıç Kökten tarafından saptanan (Kökten, 1951: 209) höyük, Turan Efe tarafından 1990 yılı Kütahya, Eskişehir ve Bilecik yılı yüzey araştırmaları sırasında (Efe, 1992: 564) ve Deniz Sarı başkanlığında yürütülen 2016 yılı Bilecik yüzey araştırmaları esnasında tekrar ziyaret edilmiştir. Bozüyük ilçe merkezi, Yeni Mahalle, Üyükcivarı Mevkii'nde yer almaktadır. Bilim dünyasına Hüyücek olarak tanıtılmış fakat tescil kayıtlarına Yeni Mahalle Tümülüsü olarak geçmiştir. 75 x 75 m boyutlarında ve yaklaşık 8 m yükseklikte olan yerleşim yeri (Şek. 2.27), İTÇ III, M.Ö. 2. Binyıl ve Klasik Dönem malzemesi içermektedir (Sarı, 2018: 333). Turan Efe 1990 yılındaki ziyareti sırasında höyükte, ova seviyesinde tüm yerleşim yerini saran yangın izlerine rastlamış (Efe, 1992: 564) ve bu izler 2016 yılındaki ziyaret sırasında da gözlemlenebilecek durumda olduğu tespit edilmiştir (Sarı, 2018: 333-334). Kılık Kökten ise bu yerleşim yerinin prehistorik bir sınır çizgisi üzerinde bulunduğu için önemli olduğundan bahsetmiştir (Kökten, 1951: 209).

Karasu Çayı'nın bir kolu olan Koca Dere höyüğün muhtemelen batısından geçmektedir. Buradan hareketle, höyüğün en yakın su kaynağına mesafesinin yaklaşık olarak 120 m civarında olduğu düşünülmektedir.

1.4.5. Hüsümler Höyük

Şekil 2.28. Hüsümler Höyüğü

2016 yılı çalışmaları sırasında tespit edilen höyük; Bozüyük İlçesi, Yeni Mahalle’de, Gerençayırı mevkiinde yer almaktadır. Hüsümler ovasında, Koca Dere ile onun bir kolu olan Ana Dere’nin birleştiği noktanın doğusunda kalmaktadır. 100 x 125 m boyutlarında, ova seviyesinden yaklaşık 8 m yükseklikindedir (Şek. 2.28). Doğu kesim tarımsal faaliyet sebebiyle tahribata uğramış ve tepesinde 2 x 2 m boyutlarında bir defneci çukuru tespit edilmiştir. Höyükten ele geçen malzeme yoğun olarak İTÇ II ve III dönemlerini içermekte, bitişiğindeki tarlalarda ise Klasik Dönem malzemesi dikkat çekmektedir. Höyüğün güneybatısında kalan Mantarlık Höyük ve doğusunda kalan Oluklu Höyük ile arasındaki mesafe yaklaşık 10 km’dir.

1.4.6. Mantarlık Höyük

Şekil 2.29. Mantarlık Höyüğü

Bozüyük'ün Karaağaç köyünde, adını aldığı Mantarlık mevkiinde yer almaktadır. Bulunduğu ovayı güneyden Kaletepe ve Eskikale Tepe olarak anılan tepelik alanlar sınırlandırmaktadır. Porsuk'un bir kolu olan Sarısu Çayı'nın Karaağaç Deresi ve buradan çıkan dereler höyüğün kuzeyine kadar ulaşmaktadır. İlk kez 2016 yılında Deniz Sarı başkanlığında yürütülen Bilecik İli Yüzey Araştırmaları sırasında tespit edilen höyük, 180 x 250 m boyutlarında ve ova seviyesinden yaklaşık 4 m yükseklikindedir (Şek. 2.29).

2017 yılında gerçekleştirilen ziyaret sırasında özellikle höyüğün batısında yoğun olarak rastlanılan taş aletlerin tipolojisi, höyükte yerleşimin Akeramik Neolitik Dönem'de iskan edilmeye başladığını söyler niteliktedir. Bunun haricinde Kalkolitik Dönem ve İlk Tunç Çağı'na ait malzemenin yanı sıra, höyüğün etrafındaki tarlalarda çok sayıda bazalttan ezgi taşına rastlanmıştır.

1.4.7. Okçupınar Höyük

Şekil 2.30. Okçupınar Höyüğü

İlk kez Deniz Sarı başkanlığında yürütülen 2016 yılı Bilecik Yüzey Araştırmalarında tespit edilen höyük, Bozüyük'ün Kandilli Köyü'nde, Okçupınar mevkiinde yer almaktadır. 160 x 120 m boyutlarında olan höyüğün kuzeyinde kalan kısımda batı-doğu yönünde açılan bir su kanalı tespit edilmiştir (Şek. 2.30). Ayrıca doğu kısımda da rampa düşüncesi oluşturan düzensiz taşlar tespit edilmiştir. Çoğunlukla İTÇ II Dönemi'ne tarihlenen malzeme içeren höyüğün, güney kesiminden Sarısu deresi geçmekte ve Dodurga barajına dökülmektedir (Sarı, 2018: 336). Höyüğün en yakın su kaynağına mesafesi 100 m olarak tahmin edilmektedir.

1.4.8. Gavurtepe Tepe Üstü Yerleşimi

Şekil 2.31. Gavurtepe Tepe Üstü Yerleşimi

Bozüyük'ün Dodurga Kasabası, Köyiçi mevkiinde yer almaktadır. İlk kez 1988 yılında Turan efe tarafından tespit edilmiş (Efe, 1990: 411) ve tarafımızca 2016 yılı çalışmaları sırasında tekrar ziyaret edilmiştir. Sınırları 95 x 81 m ebatlarında ve 3 m yükseklikte olmakla birlikte (Şek. 2.31) yerleşmenin güneybatısından geçen Dodurga yolu, büyük oranda tahribata sebep olmuştur. Yol tarafında oluşan kesitte kültür dolgusu akmış bir durumda, yer yer anakaya izlerine rastlanmaktadır. Yaptığım Coğrafi Bilgi Sistemleri analizine dayanarak, Sarısu Çayı'nın bugün kurumuş vaziyette olan bir kolunun olasılıkla tarihöncesi dönemlerde yerleşim yerinin yakınından geçtiğini düşünmekteyim. Tepe üstü olarak nitelendirilebilecek yerleşmede ele geçen malzeme çoğunlukla İlk Tunç Çağları ve M.Ö. 2. Binyıl karakterindedir.

1.4.9. Killi Höyük

Şekil 2.32. Killi Höyük

1988 yılında Turan Efe tarafından tespit edilen höyük (Efe, 1990: 411), 2016 yılında tarafımızca yürütülen çalışmalar sırasında tekrar ziyaret edilmiştir. Yine Dodurga Kasabası'nın Eğricegüney (Terziören) mevkiinde yer alan höyük 250 x 125 m ebatlarında, yaklaşık 3 m yükseklikindedir (Şek. 2.32). Güneydoğusundan, Sarısu'nun bir kolu olan Yunak Deresi geçmektedir. Etekleri tarım sebebiyle yoğun tahribata uğramış fakat tepe kısmı bu tahribattan çok etkilenmemiştir. Yoğun olarak İTÇ II ve III dönemleri bulunan höyükte ayrıca Frig Dönemine tarihlenebilecek çanak çömlek parçaları tespit edilmiştir. Demircihüyük mal grubunun höyükte saptanmış olması ve fazlaca black-topped parçalarının tespit edilmesi, İTÇ III Dönemine ait portakal astarlı malların da Seyitömer İTÇ III malzemesiyle paralellik

göstermesi, ilişkilerin Kütahya içlerine hangi güzergahlarla yayıldığı açısından oldukça önemlidir. Killi Höyük bu yönüyle Kütahya ve Demircihöyük grupları arasında önemli bir geçiş noktasını temsil etmektedir. Ayrıca büyük olasılıkla İTÇ Dönemlerine ait olabilecek 3 adet ağırşak ve 1 adet figürin parçası, höyükten ele geçen diğer buluntu grubudur.

2. Bilecik İlk Tunç Çağı Çanak Çömleği

Jeopolitik önemine rağmen Bilecik ili, arkeolojik araştırmalar bağlamında eksik kalmış önemli noktalardan biri olarak dikkat çekmektedir. İl sınırları içerisinde şimdiye dek yürütülen kazı çalışmaları arasında İlk Tunç Çağlarını içeren tek stratigrafik kazı Demircihöyük kazılarıdır. 1937 yılında gerçekleştirilen ilk Demircihöyük kazılarıyla beraber K. Bittel ilk kez Batı Anadolu'da farklı kültür grupları ve yayılım alanlarından söz ederek Anadolu İlk Tunç Çağı ile ilgili genel bir değerlendirme yapmıştır (Bittel, 1942). İkinci dönem Demircihöyük kazıları sayesinde ise ilk kez İç Kuzeybatı Anadolu'da İlk Tunç Çağı'nın ilk yarısının (İTÇ I-II) stratigrafisi ortaya konabilmiş ve bölgede de ele geçirilen malzeme gruplarının kronolojideki yerlerinin belirlenmesi yönünde önemli bir adım atılmıştır (Seeher 1987, Efe 1988)

İlk Tunç Çağları ve sonraki dönemler hakkında edinilen tüm bilgiler yüzey araştırmalarına dayanmaktadır. İçbatı Anadolu'da yaptıkları yüzey araştırmaları ışığında, James Mellaart, David H. French ve Turan Efe, İTÇ çanak çömlek grupları ve yayılım alanları ile ilgili önemli saptamalarda bulunmuşlardır (Lloyd & Mellaart, 1962; French, 1969; Efe 2003). Bu araştırmalar Batı Anadolu'daki M.Ö. 3. Binyılın ilk yarısında (İTÇ I-II) sınırlarının büyük oranda çanak çömleğe göre saptandığı “kültür bölgeleri” söz konusudur ve ayrıca kültür bölgeleri içinde de birbirleri ile yakın ilişkili “yerel çanak çömlek grupları” yer aldığını ortaya koymuştur (Sarı, 2012). Bilecik ili ise söz konusu kültür bölgeleri arasında hem Bitinya hem de Frigya kültür bölgesinin yayılım alanı içinde yer almakta; dolayısıyla her iki kültürden de öğelere barındırmaktadır.

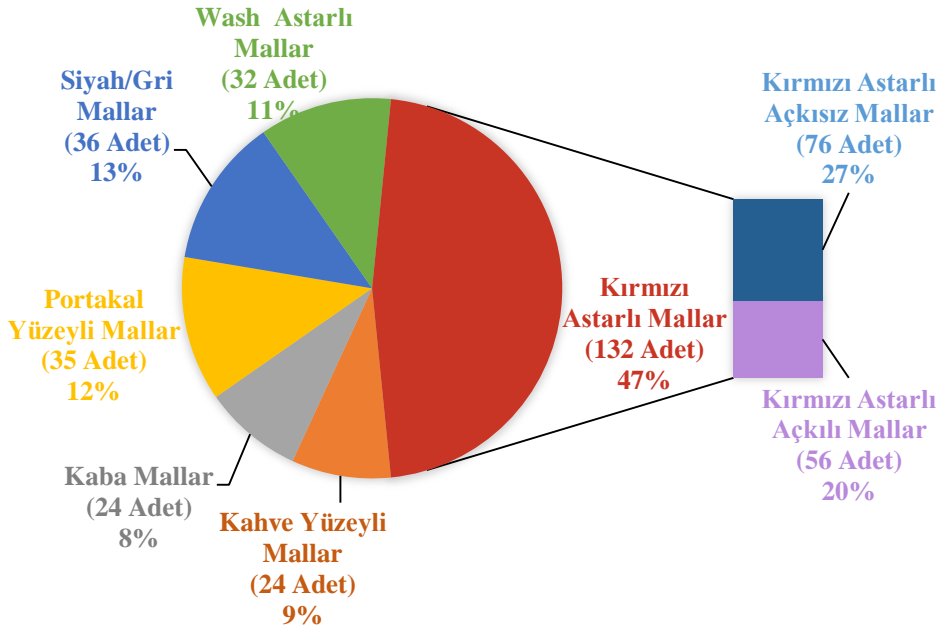
Son olarak 2013-2014 yıllarında Turan Efe tarafından başlatılan ve 2016-2020 yılları arasında Deniz Sarı tarafından yürütülen yüzey araştırmaları ise daha bölgeye odaklı ve Bilecik ilinin kültürel sürecini ve Anadolu arkeolojisindeki yerini saptamaya yönelik bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır (Efe, 2015; Efe, 201, Sarı 2018, Sarı 2019, Sarı vd. 2022).

Bu tez kapsamında incelenen malzeme ve diğer veriler, Deniz Sarı tarafından yürütülen ve şahsımın da ekip üyesi olarak katıldığı 2016-2020 yılı Bilecik İli Yüzeysel Araştırmalarına dayanmaktadır.

Bu bölümde yerleşim modelleri ve arkeolojik buluntu grupları arasındaki ilişkiyi değerlendirmek amacıyla çanak çömlek verileri form ve mal grubu özellikleri dikkate alınarak ana hatları ile değerlendirilmiştir. Malzeme içinde İTÇ II dönemi yoğunluk olarak dikkat çekmektedir. Fakat yapılan kazıların eksiliği göz önünde bulundurulduğunda İTÇ I dönemi veya belki de İTÇ Geçiş dönemi malzemesinin, yüzeysel araştırmaları sırasında az sayıda ele geçmesinin sebebi; alt tabakalarda kilitlenmiş durumda olması ile açıklanabilir. Öte yandan İTÇ III dönemi göz önünde bulundurulduğunda, malzemeyi yine yoğun olan M.Ö. 2. Binyıl malzemesinden ayırmak oldukça zordur. Fakat İTÇ III dönemi tespit edilen yerleşmelerin genelinde M.Ö. 2. Binyıl malzemesine de rastlanıldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

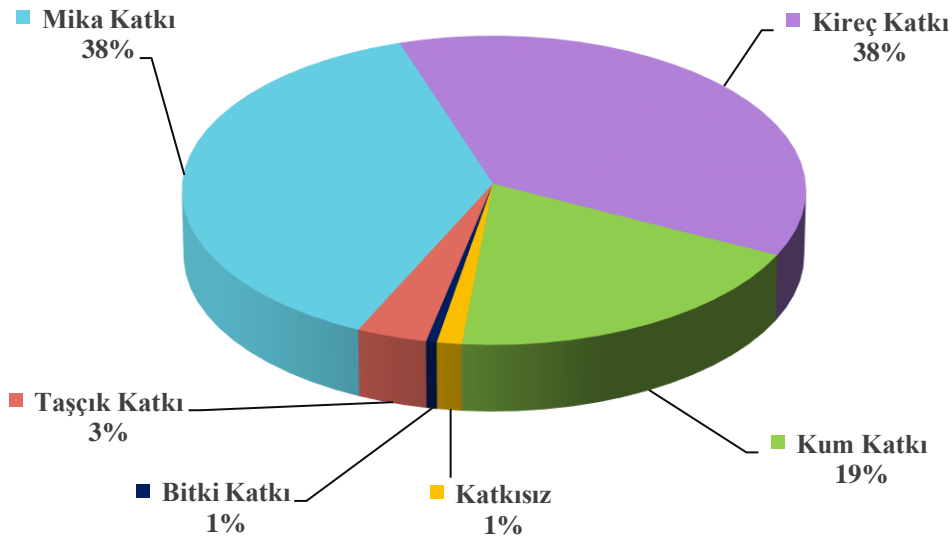
2.1. Mal Grupları

Bölgenin İlk Tunç Çağı Çanak Çömleği için altı farklı mal grubundan söz edilebilmektedir. Bunlar yoğunluk sırasıyla Kırmızı Astarlı Mallar, Siyah ve Gri Açıklı Mallar, Portakal Yüzeysel Mallar, Wash Astarlı Mallar, Kahverengi Yüzeysel Mallar ve son olarak Kaba Mallar olarak ayrılabilir (Graf. 2.1). Kırmızı Astarlı Mallar ise, kendi içinde Kırmızı Açıklı ve Kırmızı Açıkısız olarak ikiye ayrılmaktadır.

Grafik 2.1. Mal Grupları Dağılımı

Katkı malzemesi mika, kireç-kum ve yer yer taşçık ve az sayıda tespit edilen bitki katkı olarak gözlemlenmektedir. Fakat Kuzeybatı ve Kuzeydoğu Bölgelerinde katkı maddesi olarak kirecin daha yoğun kullanımı görülürken; Orta ve Orta-Güney Bölgelerde ise yoğun kullanılan katkı malzemesi mika olarak dikkat çekmektedir. Bu iki ana katkı maddesine ise her iki bölgede de sıklıkla kum katkı eşlik etmektedir. Pazaryeri II ve Killi Höyük'ten toplanan malzeme üzerinde katkı maddesi olarak sarı mikanın kullanıldığı da gözlemlenmiştir (Graf 2.2).

Grafik 2.2. Kullanılan Katkı Malzemesinin Oranı

2.1.1. Kırmızı Astarlı Mallar

Yoğunluğun en fazla gözlemlendiği mal grubudur. Kırmızı Astarlı – Açıklı ve Kırmızı Astarlı – Açıkısız olarak iki alt gruba ayrılmaktadır.

Kırmızı Astarlı Açıkısız Mallar: Hamur rengi, çoğunlukla pembemsi/açık kırmızı ve turuncu olmak üzere açık kahve ve bej rengine kadar çeşitli renklindedir. Bu grupta mika katkı daha seyrek ya da ince biçimde gözükmemektedir. Yüzey renkleri daha çok portakalımsı kırmızı tonlarında, yer yer koyu kırmızı ve kahvemsi kırmızı gibi çeşitli tonları da içermektedir. Malzemenin iç yüzey, dış yüzeye göre genellikle daha koyu tondadır. Bu grupta diğer mal gruplarında rastlanmayan ve az sayıda parçanın dış yüzeyinde sedef astar olarak tanımlanabilecek çok ince bir parlaklık dikkat çekmektedir. Aynı zamanda yüzeyde ilk bakışta açık gibi görünen sıvazlama izleri dikkat çekici ve ayrıştırıcı niteliktedir (Şek. 2.33). Bu mal grubundan Suluk Höyük, Meydantepe, Üyük (Medetli), Kavak Deresi, Çiftlik Höyük II, Yeniköy, Pazaryeri II, Killi Höyük, Beşpınar, Yassı Höyük, Göktepe, Oluklu Höyük,

Karasu (Kurtköy) Höyük, Gavurtepe, Çiftlik Alanı, Mantarlık, Hüsümler, Yıllık Tepeüstü Yerleşimi ve Kocain yerleşmelerinde görülmektedir.

Şekil 2.33. Kırmızı Astarlı – Açkısız Mallar

Kırmızı Astarlı Açkılı Mallar: Hamur rengi çoğunlukla açık kahve/bej tonlarında olmakla birlikte pembemsi-turuncumsu kırmızı gibi çeşitli tonlarda örnekler barındırmaktadır. Mika katkı bu grupta kireç ve kum katkıyla birlikte daha yoğun ve belirgin olarak gözükmektedir. Yüzey renkleri daha turuncumsu koyu kırmızı ve görece kalın astarlıdır ve yer yer alacalanmalar gözükmektedir. Bazı parçalar oldukça parlak ve iyi açkılıyken bazılarının açkılıarı özensiz ve görece daha seyrekir (Şek. 2.34). Bu mal grubundan Suluk Höyük, Meydantepe, Üyük (Medetli), Çiftlik Höyük II, Yeniköy, Killi Höyük, Göktepe, Oluklu Höyük, Karasu (Kurtköy) Höyük, Gavurtepe, Çiftlik Alanı, Mantarlık, Kocain Mağarası, Hüsümler, Yıllık, Demircihöyük ve Aharköy yerleşmelerinde görülmektedir.

Şekil 2.34. Kırmızı Astarlı –Açıklı Mallar

2.1.2. Siyah/Gri Mallar

Hamur rengi kahverengi, gri ve siyah tonlarındadır. Mika ve kireç katkı yoğun olmakla birlikte kum ya da ince taşçık katkı da çok az gözlemlenebilmektedir. Astarsız örnekler ve İTÇ başından itibaren Demircihöyük'te stratigrafik olarak gelişimini izleyebileceğimiz (Seeher, 1987: 179; Efe, 1988b: 7) ve yine İznik-İnegöl (French, 1967: 60; Eimermann, 2004: 15-36) ve Ankara bölgesi civarında (Dengiz, 2019: 47) da yoğun olarak karşımıza çıkan *black-topped* mal ile temsil edilen örnekler bu grup içinde dikkat çekmektedir. Ankara bölgesinin siyah malları ile benzer özellikler (Dengiz, 2019: Res. 6) gösteren açkısız örnekler ile birlikte *black-topped* örnekler iki farklı karakter gösteren grup olarak ayrılabilir. Dış yüzeyler siyah, gri ya da bej tonlarındadır (Şek. 2.35). Bu mal grubundan Suluk Höyük, Çiftlik Höyük II, Yeniköy, Killi Höyük, Pazaryeri II, Beşpınar, Oluklu Höyük, Karasu (Kurtköy) Höyük, Gavurtepe Demircihöyük, Kocain ve Meydantepe yerleşmelerinde görülmektedir.

Şekil 2.35. Siyah/Gri Mallar

2.1.3. Portakal Yüzeyle Mallar

Turuncudan açık pembeye ve açık kahveye kadar çok çeşitli hamur renkleri görülebilmektedir. Bazı örneklerde ise, diğer mal gruplarına kıyasla özlü hamur yapısı dikkat çekmektedir. Kuzeybatı ve Kuzeydoğu bölgelerinde görülen portakal yüzeyle mallarda kullanılan katkı malzemesi daha çok kireç ağırlıklı iken; Orta ve Orta-Güney bölgelerde kullanılan katkı malzemesi ise daha çok mika ağırlıklıdır. Koyu yüzlü, kahvemsî turuncudan açık, pembemsî turuncuya kadar çok çeşitli yüzey renklerindedir (Şek. 2.36). Bu mal grubundan Meydantepe, Kavak Deresi, Çiftlik Höyük II, Yeniköy, Pazaryeri I, Pazaryeri II, Killi Höyük, Beşpınar, Yassı Höyük, Göktepe, Oluklu Höyük, Gavurtepe, Yıllık ve Kaletepe yerleşmelerinde görülmektedir.

Şekil 2.36. Portakal Yüzeyli Mallar

2.1.4. Wash Astarlı Mallar

Hamur renginde çoğunluk kahverengi ve tonları olarak gözükmele birlikte turuncu tonlarından kırmızıya, bazı örneklerde bej ve özlü hamurla dikkat çekmektedir. Kireç katkı çoğunluk oluşturmakla birlikte, kireç katkının yanında mika veya kum katkının da kullanıldığı gözlemlenmektedir. Bu mal grubunda iki farklı alt tip gözlenebilmektedir. Bunlardan biri, daha kalın ve macunumsu bir yapıda olup kabın yüzeyinde hamurdan farklı sulandırılmış kilin kabın yüzeyine sürüldüğü izlenimini veren ve Beycesultan örneklerine benzeyen türdeki Kahve ve Kırmızı Wash Astar olarak bahsedilen tipidir (Lloyd ve Mellaart, 1962: 199-200). Bir diğeri ise Troya'dan ele geçen malzemelerde de rastlanılan sanki daha sulu, inceltilmiş biçimde, adeta hamurun rengiyle astar renginin birlikte gözlemlenebildiği örneklerdir (Blegen, 1950: 221). “Film Astar” ya da “Banyo Astar” olarak dilimize çevrilen yüzey kaplama işleminin, bu tez kapsamında *Wash* Astar olarak kullanılmasının sebebi, yukarıda bahsedilen iki farklı uygulamanın da bu grup içerisinde görülmesinden kaynaklıdır (Şek. 2.37) Bu mal grubundan Suluk Höyük, Üyük (Medetli), Çiftlik Höyük II, Killi Höyük, Yassı Höyük, Göktepe, Karasu (Kurtköy) Höyük, Kocain Mağarası, Hüsümler ve Yıllık yerleşmelerinde görülmektedir.

Şekil 2.37. Wash Astarlı Mallar

2.1.5. Kahverengi Yüzeyle Mallar

Bu grup, açık kahverengi ve turuncu kahverengi tonlarında hamur rengine sahip bir mal grubudur. Hamurunda mika, kum ve oldukça belirgin şekilde kireç katkı gözlenebilmektedir. Kahverenginin tonları ve kırmızımsı, grimsi ve turuncumsu kahverengi tonlarında çeşitli yüzey renklerine sahiptir (Şek. 2.38) Bu mal grubundan grimsi kahve yüzeyle İznik Grubu Çanak Çömlek özellikleriyle (Eimermann, 2008: 380) benzerlikler göstermektedir. Bu mal grubundan Suluk Höyük, Meydantepe, Üyük (Medetli), Çiftlik Höyük II, Yeniköy, Pazaryeri II, Killi Höyük, Göktepe, Oluklu Höyük, Karasu (Kurtköy) Höyük, Mantarlık, Kocain Mağarası, Hüsümler ve Yıllık yerleşmelerinde görülmektedir.

Şekil 2.38. Kahve Yüzeyle Mallar

2.1.6. Kaba Mallar

Hamur rengi yoğun olarak kahverengi tonlarını barındırmakla birlikte; turuncumsu, kırmızımsı ve grimsi kahverengi tonları da görülmektedir. Mika, kum ve kireç katkının yanında büyük ve görece daha özensiz kaplarda taşçık katkı da kullanılmıştır. Yüzeyle özellikleri genellikle açık kahverengi ve hamur renkleriyle benzer tonlarda olmakla birlikte bu grup içerisinde astarsız ve açkısız örneklere de sık rastlanmaktadır. Kimi örnekler ıslak sıvazlanmıştır (Şek. 2.39). Bu mal grubundan Yeniköy, Pazaryeri II, Killi Höyük, Beşpınar, Oluklu Höyük ve Hüsümler yerleşmelerinde görülmektedir.

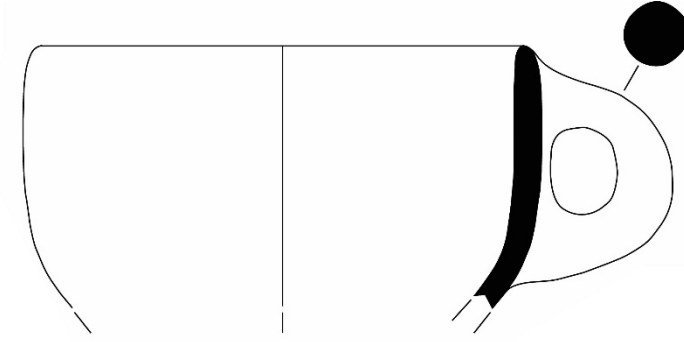
Şekil 2.39. Kaba Mallar

2.2. Yerleşmeler Açısından Form Değerlendirmesi

Bu alanda söz konusu çanak çömlek verileri bölge yerleşmelerden ziyade, aralarındaki etkileşimin irdelenebilmesi sebebiyle kendi aralarında karşılaştırılacaktır.

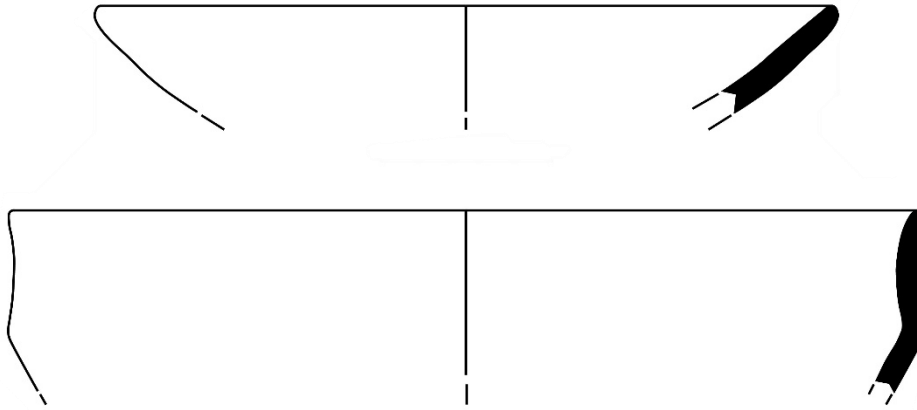
2.2.1. Kuzeybatı Bölgesi

Çiftlik Höyük II: İl sınırlarının en kuzeybatı köşesinde yer alan Çiftlik Höyük II (Çakılası Tepesi) il sınırındaki diğer yerleşmelere kıyasla daha erken dönemler içeren yerleşmelerden biridir. Höyükte ele geçen malzeme iki farklı grupta incelenebilir. Bunlardan ilki yoğun olarak dikkat çeken *black-topped* kase parçaları; ikincisi ise kahverengi ve mat kırmızı tonlarında yüzey özelliklerine sahip basit profilli kaseler, İznik grubu çanak çömlek özelliklerine işaret eder (Sarı, 2012: 144-145). İTÇ I dönemine tarihlendirilebilecek bir parça dikkat çekmektedir. Az mika ve kireç katkılı, kalın özlü hamurlu, pembemsi kırmızı yüzeyli, açkısız fincan örneğinin yuvarlak kesitli kulbu dikkat çeker niteliktedir (Şek. 2.40) (Lev. 1:16).

Şekil 2.40. Çiftlik Höyük II / İTÇ I Dönemi Malzemesi

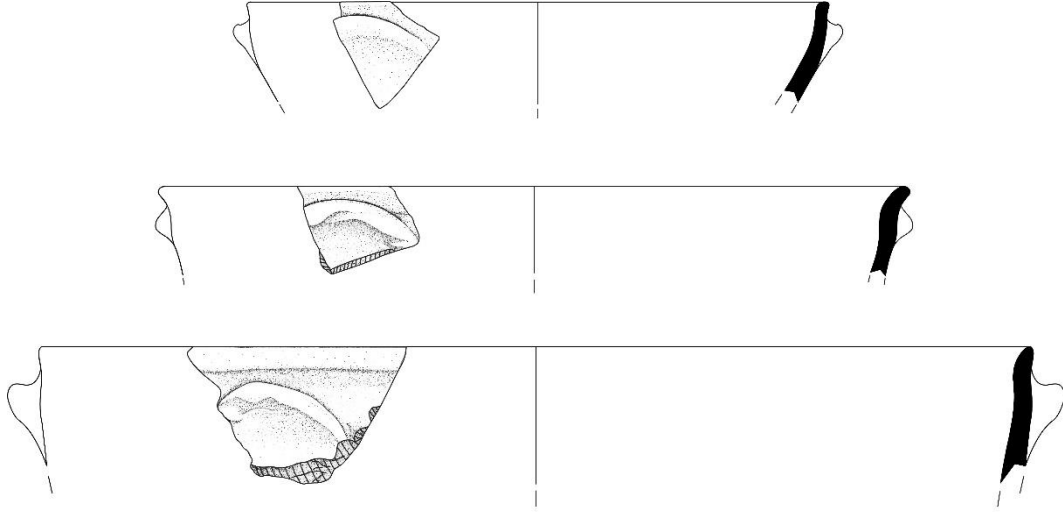
Dışa açılan ağızlı omurgalı kase ve basit profilli sığ kaselerden gelişen bir tabak örneği ise, dikkat çeken diğer örneklerdir (Lev. 1: 15-14). Turuncu hamurlu ve pembemsi portakal rengi / portakal yüzeyli bu iki malzeme yüksek olasılıkla İTÇ III Dönemine ait olmalıdır (Şek. 2.41).

Şekil 2.41. Çiftlik Höyük II / İTÇ III Dönemi Malzemesi

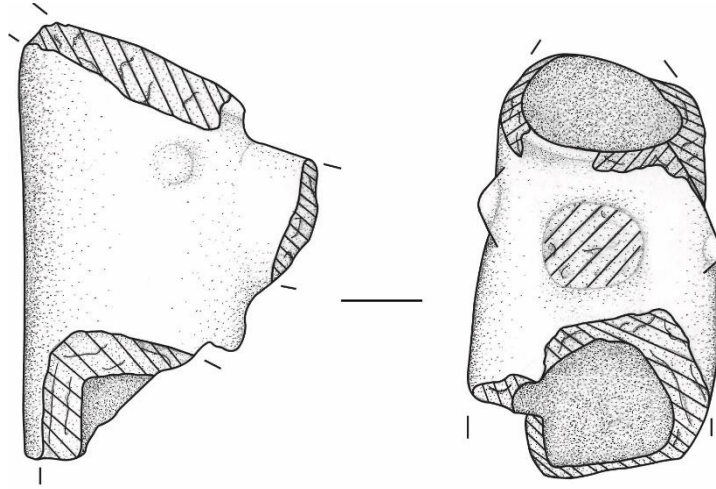
Göktepe Höyük: Çiftlik Höyük II'ye kıyasla İTÇ II ve III Dönemlerini içeren höyükte, genel mal grubu Kırmızı Astarlı Açkısız Mallar, Portakal Yüzeyli Mallar ve Wash Astarlı mallardır. Form grubu olarak ise çeşitli boyutlarda ve türde daha hafif içe doğru kıvrılan dudaklı kaseler (Lev.2: 11-12), “S” profilli kaseler (Lev. 2: 2-7, 13-17), dışa dönük dudaklı çömlekler görülmektedir (Lev. 2: 20, 21, 23) (Şek. 2.42). Dışa dönük dudaklı çömleklerin hemen ağız kenarlarının altında at nalı tutamak yer almaktadır. Bu örnekler ise İTÇ II ve III Dönemi ile ilişkilendirilebilir niteliktedir⁴.

⁴ Bilecik Arkeolojik Araştırmalar Projesi Arşivi.

Şekil 2.42. Göktepe - Dışa dönük dudaklı at nalı tutamaklı çömlekler

Birer adet ilmek kulp ve yalancı burma kulp örneği ise yine dikkat çeken ve bölge için dikkat çeken örneklerdendir (Lev. 2: 24). Bir adet kırık akıtacak parçası / testi ağzı (?) olduğu düşünülen Wash Astarlı Mal üzerinde ise memecikler yer almasıyla tüm yüzey araştırması malzemesi arasında ünik örneklerden biridir (Lev. 2: 1) (Şek. 2.43).

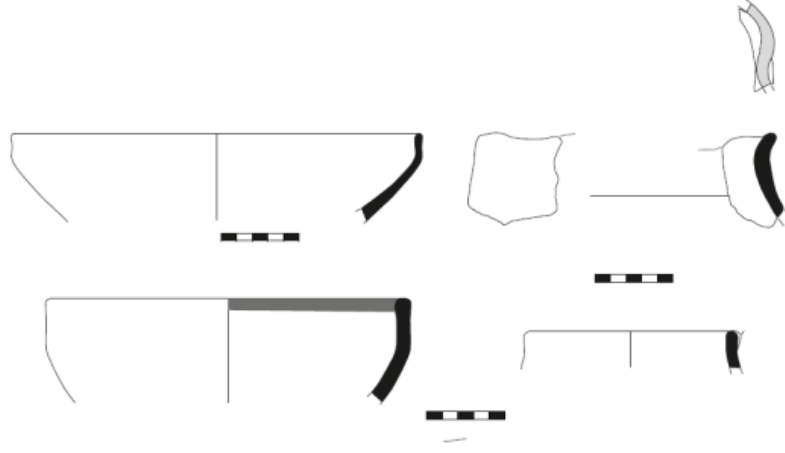

Şekil 2.43. Göktepe – Kırık akıtacak parçası / testi ağzı(?)

Kavakderesi Tepesi: Höyük malzemesinin genelini Portakal Yüzeyle mallar oluşturmaktadır. Bu yerleşmeden ele geçen bir tabak örneği ise bölge yerleşmenin İTÇ III Döneminde iskan edildiğine işaret etmektedir. Pekişmiş sarımsı kahverengi hamurlu, mika ve kireç katkılı bu malzemenin üzerindeki izlerden çarkta yapıldığı anlaşılmaktadır (Lev.3: 2).

Çınarlık Tepe: Konumu gereği oldukça önemli olan bu yerleşme, ne yazıkki daha önce de bahsedildiği gibi Roma Nekrapolü sebebiyle beklenen bilgiyi verememektedir. Tepenin güney yamacından ele geçen pekişmiş açık turuncu hamurlu ve koyu portakal astarlı

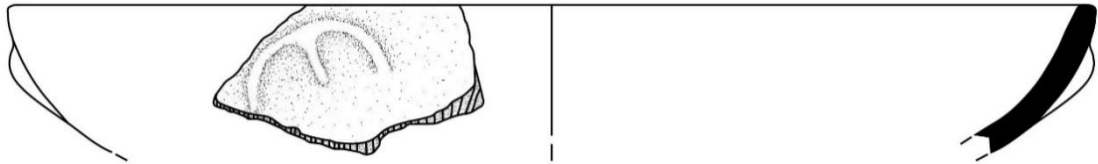
İTÇ sonlarına tarihlendirilen malzeme, her ne kadar höyüğün dönemi hakkında bilgi verse de, kültür tanımlaması yapacak kadar malzeme ele geçmemiştir. Fakat yine de vadiye hakim konumda tepe üstü yerleşmesi olması, höyüğü bölgede önemli bir noktaya koymaktadır⁵ (Şek. 2.44).

Şekil 2.44. Çınarlık Tepe İTÇ Dönemi Çanak Çömleği

(Kaynak: Bilecik Arkeolojik Araştırmaları Projesi Arşivi)

Yıllık Tepeüstü Yerleşimi: Portakalrengi yüzeyli malların yoğun olduğu yerleşmede İTÇ III ve M.Ö. 2. Binyıl devamlılığı gözlenebilmektedir. Genel olarak form grubu basit profilli kaseler, “S” profilli kaseler ve hafif içe kıvrılmış dudaklı kaseler oluşturmaktadır. Bu gruptan pekişmiş hamurlu, portakalrengi mat yüzeyli kalınlaştırılmış dudaklı bir kase parçası Geç İTÇ III Dönemine tarihlenmektedir (Efe vd., 2015: 142) (Lev.4: 4). Bir diğer İTÇ III Dönemine ait parça ise yine pekişmiş hamurlu, portakal yüzeyli ve açıkly yer yer çark izlerinin de belli olduğu omurgalı kase örneğidir (Lev. 4: 5).

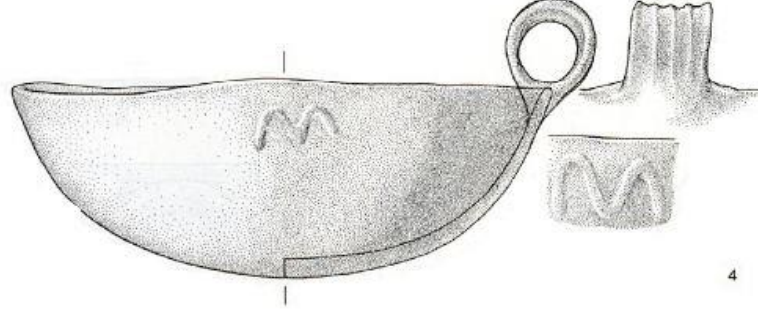

Şekil 2.45. Yıllık Tepeüstü Yerleşimi M motifli

Bir diğer dikkat çeken parça ise üzerinde kabartma bezeme şeklinde “M” motifi bulunan, form ve bezeme açısından M.Ö. 2. Binyıl gibi dursa da mal özellikleriyle İTÇ II-III Dönemine işaret eden basit profilli sığ kasedir (Şek. 2.45) (Lev.4: 14). Portakalrengi yüzeyli,

⁵ Bilecik Arkeolojik Araştırmaları Projesi Arşivi

mika ve kireç katkı, içte daha pembemsi turuncu dışta işte kahverengimsi turuncu, açıkılı olan bu parçanın bir diğer benzeri Demircihöyük'te H-I-M katlarında yine portakal yüzeyle, iyi açıkılı ilmik kulplu kase örneği üzerinde görülmektedir (Efe, 1988b: 131) (Şek. 2.46)

Şekil 2.46. Demircihöyük, M motifli ilmik kulplu kase örneği

Kaynak: (Efe, 1988b: Taf. 3:4.)

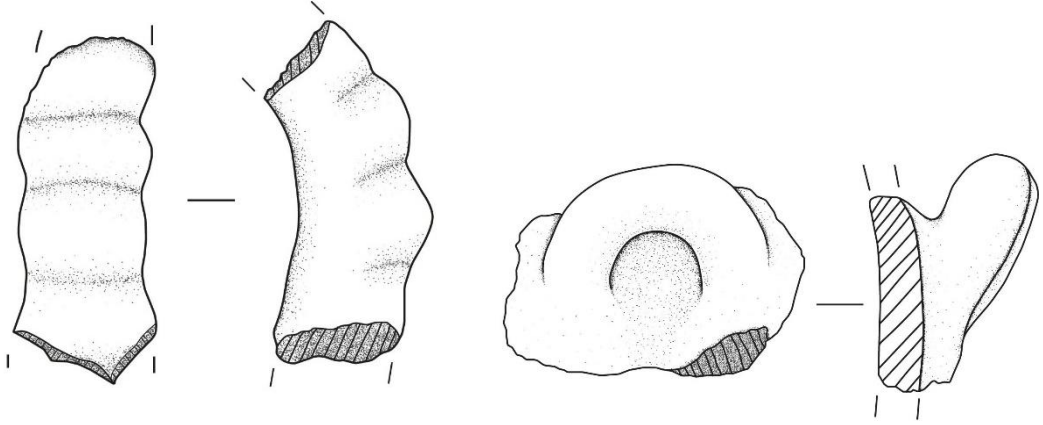
2.2.2. Kuzeydoğu Bölgesi

Üyük / Medetli: Kuzeybatı Bölgesi ile hemen sınırdaki bulunan Medetli Höyüğe ait yoğunluk gösteren mal grubu Kırmızı Astarlılar oluşu dikkat çekmektedir. Malzemenin geneli mika ve kireç katkı, açık kahve hamurlu, kahverengimsi kırmızı yüzeylelidir. Daha önce de bahsedildiği gibi höyükte açılmış olan tahribat çukurunun etrafında tespit edilen malzeme İTÇ II ve III Dönemine aittir⁶ (Lev. 5). Formlar ise genellikle dışa kıvrılmış dudaklı sığ kaseler/tabaklar, “S” profilli kaseler ve omurgarlı derin kaseler şeklindedir. Üzerinde omurganın üzerinde küçük bir tutamağı bulunan dışa açılan geniş ağızlı derin çömlek (Lev. 5: 8) örneği ise, yine Demircihöyük örneğini hatırlatmaktadır (Sarı, 2012: 168).

Yassı Höyük: Höyük malzemesinin geneli Portakalrengi Yüzeyleli Mallardan oluşmak ve İTÇ II-III Dönemlerini yansıtmaktadır (Sarı, 2019: 448). Yoğun olarak kireç katkının kullanıldığı gözlemlenirken, mal grupları arasında az da olsa Kırmızı Astarlı ve Wash Astarlı Mallar da dikkat çekmektedir. Form olarak basit profilli çömlek, dışa açılan ağızlı at nalı tutamaklı çömlek ve hafif basık boyunlu kase parçaları yer almaktadır (Lev. 6). Malzeme, arasında yaklaşık olarak 17 km olan Üyük/Medetli Höyük ile benzerlikler gösterirken; yine aralarında yaklaşık 5 km bulunan Suluk höyük ile tamamen oldukça farklı olması dikkat çekicidir.

⁶ Bilecik Arkeolojik Araştırmaları Arşivi.

Suluk Höyük: Gölpaazarı Ovasına hakim konumda yer alan höyük malzemesi, M.Ö. 2. Binyıl ile birlikte yoğun olarak İTÇ II-III Dönemlerini içermektedir. Höyükte mal grubu dağılımına bakılacak olduğunda Kırmızı Astarlılar, Siyah ve Griler, az sayıda Wash Astarlı ve Kahverengi Yüzeyliler olarak karşımıza çıkmaktadır. Portakalrengi yüzeyle malların burada bulunmaması, bölge açısından dikkat çekicidir. Genel olarak form duruma bakıldığında ise basit profilli kaseler, hafif içe kıvrılan dudaklılar ve “S” profilliler olarak görülmektedir (Lev. 7). Bunlar haricinde höyükten ele geçen kulp örnekleri Demircihöyük grubu ile benzerlik göstermektedir.

Şekil 2.47. Suluk Höyük kulp örnekleri

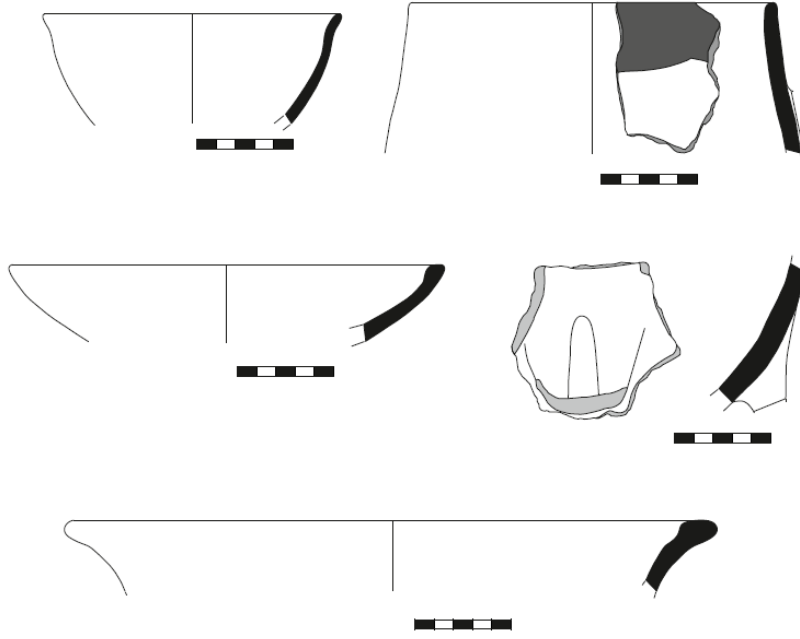
Bir yatay oluk bezemeli kulp örneği yine Demircihöyük H katında, Kırmızı Astarlı basit profilli sığ kase örneğinde görülmektedir (Efe, 1988b: 43-44) (Efe, 1988b: Taf:3:1). Bir diğer örnek ise yine aynı mal grubu ile görülen küçük yatay kulp örneğidir (Şek. 2.47.) (Efe 1988b: 44-45).

Beşpınar: Genellikle Kırmızı Astarlı ve Portakal Malların yanında diğer bir yoğunluk oluşturan grup da Siyah ve Gri Yüzeyle Mal gruplarını içermektedir. Höyükten elde edilen malzeme, daha çok İTÇ II ve III Dönemlerine tarihlenmektedir (Sarı, 2019: 449). Formlara bakıldığında basit profilli kaseler, basit profilli bir çömlek örneği, dışa kıvrılmış dudaklı kase, hafif içe doğru kıvrılan dudaklı sığ kase, hafif basık boyunlu kase ve bir de testi parçası(?) örnekleri görülmektedir. Kulplardan biri ise ilmek kulp olarak bilinen formun erken örneklerine benzemektedir (Lev. 8: 10).

Kuruçay: Kuzeydoğu Bölgesinin en uç yerlerinden olan Kuruçay Tepe üstü yerleşiminde İTÇ orta ve sonlarına tarihlenen malzeme bulunmaktadır. Buradaki genel mal

grubu taşçık katkılı, koyu yüzöl, mat ve soluk bir yüzeye sahip olması yönüyle İznik bölgesi ile ilişkilendirilmesi daha muhtemeldir (Sarı, 2019: 447).

Kocain Mağarası: İl sınırlarındaki iki mağara yerleşmesinden biri olan bu alanda, Gedikkaya Mağarasında olduğu gibi Kalkolitik ve İTÇ Dönemlerinde iskan izlerine rastlanmıştır (Sarı, 2020: 405). Bu alanda Siyah ve Gri Mallar ile Kırmızı Astarlı Mallara rastlanmaktadır. Formlar arasında ise kalınlaştırılmış dudaklı bir çömlek/kase parçası dikkat çekmektedir. (Şek. 2.48.)

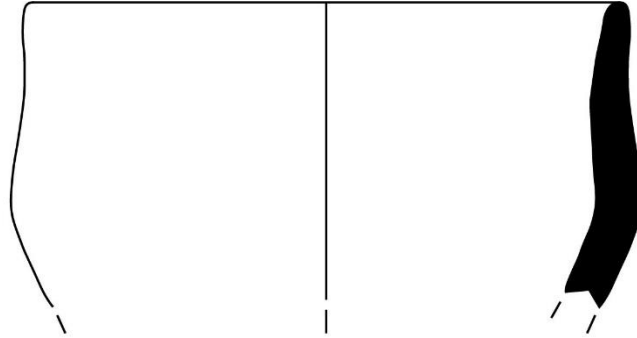
Şekil 2.48. Kocain Mağarası çanak çömlek örnekleri

Kaynak: (Bilecik Arkeolojik Araştırmaları Projesi Arşivi)

2.2.3. Orta Bölge

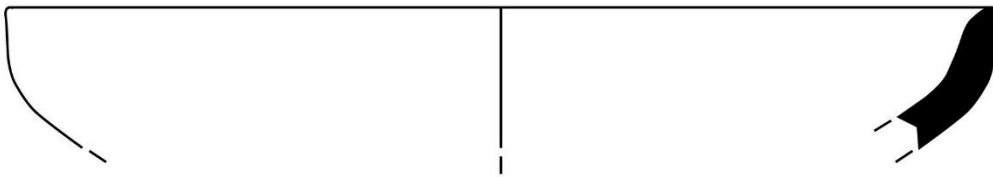
Çiftlik Alanı: Bithinya Kültür Bölgesi çanak çömlek özelliklerini oldukça iyi yansıtan höyükte, İnegöl Gri Malı, Kırmızı Açıklı ve Astarlı Mallar ve Pişirme Kapları grupları söz konusudur. Bunlardan İnegöl Gri Malı; gri renkli, pekişmiş hamurlu, az mika katkılı, koyudan açık griye kadar çeşitli yüzey renklerinde parlak açıklı ve iyi pişmiştir. Kırmızı Açıklı ve Astarlı Mallarda ise farklı olarak taşçık katkı gözükmemektedir (Sarı, 2016: 444). Formlarda en yoğun grubu “S” profilli kaseler oluşturmaktadır. Bunlar içte veya dışta ağız kenarı kalınlaştırılmış örnekler olarak iki grupta temsil edilmektedir. Omurgalılar, sığ kaseler ve küresel gövdeli, dikey kulplu, üç ayaklı pişirme kabı görülebilmektedir (Lev. 9/1) Buluntular arasında, bölgede rastlanılan tankard (Lev. 9/1:20) olarak değerlendirilebilecek tek örnek de bu yerleşmeden ele geçmiştir (Sarı, 2016: 446). 2019 yıllarından sonra höyüğün tekrar

ziyareti sırasında ele geçen parçalar değerlendirildiğinde, tek farklı form olarak omurgalı derin küçük kase örneği Eskişehir Ovası özelliği olan Kahverengimsi kırmızı yüzeyi ile dikkat çekmektedir (Şek. 2.49) (Lev. 9/2: 23).

Şekil 2.49. Çiftlik Alanı - Omurgalı Kase

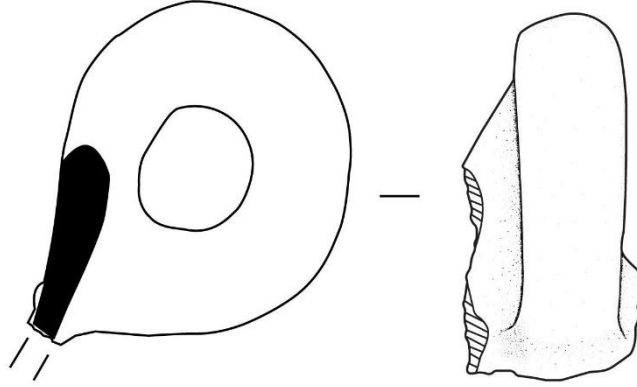
Yeniköy: Kırmızı Açıklı ve Astarlı Mal grubu ve black-topped kaseler, höyükte yoğun gözlenen malzeme grubudur. Bunların yanında az sayıda Portakal Yüzeyle mallar ve Pişirme Kapları tespit edilmiştir. Yoğun olarak kullanılan katkı tipi ise mikadır. Hafif içe kıvrılmış profilliler ve basit kaseler, “S” profilli kaseler, dışa dönük ağızlı kaplar ile birlikte bir adet basık boyunlu küresel gövdeli çömlek parçası ve tepsi örneği ile zengin form çeşitliliği sunmaktadır. Aynı zamanda bu formlar çeşitli boyutlarda ve tiplerde olması, form gelişiminin takip edilebilmesi açısından da önemlidir. Malzemenin genel durumu Bitinya-Frigya Kültür Bölgesi özelliklerini taşımaktadır. Özellikle Kırmızı Astarlı ve oldukça iyi açıklı olan basit profilli hafif omurgalı sığ kase örneği ise İTÇ III dönemi izleri taşımaktadır(Şek. 2.50) (Lev. 10: 5).

Şekil 2.50. Yeniköy – Kırmızı Astarlı parlak açıklı basit profilli hafif omurgalı kase

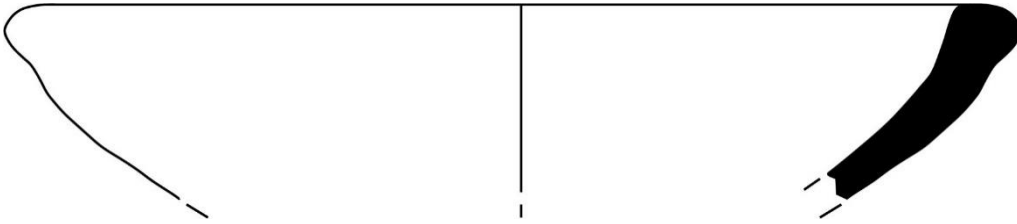
Meydantepe: Höyükte yoğunluk gösteren mal grupları Kırmızı Astarlılar ve Siyah-Gri Yüzeyleler olarak dikkat çekmektedir. Yoğun olarak kullanılan katkı tipi ise mikadır. Aynı zamanda Turan Efe'nin Aharköy Malı olarak tanımladığı taşçık katkı ise, yine Efe'nin 2014 yılı ziyareti sırasında tespit ettiği başka bir gruptur (Efe vd., 2016: 140). Form grupları olarak ise basit profilli kaseler, basık boyunlu çömlek örnekleri görülür. Burada tespit edilen kulp

örneklerinden biri ise dikkat çekicidir. Yuvarlak kesitli olan bu ilmik kulp, bilinen örneklerin yerel bir örneği ya da gelişmemiş hali olarak değerlendirilebilecek bu örnek, kahverengimsi kırmızı yüzey ve hamur renginde, hafif özlü ve açkısızdır (Lev. 11:5) (Şek. 2.51). Bu özellikleriyle İTÇ I/II dönemini anımsatmaktadır. (?)

Şekil 2.51. Meydantepe – Kahve Yüzeyli kulp

Diğer bir örnek ise dışta kalınlaştırılmış dudaklı hafif omurgalı Kırmızı Astarlı ve Açkılı mal grubuna ait, pekişmiş hamurlu kase örneğidir. Bu form ise höyükte İTÇ III'ün varlığını kanıtlar niteliktedir (Lev.11: 2) (Şek. 2.52).

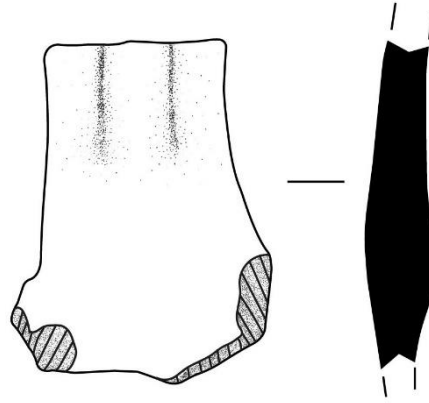
Şekil 2.52. Meydantepe – Dışta kalınlaştırılmış dudaklı kase

Pazaryeri I ve II: Bu iki yerleşme, yerleşme sınırları içerisindeki birbirine bu kadar yakın ve dönemsel açıdan birbirinin devamı niteliğindeki tek örnek olduğu için malzemesi de birlikte incelenecektir.

Pazaryeri I yerleşmesi için daha önceki yüzey araştırmalarında ele geçen malzeme Deniz Sarı ve Turan Efe tarafından Geç Kalkolitik / İTÇ I ve İTÇ II dönemlerine tarihlendirilmiştir. Pazaryeri II yerleşmesi ise İTÇ II ve III ile birlikte M.Ö. 2. Binyıl dönemlerini içermektedir (Efe, 1992: 565) (Sarı, 2022: 312).

Pazaryeri I için, mika, kireç ve taşçık katkılı, pekişmemiş hamurlu ve özlü kahverengimsi kırmızı yüzeyli, açkısız içe kapanan ağızlı çömlek örneği, İTÇ I/II dönemi için örnek niteliğindedir (Lev. 12: 12).

Pazaryeri II'ye bakıldığında ise Kırmızı Astarlı ve Açkısız mallar yoğunluk gösterirken, Siyah/Gri Mallar, Portakalrengi Yüzeyliler ve Pişirme Kapları ise tespit edilen diğer mal gruplarıdır. Yoğun mika katkı ile birlikte kireç ve kum katkı da kullanılmıştır. Hamur rengi kahverengimsi turuncudan kırmızı ve grili tonlara kadar çok çeşitli renklerdedir. Bazı örnekler özlü olarak görülmektedir. Yüze renkleri ise genellikle ağırlıklı olarak kırmızı tonlarındadır. Formlar ise omurgalı, hafif omurgalı ve omurgasız olarak “S” profillilerin fazlalığı ile dikkat çeker. Bunun haricinde basit profilli sığ kase ve dışa açılan ağızlı sığ kase örnekleri de görülmektedir (Lev.12: 7-8). Bir adet açık kahverengi hamurlu ve yüzeylili oluk bezemeli gövde parçası malzeme topluluğu içinde yer almaktadır. Ne yazık ki gövde üzerinde yer aldığı için dönem ya da kültür hakkında bilgi vermemektedir (Lev. 12: 11). Ayrıca ilmik kulp örneklerinin de görüldüğü höyükte, söz konusu kulpların gelişimi de takip edilebilir. İTÇ II ortalarından itibaren yassılaşımaya başlayan ilmik kulp örneği (Şek. 2.53) aşağıda görülmektedir (Lev.12: 10).

Şekil 2.53. Pazaryeri II – Yassılaştırılmış ilmik kulp (?)

Son olarak Turan Efe, 1990 yılında höyükte yaptığı incelemelerde “Demirköy Malı” olarak adlandırdığı mal grubunun bu höyükte de görüldüğünden bahsetmiştir (Efe, 1992: 565).

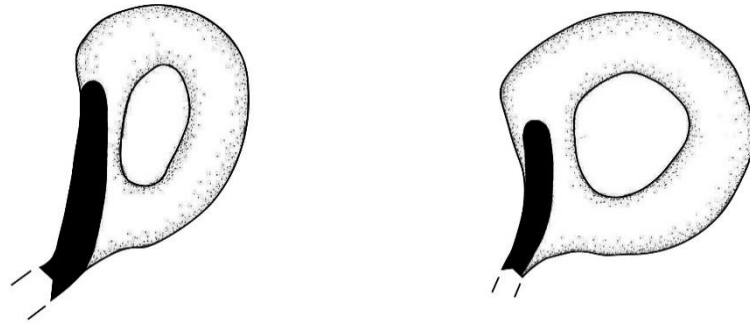
Kurtköy (Karasu): Höyükte, Kırmızı Astarlı Açkılı ve Açkısız Mallar, Wash Astarlılar ve Siyah/Gri Mal grupları gözlemlenmektedir. Bütün mal gruplarında mika ve kum katkının yoğun kullanıldığı tespit edilmiştir. Yüze renkleri ağırlıklı kahverengimsi ve turuncumsu kırmızı tonlarındadır. Açkılı ve açkısız örnekler birlikte görülmektedir. Formlar ise genellikle basit profilli kaseler, “S” profilliler, içe dönük ağızlı ilmik kulplu bir kase örneği, basık boyunlu küçük bir kap örneği ve bir adet testi gövdesi şeklindedir (Lev. 13).

Turan Efe'nin 1990 yılı çalışmalarında tespit ettiği ve “Demirköy Malı” olarak tanımladığı mal grubu, Geç Kalkolitik Dönem'e aittir. Bu mal grubunu kısaca tanımlamak gerekirse; mika ve kum katkılı, hamur rengi kırmızı ya da kahverengi tonlarında, kızıl kahve ya da kırmızı yüzey renklerinde astarlı veya astarsız olabilen örneklerdir. Efe, bu mal grubunu Demircihöyük ve Pazaryeri II yerleşmelerinde de tespit etmiştir (Efe, 1992: 565). Daha sonraki yıllarda höyükten toplanan İTÇ malzemesi, Efe'nin Demirköy Malı olarak tanımladığı mal grubu ile uyusmaktadır. Dolayısıyla bu yerel özellik, İTÇ ve belkide M.Ö. 2. Binyıl dönemlerinde de devam etmiş olmalıdır.

Kaletepe: 2018 yılı ziyareti sırasında höyükten profil veren malzeme örneği elde edilememiştir. Gövde parçalarından höyükte Portakalrengi yüzeyli mal grubuna ait malzeme olduğu tespit edilmiştir. Bu sebeple, höyük bu tez kapsamında yalnızca mal grubu olarak konuya dahil edilmiştir.

2.2.4. Orta-Güney Bölge

Oluklu Höyük: Höyükte yoğun olarak dikkat çeken mal grupları Kırmızı Astarlı Mallar ve Siyah/Gri Mallardır. Mika ve kireç katkı yoğunluk gösterirken, kum katkının da kullanıldığı görülmektedir. Hamur rengi kahverengimsi ya da turuncumsu kırmızıdır. Pekişmiş hamurluların yanında özlü mallara da rastlanmaktadır. Yüzey renkleri genellikle turuncumsu kırmızı ya da kahvemsu kırmızı tonlarındadır. Formlar ise çeşitli boyutlarda basit profilli kaseler, küresel gövdeli çömlekler (Lev. 14: 4), “S” profilliler, omurgalı kaseler, dışa açılan ağızlı kaseler ve pişirme kaplarıdır.

Şekil 2.54. Oluklu – Yuvarlak kesitli ilmik kulplar

Aynı zamanda yine Demircihöyük örneklerine benzer bir diğer oluklu kulp örneği (Lev. 14: 24), yassılaştırmış ilmik kulp örnekleri (Şek. 2.54) (Lev. 14: 7-23) dikkat çekmektedir.

Genel olarak malzeme Demircihöyük grubu özelliklerini yansıtmamasının yanı sıra (Sarı, 2019: 443), form olarak Suluk Höyük gibi diğer yerleşmelere kıyasla kuzeyde kalan uzak

sayılabilecek yerleşim yerleriyle oldukça benzerlik göstermektedir. Dönem olarak İTÇ II-III izleri taşımakta olan bu höyük, bölgedeki kültür bütünlüğünü kanıtlar niteliktedir.

Demircihöyük: Daha önceki yıllarda detaylı kazısı yapılan ve yayınlanan höyük, Deniz Sarı başkanlığında yürütülen ve şahsımın da üyesi olduğu ekip tarafından, Bilecik İli Yüzey Araştırmaları sırasında höyük tekrar ziyaret edilmiştir⁷. Ancak hâlihazırda oldukça detaylı şekilde yayınlanan yerleşmelerden biri olduğu için, bu tez kapsamında verilecek bilgiler yalnızca hatırlatıcı nitelikte olacaktır⁸.

İTÇ I döneminden itibaren yerel bir grup olarak ortaya çıkarak gelişimini ve etki alanını İTÇ II 'de de devam ettirir (Sarı, 2012: 147). Kültür grubuna adını vermesini de sağlayan en karakteristik mal grubu, literatüre *black-topped* olarak geçen ve kase formuyla karakterize olan siyah ağız kenarlı mallar, İTÇ I'den itibaren görülmektedir. Fakat bunu grubun yanında bir başka ana mal grubu da Kırmızı Astarlı ve Açıklı mallardır. İTÇ II döneminde, İTÇ I özellikleri gelişerek devam etmektedir. Aynı mal grupları formlarda gelişim göstererek devam ederken memecik ve kabartma bezemeye sık rastlanmaktadır. Basit profilli kaseler ve ilmik kulp örnekleri ile birlikte at nalı şeklinde tutamaklar yaygın görülmektedir (Lev. 19). İTÇ III dönemine gelindiğinde ise höyükte boşluk tabakası görülmektedir⁹ (Efe, 1988b: 103-112).

Yeşilyurt Höyük (Aharköy): Literatüre Aharköy adıyla geçen höyüğün malzemesi, Demircihöyük kazıları sırasında Turan Efe tarafından detaylı bir şekilde yayınlanmıştır (Efe, 1988b: 80).

Demircihöyük'te bulunmayan İTÇ III dönemi ve OTÇ Geçiş dönemi malzemesi Aharköy'den takip edilebilmektedir. Aharköy'de bu dönemde, bütün Batı Anadolu'da bilinen Kırmızı Astarlı Açıklı malın yerel versiyonu karşımıza çıkmakta ve iki alt grupta incelenmektedir. (Efe 1988: 81) Bunlardan ilki Taşçık Katkılı Aharköy Malıdır. Çoğunlukla el yapımı olan bu mal grubunun yüzey renkleri koyu kırmızımsı kahverengi tonlarındadır. İkinci grup ise Bej Aharköy Malı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bej hamur üzerine kırmızı astar ile bölgede farklılık sağlayan mal grubu hemen hemen tüm yüzey renklerini içermektedir. Kum katkı bu mal grubunda yoğun kullanılmaktadır (Efe. 1988: Taf. 61-62). (Efe 1988: 81)

⁷ Yerleşmeyi ziyaret ettiğimiz yıllarda çanak çömlek toplanmamış, höyüğün durumunu kontrol amaçlı ziyaret gerçekleştirilmiştir; höyüğün eteklerindeki tarlalarda içlerinde obsiden örneğin de bulunduğu bazı taş aletler saptanmıştır.

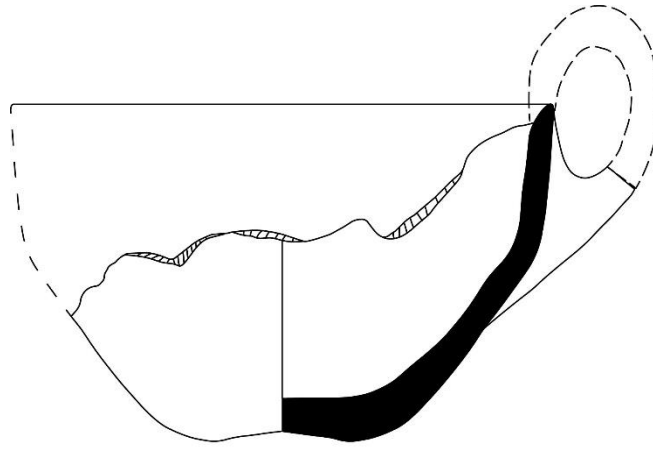
⁸ Detaylı inceleme için bkz: Efe, 1988b; Dengiz, 2019.

⁹ Katalog için bkz: Efe, 1988b: Taff 1-67.

Bunlar haricinde *Wash* Mallar, yerleşmede daha nadir görülen Krem Astarlılar ve İnegöl Gri malından farklı olarak daha iyi pişmesi ve daha parlak açkısı ile kendini belli eden Gri Aharköy Malı olarak adlandırılan üç farklı mal grubu da dikkat çekmektedir(Efe 1988: 82).

Form olarak yine basit profilli sığ kaseler, dışa açılan ağızlılar ve bu formun omurgalı modellerinde görülen boynuz şeklinde tutamaklar, keskin omurgalı kaseler, burma ilmik kulplu kaseler ve dönem sonuna doğru memecik bezeme uygulamasının da görüldüğü örnekler, gaga ağızlı testiler ve geriye yatık boyunlu örnekleri karakteristik formlar arasında yer almaktadır (Efe, 1988b: Taf: 61-62- 65) (Lev. 20).

Hüsümler Höyük: Kahverengi Yüzeyliler, Kırmızı Astarlı ve Açkılılar ve Pişirme kapları höyükte tespit edilen temel mal gruplarıdır. Kahverengi ve kırmızının tonlarını içeren hamur; mika, kireç ve kum katkıdır. Form olarak basit profilliler, dışa açılan dudaklı kaseler, “S” profilliler ve basık boyunlu çömlükler, kesin gaga ağızlı testi parçaları, üç ayaklı mutfak kapları gibi formlarla İTÇ II ve III dönemi özellikleri taşımaktadır. Omfalos dipli omurgalı ve ilmik kulplu kase örneği dikkat çekici parçalardan biridir. Bu tipin örnekleri, Seyitömer’in İTÇ III döneminde görülmektedir (Çakalgöz, 2000: Lev.7-8) (Şek. 2.55)

Şekil 2.55. Hüsümleri – Omfalos dipli, omurgalı ilmik kulplu kase

Ayrıca höyüğün Demircihöyük kültür grubunun içerisinde yer almasına rağmen, bu kültür grubu için karakteristik olan *black-topped* malların çok az sayıda ele geçmesi, buranın dönemini belirlemedeki en önemli husustur (Sarı, 2017: 148). Son olarak bölgenin en güney sınırı olan Killi Höyükten bilinen bu etkileşimin, hem Kütahya bölgesi, hem de kendi içlerinde Killi Höyük ile de iletişim ağının varlığını kanıtlar niteliktedir.

Gavurtepesi: Tepe üstü yerleşimi olan bu alanda, malzeme durumu Hüsümler ile hemen hemen aynıdır. Kırmızı Astarlı Mallar yoğun görülürken, *black-topped* kase örnekleri oldukça sınırlıdır. Mika ve kireç katkının yoğun kullanımı ise dikkat çekicidir. Kum katkı yok denecek kadar azdır. Hamur renkleri daha çok turuncu, kırmızı ve kahverengi tonlarındadır. Yüzeyler ise kırmızımsı portakal, kahveye dönük kırmızı tonlarda ve malzemenin geneli açkısızdır. Formlarda “S”profilliler çoğunluk oluştururken, basit profilli kase örnekleri, ve bir adet dışa dönüş dudaklı kase örneği görülmektedir. Bütün bu özellikleriyle Gavurtepe Tepe Üstü Yerleşmesinin, bölgenin çanak çömlek özelliklerini taşıyarak İTÇ II-III dönemlerini içermektedir (Lev. 16)

Mantarlık Höyük: Kırmızı Astarlı ve Kahverengi Yüzeyle Mal gruplarından örnekler görülen yerleşmede, kullanılan katkı tipi mikadır. Bununla birlikte grimsi kahverengi ve koyu kırmızımsı kahverengi yüzey özellikleri görülmektedir. Form bakımından basit profilli kase ve “S” profilli örnekler görülmektedir. Bütün bu özellikleriyle höyük Demircihöyük çanak çömlek özelliklerini yansıtmaktadır. (Sarı, 2017: 155) (Lev. 17)

Killi Höyük: Kırmızı Astarlı, Siyah/Gri, Wash Yüzeyle, Kahve Yüzeyle ve Pişirme Kapları olarak mal grupları açısından oldukça geniş çeşitliliğe sahiptir. Fakat bunlardan yoğunluk gösteren mal grubu Kırmızı Astarlılardır. Mika ve kireç ağırlıkta olmak üzere kumun da katkı maddesi olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir. Yoğunluk olarak kahverengi ve kırmızı tonlarında hamur rengi dikkat çeker. Yüzey renklerinde ise koyu kahvemsı renkten kırmızıya ve portakalrengi tonlarına kadar çeşitlilik hakimdir. “S” profilli kaseler ve bunların omurgalı örnekleri en fazla görülen gruptur. Bunun dışında basit profilli kaseler, çömlekler, hafif içe kıvrılmış kaseler sığ ve derin örnekleriyle dikkat çeker. İlmik kulplular hem “S” profil veren hem de içe kıvrılmış dudaklılar olarak da görülmektedir. Dışa açılan kase ve bir tabak örneği ise İTÇ III dönemini höyükte tanımlamak adına önemli parçalardandır (Lev.18:7) Bunlar dışında ayaklar ve kulplar, bir adet omurgalı/S profilli black-topped gövde örneği, ağız kenarı altında tutamaklı çömlek örneği dikkat çekmektedir. Boynuz kulp(?) ise bölge adına ilginç olan bir başka malzemedir.

Höyükte hem Demircihöyük grubu özellikleri, hem de Seyitömer İTÇ III malzemesinden izler taşınması, Kütahya bölgesiyle ilişkileri ve kullanılan güzergahların belirlenmesi açısından önemlidir (Sarı, 2017, 155).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YERLEŞİM MODELLERİ

1. Metodoloji

1.1. Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri

Arkeoloji; Tarih, Coğrafya, Biyoloji gibi birçok anabilim dalıyla birlikte hareket eden ve bu bilim dallarından herhangi biri tarafından ortaya konulan sonuç verinin, diğer bir araştırma grubunun çalışma verisi haline geldiği kompakt ve multi-disipliner bir alandır.

Uzaktan Algılama sistemi ise cisim, arazi yapısı ya da doğal bir olayın fiziksel ya da kimyasal özellikleri hakkında, herhangi bir fiziksel temas ya da ilişki olmaksızın; yeryüzünde, havada veya uzayda konumlandırılmış platformlara yerleştirilen algılayıcı sistemler tarafından toplanan verilerden bilgi edinme sistemi olarak tanımlanabilir (TCCSBB, 2001: 158). Arkeolojik bir araştırma kapsamında yükseklik, suya erişim mesafesi, yerleşmeler arası mesafe, antik ulaşım rotaları, olası arkeolojik kalıntı içeren alanların tespiti gibi soruların cevapları Uzaktan Algılama Sistemleri sayesinde daha pratik bir şekilde giderilebilmektedir. Bu bağlamda Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Uzaktan Algılama Sistemleri işleyiş bakımından birbirinden ayrı düşünülemez. Fakat bu sistemler arasında tarihsel gelişim olarak önceliğe sahip olan ve Coğrafi Bilgi Sistemlerinin de oluşumunda tetikleyici rol oynayan şüphesiz Uzaktan Algılama Sistemleridir.

Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS), dünya üzerindeki bölgeleri tarif etme, yeryüzüne ait grafik ve grafik olmayan verileri belirli bir amaç doğrultusunda toplama, depolama, revize, kontrol ve analiz etme ve bu uygulamalar sonucunda görüntüleme gibi işlemlerin gerçekleştirilmesine olanak sağlayan bir sistem olarak tanımlanabilmektedir (Tecim, 2008: 51). CBS, çok geniş bir kullanım yelpazesine sahip olmakla birlikte arkeoloji alanında da yöneltilen soruların çeşitliliğine bağlı olarak birçok sorun için iş gücünden tasarruf sağlayabilecek biçimde bu sorulara çözümler üretilebilmesine olanak sağlamaktadır.

1.2. Arkeoloji ile Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri İlişkisi

Arkeoloji bilimi; kültür, mekan ve zaman aralığı halkalarını birbirine bağlayarak geçmişte yaşanmış olaylar zincirini oluşturmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla mekânsal bilgi, gözle görülenden daha fazla derinlik ve anlam kazanmaktadır. Bu tanımlamada mekan olarak adlandırılan aslında coğrafya bilimidir. Bu noktada CBS, hemen hemen her türden veriyi depolayabilme ve bunları referanslama konusunda çalışmacılara hız, zaman ve mali açıdan

büyük kolaylık sağlamaktadır. Ayrıca çalışmaların sonucunda ele edilen görsel bilgi çok daha anlaşılır ve etkin bir hal almaktadır (Kısaaga ve Durduran, 2016: 866-867).

Arkeoloji ve Coğrafi Bilgi Sistemleri gelişen teknolojiyle birlikte son yıllarda iç içe geçmiş gibi görünse de geçmişleri aslında çok daha eskiye dayanmaktadır. I. Dünya Savaşı sırasında istihbarat amaçlı çekilen hava fotoğraflarının incelenmesi sonucunda daha önce varlığı bilinmeyen ve mevcut haritalarda yer almayan yerleşim yerleri tespit edilmiştir (Bilgi, 2007: 51-54). I. Dünya Savaşı sonrası gerçekleşen pek çok yeni arkeolojik keşif ve başlayan kazıların sayısı ise bu bilgiyi açıklar niteliktedir.

Arkeoloji ile Uzaktan Algılama teknolojisi ile ilişkisinde en temel konu, arkeolojik sit alanlarının yerlerinin tespit edilmesi ve söz konusu sit alanlarına ait lokasyon, boyut ve dönem gibi bilgilerin Coğrafi Bilgi Sistemleri ile birlikte veri tabanı üzerinde depolanıp çeşitli alternatiflerle gösterilebilmesidir (Lillesand vd., 2000: 662-663). Bu çalışmada olduğu gibi özellikle yüzey araştırmaları sırasında bir ekipten toplanan bilgilerin tek bir veri tabanında birleştirilmesi ve aynı anda görüntülenmesi, bölge incelemeleri açısından daha geniş ölçekten bakılabildiğini sağlamakla birlikte, birçok konuda iş gücünden tasarruf edilmesine olanak vermektedir. Bu veriler coğrafi bilgi sistemine aktarıldıktan sonra uzaktan algılama teknolojisiyle elde edilmiş olan hava fotoğrafları ya da uydu görüntüleri gibi topografik veriler ile karşılaştırılması sonucu, çok çeşitli analizlerin yapılabilmesi ve bu sayede görece tespitten daha fazla bilgi üretiminin gerçekleştirilmesi, arkeoloji anlamında pek çok yeni bakış açılarının kazanılmasına yol açmıştır.

2. Yerleşim Yerlerinin Birbiriyle İlişkisi

Bilecik ilinin engebeli ve akarsularla bölünmüş topografik karakteri, kendi içinde coğrafi zonlar oluşturan bir yapıyı ortaya koymaktadır. Bu sebeple, yerleşmelerin birbirleriyle ilişkisi incelenirken araştırma sahası 4 coğrafi bölgeye ayrılmıştır (Şek. 3.1). Bu durumda, yerleşmeler arası ilişkiler incelenirken önce bölgesel daha sonra da yerleşmeler bakımından sırayla incelenmesi daha doğru olacaktır.

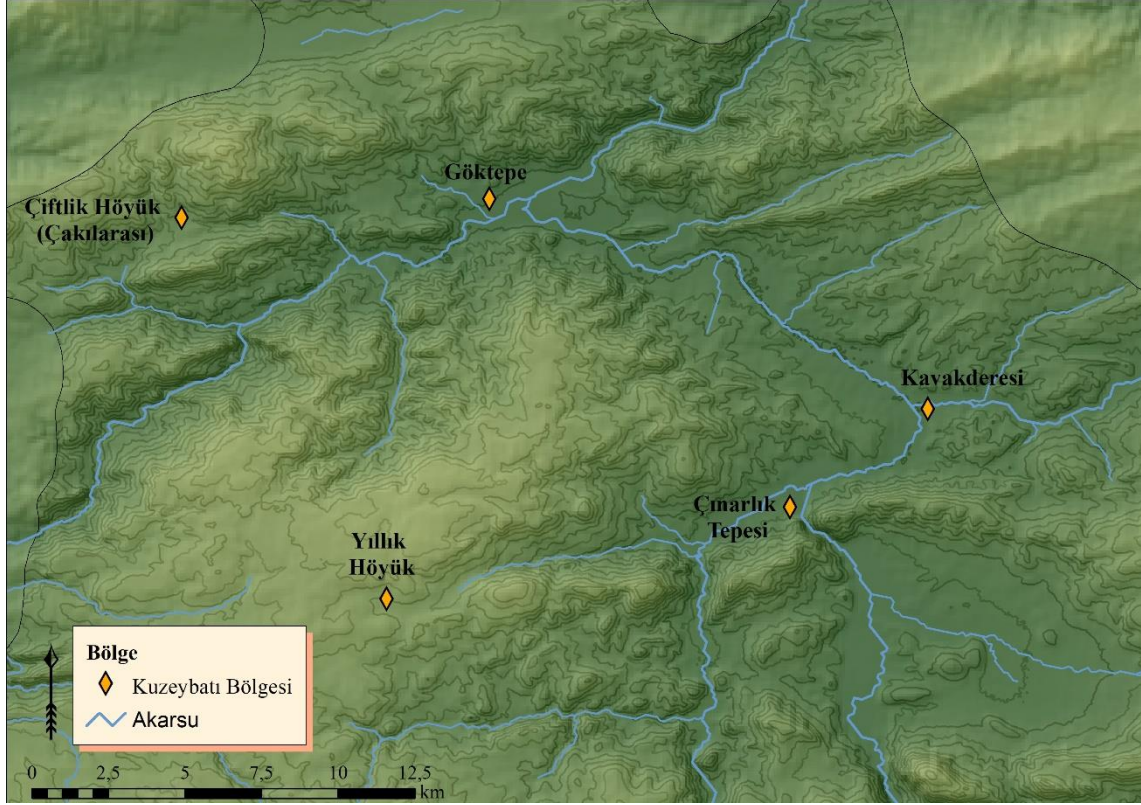
Şekil 3.1. Bilecik İli İTÇ Yerleşmelerinin Bölgesel Dağılımı

2.1. Kuzeybatı Bölgesi

Kuzeybatı Bölgesinde yer alan yerleşmelerin birbirleriyle ilişkileri şu şekildedir:

Çiftlik Höyük II höyüğüne en yakın yerleşim yeri Göktepe Höyük'tür ve arasındaki mesafe yaklaşık 8 km'dir. İki höyük de bugün de kullanılan Çiftlik Köy'den Düzmeşe Köy'e giden yol ve buradan da Osmaneli Karayolu'na bağlanan güzergah üzerinde yer almaktadır. Höyükten ele geçen malzeme değerlendirildiğinde Geç Neolitik Dönemden başlayarak İTÇ'nin sonuna kadar iskân edildiği düşünülmektedir. Göktepe Höyüğü, Sakarya Nehri'nin hemen kenarında yer almakta ve höyüğe yakın konumda başka herhangi bir yerleşme bulunmamaktadır. Fakat Sakarya Nehri güneydoğu yönünde takip edildiğinde kuş bakışı yaklaşık 13 km, nehir yoluyla ise yaklaşık 16 km gidildiğinde yine hemen nehir kenarında yer alan Kavakderesi Tepe bulunmaktadır. Her iki höyükte de paralel olan tek dönem İTÇ'dir. Arazinin engebe kazandığı bu bölgede Kavaderesi Tepe de İTÇ'ye ait tek yerleşme olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat yine Sakarya Nehri güney yönünde takip edildiğinde kuşbakışı olarak yaklaşık 4,6 km, nehir üzerinden ise yaklaşık 5,5 km mesafede Çınarlık Tepesi yer almaktadır. İki höyükten ele geçen malzemeler değerlendirildiğinde İTÇ dönemler, sonrasında büyük bir boşlukla birlikte Roma Dönemi'ne rastlanması, buraların eş zamanlı yerleşim gördüğü izlenimini doğurmaktadır. Çınarlık Tepesi, Paşalar Boğazı'nda yer almasıyla önemli

sayılabilecek bir konuma sahiptir. Kuzeybatı Bölgesi'nde Yıllık Tepeüstü yerleşimi ve Kuzeydoğu Bölgesi olarak ayrılan kısımda ise Üyük/Medetli höyük yer almaktadır. Bu özellikleriyle Roma Nekropolü sebebiyle İTÇ dönemindeki büyüklüğünün saptanamaması ve ovoidan yüksekliğiyle birlikte Çınarlık Tepesi merkez olarak değerlendirilebilecek yerleşmeler arasındadır (Şek. 3.2)

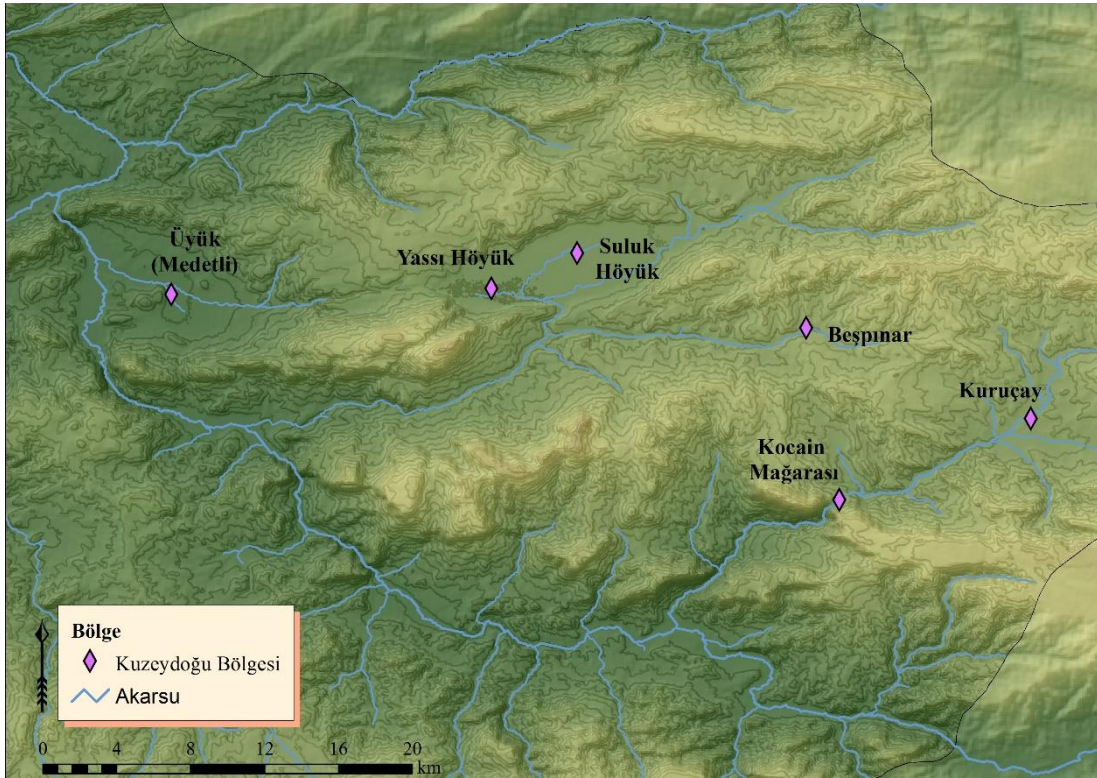
Şekil 3.2. Kuzeybatı Bölgesinde Yer Alan Yerleşmeler

2.2. Kuzeydoğu Bölgesi

Kuzeydoğu Bölgesinde yer alan yerleşmelerin birbirleriyle ilişkileri şu şekildedir:

Kuzeydoğu Bölgesi'nde yer alan ilk yerleşme Üyük/Medetli Höyük'tür. Bölgede höyüğe en yakın yerleşmeler kuş uçuşu olarak yaklaşık 13 km ile Yassı Höyük ve yaklaşık 17 km ile Suluk Höyük'tür. Bu üç höyük de dönem olarak İTÇ ve M.Ö. 2. Binyıl'ı içermektedir. Üyük/Medetli, Höyük Karaağaç Ovasında; Suluk ve Yassı Höyük ise Gölpazarı Ovasında yer almaktadır. Üyük/Medetli Höyük'ün bu iki höyük ile arasındaki ulaşımın olasılıkla, her iki ovanın birleştiği noktadan Göl Dağ ile Kocadağ eteklerinin arasından sağlandığı düşünülebilir. Bunun haricinde kesin olmamakla birlikte, yeryüzü şekilleri dikkatli incelendiğinde Üyük/Medetli Höyüğün yakınından geçtiği düşünülen Sakarya'nın bugün kurumuş vaziyette olan bir kolunun devamı, tarihöncesi dönemlerde Yassı ve Suluk

Höyüklerin yakınında bulunan Aşağısürüm çayı ile buluşmuş olabilmesi muhtemeldir. Suluk ve Yassı Höyüklerin hafif güneydoğusunda kalan Beşpınar yerleşmesi ise bir diğer İTÇ yerleşmesidir ve bu iki höyükle arasındaki mesafe yaklaşık 10-13 km'dir ve söz konusu üç höyük de Aşağısürüm Çayı'nın kollarında yer almaktadır. Beşpınar Höyüğü'nün kuzeydoğusunda yer alan Kuruçay Höyük ise ilin en doğusunda yer almaktadır. Dönem olarak çağdaş olan bu iki höyüğün arasındaki mesafe yaklaşık 10 km'dir. Coğrafi koşullara bakıldığında iki höyük arasında dağlıklar dikkat çekmektedir. Fakat Beşpınar höyüğün kenarından geçen Aşağısürüm Çayı'nın tarihöncesi dönemlerde Kuruçay Höyüğü'nün bulunduğu Kocaçay deresine dek uzanmış olması muhtemeldir. Kocaçay deresi batı yönünde takip edildiğinde Harmankaya Kanyonun'da yer alan Kocain Mağarası'na ulaşılmaktadır. İki yerleşim yeri ile arasındaki mesafe yaklaşık olarak 9,5 km'dir. Beşpınar Höyük ise Kocain Mağarası'nın tam kuzeyinde kalmakta, fakat aradaki coğrafi şartlar göz önüne alındığında iki yerleşim arası doğrudan ulaşımın mümkün olmadığı düşünülmektedir (Şek. 3.3.)

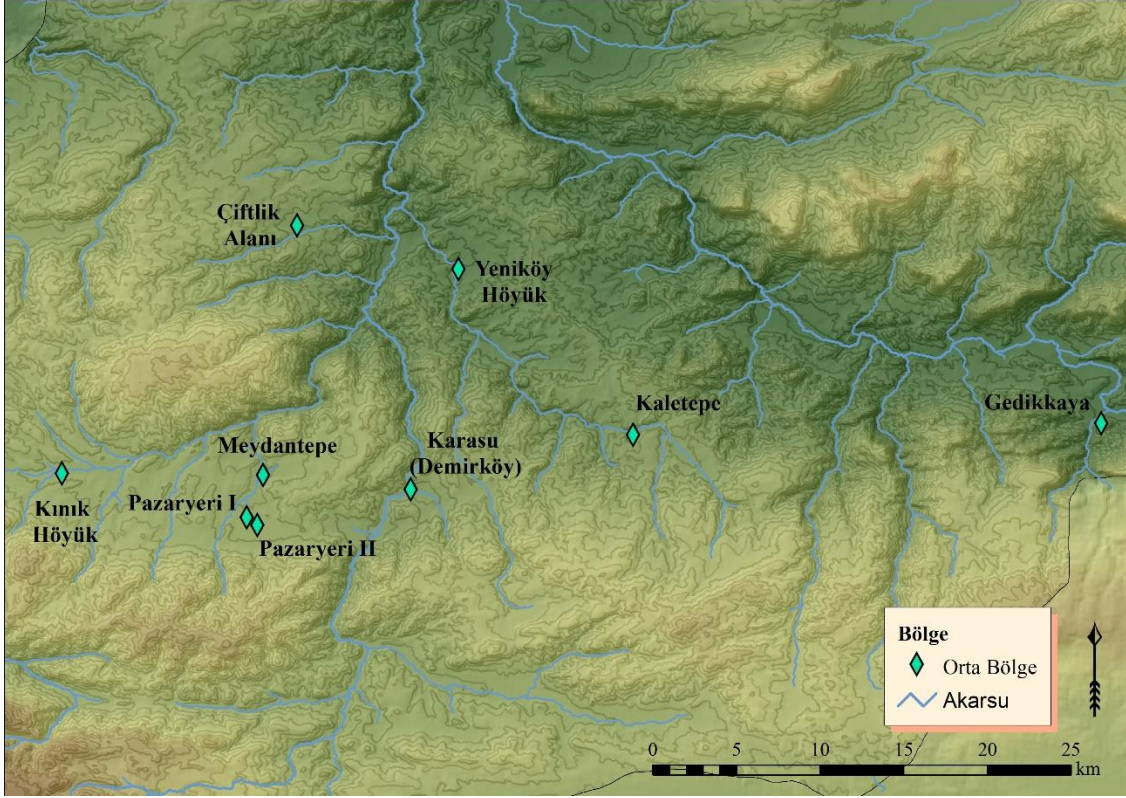

Şekil 3.3. Kuzeydoğu Bölgesinde Yer Alan Yerleşmeler

2.3. Orta Bölge

Orta Bölge’de yer alan yerleşmelerin birbirleriyle ilişkileri şu şekildedir:

Çiftlik Alanı höyüğüne dönemsel olarak çağdaş olan en yakın yerleşim yeri Yeniköy Höyük ile arasındaki mesafe kuş bakışı yaklaşık olarak 8 km’dir. Bu iki yerleşmenin ortasından Karasu Çayı geçmekte ve Hamsu Deresi Çiftlik Alanını, bugün kurumuş durumda olan bir başka kolu da Yeniköy Höyük civarından akmaktadır. Bu özelliğiyle iki höyük arasında ulaşımın nehir yoluyla gerçekleştirilmiş olabileceği düşünülmektedir. Yeniköy höyüğün ise civarda bir başka çağdaş yerleşim yeri ile yakınlığı bulunmamaktadır. Bir diğer Orta Bölge yerleşmesi ise olan Karasu Höyük’ün ise oldukça merkezi bir konumda yer almaktadır. Batısında Pazaryeri I-II ve Meydantepe Höyükleri, doğusunda ise Kaletepe Yerleşmesi çağdaş komşu yerleşmeleridir. Pazaryeri I ve II höyükleri ile arasındaki mesafe kuşbakışı yaklaşık 7,4 km olmakla birlikte bu üç yerleşme de bugün aktif olarak kullanılan Pazaryeri yolu ve bu yolun bağlandığı Eskişehir-Bilecik Karayolu üzerinde yer almaktadır. Meydantepe yerleşimi ile arasında ise herhangi bir kara yolu ya da nehir hattı bulunmamakla birlikte. Karasu Höyüğün kuşbakışı yaklaşık 13, km kuzeyinde ise Yeniköy Höyük bulunmaktadır. Bu iki höyük arasından bugün Bilecik – Eskişehir karayolu geçmektedir. Höyüğün doğudaki çağdaş yerleşmesi Kaletepe ile arasındaki mesafe ise kuşbakışı yaklaşık olarak 11 km’dir. Her ne kadar bu iki yerleşmenin yakınlarından Karasu Çayı’nın kolları geçse de, bu kollar arasında herhangi bir bağlantı olduğu düşünülmemektedir. Yukarda bahsi geçen Meydantepe yerleşmesi ile çağdaşı Kınık Höyük arasındaki yaklaşık kuşbakışı mesafe ise yaklaşık 9 km’dir. Bu iki yerleşme arasında bugün aktif olarak kullanılan Pazaryeri Karayolu bulunmakla birlikte Karasu Çayının bir kolu olan Sorgun Deresi geçmektedir. Bu dereye bağlı farklı iki kolun tarih öncesi dönemlerde höyüklerin çok yakınından geçtiği düşüncesi, nehir ulaşımının mümkün olabileceği ihtimalini gündeme getirmektedir. Söz konusu iki yerleşme de birçok farklı dönemi barındırmakla birlikte paralel dönemleri yalnızca İTÇ’dir (Şek. 3.4)

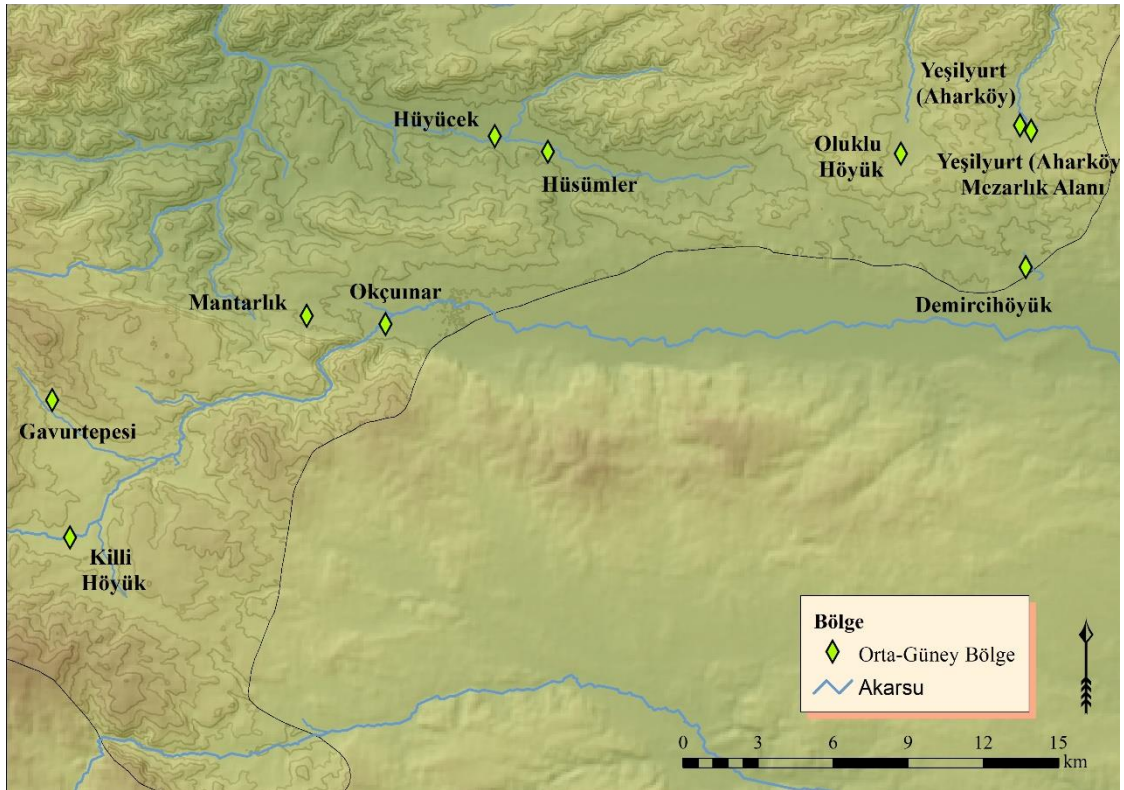
Şekil 3.4. Orta Bölgede Yer Alan Yerleşmeler

2.4. Orta – Güney Bölge

Orta - Güney Bölge’de yer alan yerleşmelerin birbirleriyle ilişkileri şu şekildedir:

Orta Bölge’deki son yerleşme olan Karasu (Demirköy) Höyüğü kenarından geçen Karasu Çayı’nı takip ettikten sonra yaklaşık 15 km sonra, bu çayın bir kolu olan Koca Dere’nin kenarında yer alan Hüyücek Höyüğüne ulaşılmaktadır. Bu iki höyükten Karasu höyük Kalkolitik Çağ, İTÇ ve M.Ö. 2. Binyıl ve Klasik Dönemlere ait malzemeye sahipken, Hüyücek ise İTÇ ve M.Ö. 2. Binyıl ve Klasik Dönemleri içermektedir. Hüyücek’ten sonra Koca Dere takip edildiğinde yaklaşık 2 km sonra Hüsümler höyük ile karşılaşılmaktadır. Her iki höyük de çağdaş dönemlere sahiptir. Hüsümler’den sonra yerleşim yoğunluğu doğu ve güney olmak üzere olarak iki farklı yöne dağılmaktadır. Doğu yönünde ilerlendiğinde yaklaşık 11 km sonra Oluklu Höyük yer almaktadır. Oluklu Höyük İTÇ ve M.Ö. 2. Binyıl yerleşmesi olarak, diğer yerleşmelerle çağdaş dönemlere aittir. Oluklu Höyük’ten yaklaşık 4 km doğu yönüne doğru ilerlendiğinde Aharköy Höyük karşımıza çıkmaktadır. Sakarya Nehri’nin iki farklı kolunun tam uç noklarında yer alan höyükler İTÇ Döneminde paralel yerleşmeler olarak gözlemlenebilmektedir. Aharköy ve Oluklu Höyüğün tam güneyinde kalan ve ilin hemen sınırında yer alan Demircihöyük ile aralarındaki mesafe yaklaşık 6 km’dir Hüsümler Höyüğü’nün güney batısında, kuşbakışı olarak yaklaşık 10 km’lik mesafeden sonra

Okçupınar Höyüğüyle karşılaşılmaktadır. Okçupınar'dan sonra batı yönünde gidildiğinde yaklaşık 3 km sonra Mantarlık höyük ile karşılaşılmaktadır. Az sayıda Neolitik materyalle birlikte, İTÇ ve M.Ö. 2. Binyıl Dönemlerini içermektedir. Okçupınar'ın yaklaşık 2 km batısında bir tepenin üzerinde Kaletepe yerleşmesi yer almaktadır. Adından da anlaşılacağı üzere bir tepe üzerine kurulmuş olan yerleşme; M.Ö. 3. Binyıl'dan Doğu Roma Dönemine ait yüzey buluntuları içermektedir. Bugüne dek yapılan araştırmalar göz önüne alındığında dönem bakımından Bilecik'te tespit edilmiş en zengin yerleşim yeri olması muhtemeldir. Kaletepe'den sonra yine 10 km batıya ilerlendiğinde Gavurtepesi Höyük ile karşılaşılmaktadır. Kaletepe'nin aksine, Gavurtepesi'nde de Okçupınar gibi yalnızca İTÇ dönemine ait materyal bulunmaktadır. Gavurtepesi'nden kuş uçuşu yaklaşık 5 km inildiğinde Killi Höyük ile karşılaşılmaktadır. Bilecik İli'nin en güney sınırında bulunan höyük, yoğun olarak İTÇ ve Frig Dönemlerini kapsamaktadır. Bu bölgede bulunan Okçupınar, Gavurtepesi, Kaletepe ve Killi Höyük yerleşmelerinin hepsi, Bilecik'te bulunan diğer yerleşmelerin aksine Sakarya Nehri kenarı'nda değil, yukarıda da bahsedilen Kütahya'nın Dodurga İlçesi'nden doğup Eskişehir'den geçerek Bilecik il sınırlarına ulaşan Sarısu Çayı'nın kenarında bulunması bakımından farklılık göstermektedir. Bu durum ise farklı kültürlerin ile taşınması konusunda izlenebilecek rotalardan biri olarak düşünülebilmektedir. (Şek. 3.5)

Şekil 3.5. Orta-Güney Bölgede Yer Alan Yerleşmeler

3. Coğrafya'nın Yerleşim Modellerine Etkisi

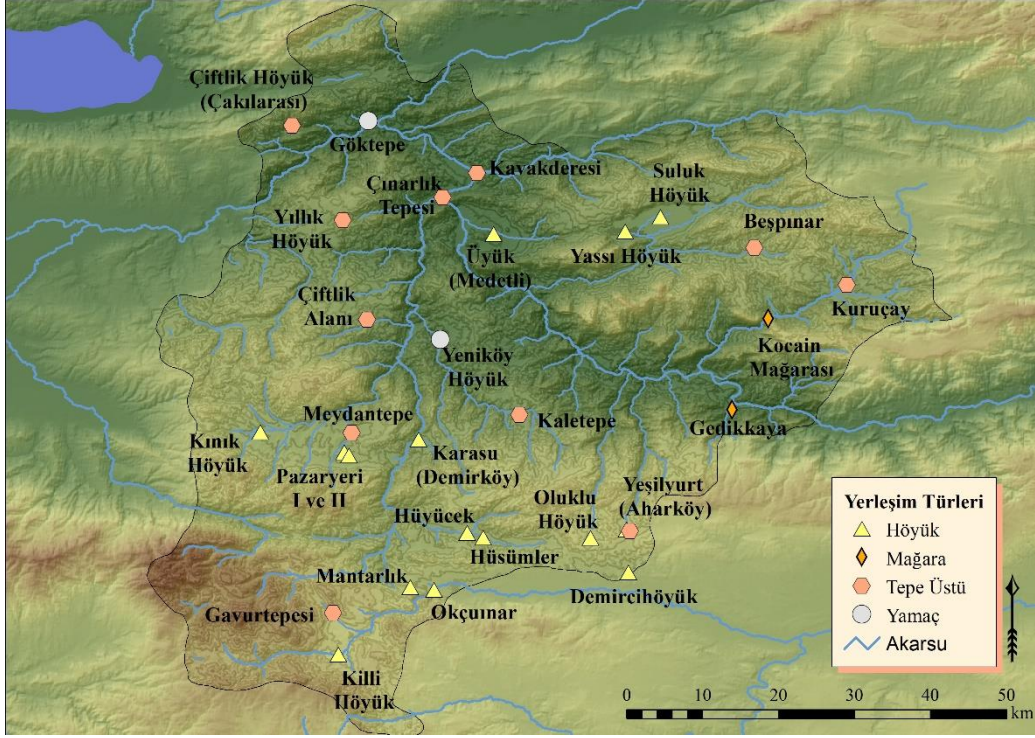
Nesiller boyunca farklı kültürden ve coğrafyadan pek çok insan çeşitli sebeplerden ötürü göç etmiş ve yeni yerleşim yerleri aramıştır. İnsanlık tarihi ele alındığında; ilk önce yiyecek ve bulunduğu koşullara göre güvenli alan arayarak dolaşan insanlar, zaman ilerledikçe ve iklim şartları gibi koşullar değiştikçe yerleşik hayata geçen insanoğlunun hareketliliği yine de durmamış bu da kültür hareketliliğine yol açmıştır. Fakat bundan önce, kültürünün oluşumunda en önemli faktör içinde bulunduğu coğrafi koşullardır. Dolayısıyla yeni yerleşim yerleri seçerken, ait oldukları kültüre en uygun olanı seçme eğilimi su götürmez bir gerçektir. İnsanoğlunun temel ihtiyaçları düşünüldüğünde şüphesiz akla ilk gelenler su, yeme içme ve bu ikisine yakın olarak erişim sağlayabileceği barınma alanıdır. Tarih öncesi dönemlerde statü ve zenginlik göstergesi olarak düşünülebilecek en önemli faktör ise ihtiyacının fazlasını depoladıkları tarım ürünleridir. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda yerleşim yeri seçmede üç temel etken; su kenarlarında diğer bir tabirle akarsu düzlüklerinde olması, doğal ulaşım yolları üzerinde bulunması ve tarıma elverişli verimli topraklara sahip olmasıdır.

Zamanla teknolojinin gelişmesiyle birlikte köyler, kent olarak adlandırılan daha organize ve kalabalık topluluklara dönüşmüştür. İlk Tunç Çağları ile birlikte gözlemlenebilen bu yaşam şeklindeki değişim, yerleşim yerlerini seçmedeki kriterleri arasına yalnızca beslenme ve barınma değil, hakimiyet altına alma ve savunma ihtiyacını da doğurmuştur. Bulunduğu çevrenin ekolojik çeşitlilik gibi avantajlarından yararlanmak isteyen fakat dışarıdan gelebilecek olası saldırılar gibi dezavantajlara karşı da kendini güvenceye almak isteyen bir topluluk, yerleşim alanının hem su kenarında hem de görece daha tepelik bir alanda olmasını tercih edecektir. Bu sayede çevresine hakim konumda kalacak, doğacak olası tehlikeleri önceden fark edip önlemine alabilecektir.

Su kaynağına daha yakın düzlüklerde yer alan yerleşmeler için ise durum daha basit düşünülmelidir. Daha küçük boyutlu ve az nüfuslu topluluklar için ise öncelikli konu saldırı tehlikesinden ziyade suya ve ekip biçtikleri alanlara erişim olmalıdır.

4. Bilecik İlinde Görülen Yerleşim Modelleri

Bu çalışmanın da çıkış noktalarından biri olan Bilecik İli Yüzey Araştırmaları sırasında tespit edilen yerleşim türleri 4 alt grupta incelenebilmektedir. Bunlar en yoğun olarak Höyük, Tepe Üstü, Mağara ve Yamaç yerleşimleridir.

Şekil 3.6. Bilecik İli İTÇ Dönemine Ait Yerleşim Türleri

Toplam 28 İTÇ Yerleşmesinden; 14 tanesi Höyük, 10 tanesi Tepe Üstü, 2 tanesi Mağara ve 2 tanesi de Yamaç Yerleşimi olarak dikkat çekmektedir (Şek. 3.6). Yerleşim türlerinin dağılımına bakıldığında ilin daha düzlük sayılabilecek güney kesiminde Höyük yerleşmelerinin yoğunlaştığını, kuzey kesimde görece daha engebeli arazi boyunca Tepe Üstü yerleşimlerinin yer aldığı görülmektedir. Bu duruma sebep olabilecek en büyük etken olasılıkla Sakarya Nehri'nin taşkınları olarak düşünülebilmektedir.

Taşkınların oluşmasında en büyük etken, kuşkusuz iklimdir. İlin günümüz şartlarında sahip olduğu karakter, çağlar boyunca bugünkü topografyasının oluşum şeklini doğrudan etkilemiştir. Bilecik ili, yukarıda da bahsedildiği gibi 3 farklı iklim tipine sahip bir konumda yer almaktadır. Yağış tipi ve eriyen kar ya da yağmur sularının buharlaşma değerleri ise taşkınlar sebebiyet veren doğrudan etkenlerdir. Bu bağlamda, il genelinde sonbahar ve kış aylarının yağışlı, yaz aylarının kurak geçmesi durumu, bölgenin taşkınlar pek çok kez maruz kalmış olma ihtimalini kuvvetlendirir niteliktedir. Bu düşünceden hareketle, Tarım ve Orman Bakanlığı, Su Yönetimi Genel Müdürlüğü'nün 2018 yılında yaptığı Sakarya Havzası Taşkın Yönetim Planı Yönetici Özeti'ne göre Bilecik İli'nde İnhisar, Merkez ve Osmaneli ilçelerinde, özellikle Karasu ve Kocasu çaylarının birleşim noktaları ve sonrasında taşkın meydana gelme riski, gerekli tedbirlerin alınmaması durumunda bugün dahi yüksek olarak

belirtilmiştir. Çevre illerde ise risk, düşük kategorisine alınmış ve özellikle dereler için yatak düzenlemesi ve temizlenmesi önerilmiştir (TCTOB SYGM, 2018: 46-60).

Tablo 3.1. Bilecik İli İTÇ Dönemine Ait Yerleşim Türleri

HÖYÜK	TEPE ÜSTÜ	MAĞARA	YAMAÇ
Hüsümler	Gavurtepesi	Kocain	Göktepe
Mantarlık	Kuruçay	Gedikkaya	Yeniköy
Okçupınar	Beşpınar		
Höyücek	Kavakderesi		
Killi Höyük	Meydantepe		
Demirci Höyük	Çınarlık Tepesi		
Karasu (Demirköy)	Çiftlik Alanı		
Oluklu Höyük	Kaletepe (Söğüt)		
Yassı Höyük	Çiftlik Höyük II		
Aharköy	Aharköy Mezarlık		
Suluk Höyük	Yıllık		
Üyük / Medetli			
Pazaryeri I ve II			
Kınık Höyük			

Tekrar Yerleşim Türlerine ait haritaya bakılacak olduğunda, Sakarya Nehri hattı boyunca genel yerleşim dokusunun Tepe Üstü yerleşimleri olması daha anlaşılır bir hal almaktadır. Öte yandan Yamaç yerleşimi olarak dikkat çeken Göktepe ve Yeniköy Yerleşimlerinin de yalnızca İTÇ II ve III dönemlerine ait malzeme içeriyor olması ise, il genelindeki diğer yerleşim yerlerine kıyasla, kısa süreli sayılabilecek niteliktedir.

Çalışma kapsamında hiçbir yerleşim yerinin kazılmamış olması, malzeme ve yerleşme devamlılığı açısından durumu zorlaştırırsa da, yüzey araştırması çalışmalarından elde ettiğimiz verilere göre Kalkolitik Dönemden başlayarak İTÇ ve M.Ö. 2. Binyıl dönemlerine ait

malzeme içeren yerleşmelerin neredeyse tümü Höyük karakterindedir. Tepe Üstü yerleşimlerinden yalnızca Çiftlik Höyük II/Çakıllı Tepesi'nde az da olsa Geç Kalkolitik Döneme ait çanak çömlek buluntusuyla başlamakta ve İTÇ III dönemine de devam etmektedir. Diğer Tepe Üstü yerleşimleri ise İTÇ döneminden başlamakta ve nadir olarak M.Ö. 2. Binyıl dönemine dek sürmektedir. Öte yandan Höyük yerleşmelerine bakılacak olduğunda Kalkolitik ve İTÇ malzemesinin yanında M.Ö. 2. Binyıl'a ait bulgulara sahip olanlar görülebilmektedir.

Genel tabloya bakıldığında, kuzey kesimdeki yerleşimler genellikle su kaynağına yakın, görece daha tepelik alanda olmasıyla etrafa hakim konumda fakat kısa süreli olarak dikkat çekmektedir. Öte yandan Höyük yerleşmeleri ise daha düzlük alanda, yine su kaynağına olabildiğince hakim fakat görece uzun süreli olarak yorumlanabilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

Bilecik ili, coğrafi konumu dolayısıyla, bölgeler arası ulaşım güzergahları üzerinde yer almaktadır. Türkiye'nin dört coğrafi bölgesinin (Marmara, Karadeniz, İç Anadolu ve Ege bölgeleri) birbirine sokulduğu bir alanda yer alan Bilecik İli oldukça stratejik bir konuma ve tarihsel derinliğe sahiptir. Yerleşim tarihi ise Prehistorik Dönemlerden başlayarak günümüze dek uzanmaktadır. Bilecik, zorlu coğrafi koşullara rağmen her dönemde yerleşim görmüş önemli geçiş güzergahlarından biri durumundadır. Bu kesişim konumundan ötürü küçük yüzölçümüne rağmen il, nadiren rastlanan bir özellik olarak, Tarih öncesi dönemlerden bugüne dek, Türkiye'nin farklı bölgesel kültürlerini kendi yerel unsurları ile kaynaştıran bir kültür mozaïği sunmaktadır. İşte bu sebeple, ilin bu istina konumundan dolayı, bu tez çalışması Bilecik ili özelinde ele alınmıştır.

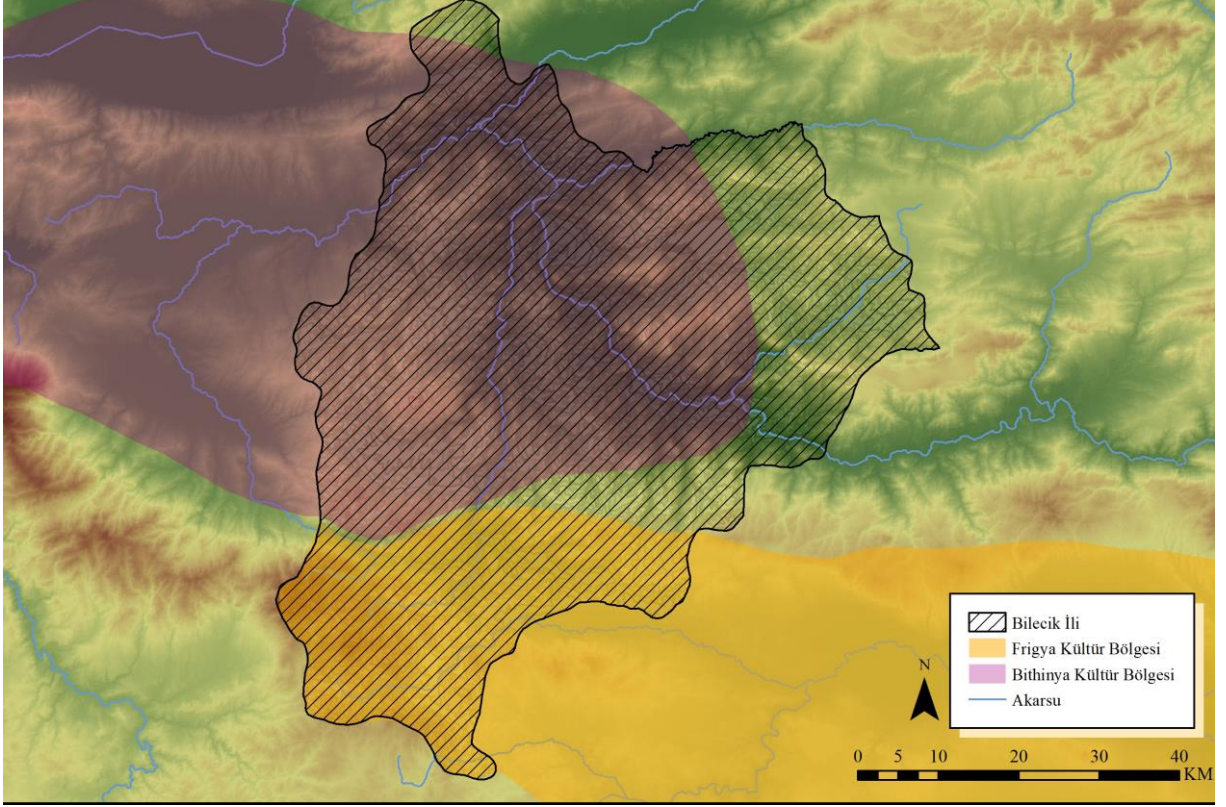
2016-2020 yılları arasında Bilecik ili ve ilçelerinde gerçekleştirilmiş yüzey araştırmalarında saptanan çanak çömlek verileri ve coğrafi şartlar birlikte değerlendirildiğinde, ortaya çıkan tablo, tarih öncesi dönemler için aydınlatılması gereken çok fazla eksik noktayı ortaya çıkarmaktadır.

Tepelik alanlar, dik ve derin vadiler, yarılmış ve aşınmış düzlüklerden oluşan Bilecik'in çok farklı coğrafi yapısı ve il topraklarının yayılımı, bir geçiş ikliminin yaşanmasında etkili olmaktadır. Yine Bilecik ili coğrafyası, etkileşim yolları ve ilin kültür tarihi üzerindeki en etkili unsurlardan biri Sakarya Nehri'dir. Tüm bu etkenler göz önüne alınarak, bu çalışma kapsamında, il sınırları coğrafi faktörler esas alınarak dört alt bölgeye ayrılmıştır. Tarihöncesi dönemler düşünüldüğünde, coğrafi şartların kültüre etkisi irdelenmiş ve söz konusu bölgeler bağlamında farklılıklar dikkat çekmiştir.

Antik Dönemlerde, ildeki kültürel tablo şu şekildedir; kabaca Bozüyük'ü kapsayan Bilecik ilinin güney kesiminin Frigya'ya, merkez ve kuzey kesiminin ise Bitinya'ya dahil olduğu bilinmektedir. Batı Anadolu İlk Tunç Çağı kültürleri söz konusu olduğunda da yine aynı isimlerle anılan Frigya ve Bitinya kültür bölgelerinin yayılım alanı içerisinde yer almaktadır. İlin kuzey kesiminde daha ziyade Bitinya Kültür bölgesi içinde yer alan İznik grubuna tanımlı koyu yüzeyli bir çanak çömlek özellikleri hakimken güneyde Bozüyük ve çevresinde Frigya Kültür Bölgesi için karakteristik olan kırmızı astarlı ve açıkılı bir çanak çömlek geleneği hakimdir; kuzeydoğu kesim ise büyük olasılıkla Batı Karadeniz ile bağlantılı olarak hem Bitinya kültürü etkileri hem de özellikle Kuruçay ve Beşpınar yerleşmelerinde

görülmektedir. Daha önce de bahsedildiği gibi, bu durumun sebebi, Sakarya Nehrinin bu bölgeye sınır oluşturması olarak yorumlanabilmektedir. Bunun dışında, il genelinde değerlendirme yapmak gerektiğinde ise, her iki bölgede de yoğun olarak kullanılan katkı maddesi kireç olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca Portakal renkli mal grubu, yine bu iki bölgede diğer Orta-Güney ve Orta Bölgelere kıyasla daha çok dikkat çekmektedir. Orta Bölgeye gelindiğinde ise yine Bitinya Kültür Bölgesi Etkileri yoğun olarak görülürken, İznik Grubu yanında Demircihöyük Grubunun da etkileri yoğun olarak dikkat çekmeye başlamaktadır. Aynı zamanda bu bölgede yoğun olarak kullanılan katkı maddesi ise mika olarak dikkat çekmektedir. Kırmızı Astarlı Mallar bu bölgede yoğun olarak görülürken, Portakal Yüzeyle Mallar ise giderek azalmaktadır. Sakarya Nehrinin kollarının bu alanda dağılımının fazlalığı ise bölgeyi daha sulak ve bereketli hale getirmiştir. Dağlık alanların bu kısımda azalması ise höyük yerleşimlerinin söz konusu alanda yoğunlaşması ile kendini belli eder niteliktedir. Bu durum ise, Tepe Üstü Yerleşimlerine kıyasla, daha uzun yerleşim görüldüğü düşüncesini doğurmaktadır. Aynı zamanda bölgede güneyden etkili olan Frigya Kültür Bölgesi etkileri de gözlemlenmektedir. Bu durum ise söz konusu iki kültürün bu bölgede iç içe geçtiği sonucunu yansıtmaktadır. Öte yandan Orta-Güney Bölge ise, yoğun olarak Demircihöyük Grubu etkilerinin gözlemlendiği, Frigya Kültür Bölgesinin yayılım alanı içine girmektedir. Kireç ve mika katkının birlikte sık kullanımı gözlemlenirken, mika katkının yoğunluğu dikkat çeker niteliktedir. Kırmızı Astarlı Malların yanında Siyah/Gri yüzeyleler yoğun olarak dikkat çekerken Portakal yüzeyleler bu bölgede yalnızca birkaç örnekle temsil edilmektedir.

Bu tez kapsamında İTÇ Dönemine ait toplam 28 yerleşme ve bu yerleşmelere ait 317 adet çanak çömlek parçası incelenmiştir. Çanak çömlek verileri form ve mal grupları bağlamında değerlendirildiğinde, yukarıda da bahsedildiği gibi Bilecik İli'nin kuzey ve güney kesiminde iki farklı kültür bölgesinin varlığından söz etmek mümkündür. Kısaca tekrarlamak gerekirse; Kuzeybatı ve Kuzeydoğu Bölgesinde kullanılan katkı malzemesi büyük oranda kireçtir, Orta ve Orta-Güney Bölgeye inildiğinde yoğun olarak mika katkı kullanılmış; kireç katkı ise daha az tercih edilmiştir. Öte yandan farklılıklara değil de aradaki benzerliklere bakıldığında aslında kendi içinde kuzey ve güney bölge olarak da bütünlük gösteren bir tabloyla karşılaşılmaktadır. Kırmızı Astarlı Mallar ilin tamamında görülürken bölgelere göre yoğunlukları değişmektedir. Fakat bütün il genelinde turuncumsu ya da kahverengimsi kırmızı tonu hakimdir (Şek. 4.1).

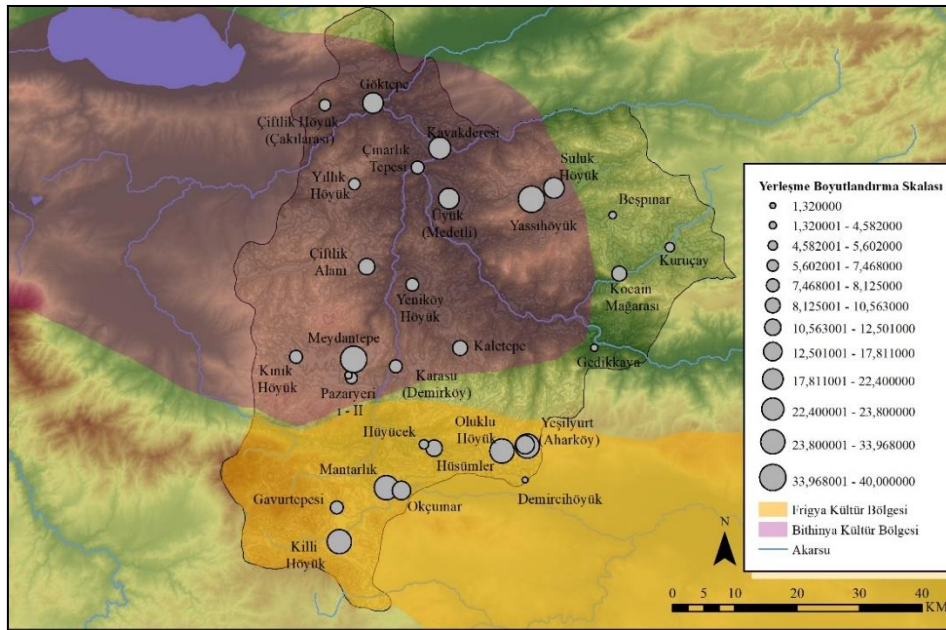
Şekil 4.1. Kültür Bölgeleri ve Yerel Özelliklerin Görüldüğü İl Sınırı

Bununla beraber, Oluklu Höyük örneğini ele alabileceğimiz üzere Orta-Güney Bölgede yer alan bir yerleşme ile Kuzeydoğu Bölgesi'nde yer alan bir yerleşmede – örneğin Suluk Höyükte – ortak kulüp uygulamalarının görülmesi, yine İTÇ Bitinya-Frigya Kültür Bölgeleri için karakteristik bir özellik olan at nalı tutamakların Bilecik'in tamamında yaygın olması aynı çanak çömlek geleneklerine sahip topluluklara ve ortak bir kültüre işaret etmektedir. Form grupları, hamur ve yüzey özelliklerindeki farklılıkların yanı sıra tüm bölgede bir yandan Bitinya diğer yandan Frigya kültürlerinin etkileri ile Bilecik'te bir bütünlük oluşturan kendine has yerel bir kültür oluşmuş gibi gözükmektedir. Buna en büyük etken kuşkusuz ilin dışarıya kapalı denilebilecek hareketli coğrafyası olmalıdır. Bilecik ilinde Doğu Marmara (Bitinya), İçbatı Anadolu (Frigya) ve Orta Kuzey Anadolu kültür öğeleri eşit derecede görülmüştür. Bugün bu durum halen bu şekildedir; ilin tamamını kapsayan kendine has kültürel bir kimlik oluşmamıştır; bilakis küçük yüzölçümüne rağmen Bilecik ili yerel unsurlardan oluşun bir kültür mozaïği oluşturmaktadır.

İncelenen yerleşmelerden 14 tanesi Höyük, 11 tanesi Tepe Üstü, iki tanesi Mağara ve iki tanesi de Yamaç Yerleşimi olarak dikkat çekmektedir. Yerleşim türlerinin dağılımına bakıldığında ilin daha düzlük sayılabilecek güney kesiminde Höyük yerleşmelerinin yoğunlaştığını, kuzey kesimde görece daha engebeli arazi boyunca Tepe Üstü yerleşmelerinin

yer aldığı görülmektedir. Bu duruma sebep olabilecek en büyük etken olasılıkla Sakarya Nehri'nin taşkınları olarak düşünülebilmektedir. Yerleşim modellerinin çeşitlilik oranı, il genelinde oldukça azdır. Bu durumun sebebi, coğrafi tanımlama yapılırken de bahsedildiği gibi, il genelinde gözlemlenebilen ani yükseklik değişiklikleri olmalıdır. Aynı zamanda Sakarya Nehri'nin olası taşkınları düşünüldüğünde, belkide birçok yerleşimin bölgede yoğun olan alüvyal katman altında kalmış olma ve günümüz araştırmaları sırasında tespit edilememiş olma ihtimali de söz konusudur.

Yerleşmelerde dikkat çeken diğer bir konu da farklı bölgelerde yer alan en az bir adet büyük boyutlu yerleşmenin olmasıdır. Bu boyutlar malzemenin tespit edildiği alana göre saptanmış olduğu için bu saptamanın yanıltıcı olabilme ihtimali yüksektir. Fakat yine de genel tabloya bakıldığında büyük boyutlu yerleşmelerin etrafında daha küçük boyutlu yerleşmeler gözükmemektedir. Öte yandan bu durum yukarıda da değinildiği gibi, belkide yalnızca giderek artan nüfusun bir göstergesidir (Şek. 4.2.).

Şekil 4.2. İTÇ Yerleşmeleri Boyutları

Pazaryeri I-II yerleşmelerinde gözlemlediğimiz gibi gerek deprem gerekse taşkın kaynaklı, olumsuzluklar ya da afetler sonrası, bölgede yaşayan insanlar, yeni yerleşim yerlerini, bölge dışına çıkmadan yine bu küçük coğrafya sınırları içinde fakat farklı bir alana kaydırılmış olmalıdırlar. Dolayısıyla yerleşmelerde gözlemlenebilen hareketlilik, yine bu kapalı coğrafya içindeki ve başından beri aynı kültüre sahip topluluklar tarafından gerçekleştirilmiş olmalıdır.

Son olarak, bu çalışma sonucunda, yeterli araştırma ve veri kaynağı sağlandığı takdirde, pek fazla arkeolojik kazı bulunmayan bir bölgede bile Coğrafi Bilgi Sistemleri aracılığı ile elde edilebilecek verilerin çeşitliliği açıkça görülmektedir. Arkeoloji anlamında yeni teknolojilerin geleneksel yöntemlerle desteklenmesi, kuşkusuz biz araştırmacılar için iki adım önden başlamak anlamına gelmektedir. Bilecik bölgesi uzun yıllardır araştırılması gereken önemli geçiş noktalarından biri olmuştur. Bu çalışma, konumu itibariyle bölgenin farklı kültürleri birbirinden ayıran bir bölge olmaktan ziyade, söz konusu kültürlerin iç içe geçerek kendine has bir kültür oluşturduğuna işaret etmektedir. İleride yapılacak çalışmalar sayesinde bu tez kapsamında bahsi geçen birçok konunun netlik kazanacağına şüphe yoktur.

KAYNAKÇA

- Aygün, K.** (1998). *Bilecik Şehir Coğrafyası*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bilecik Valiliği** (2005). *Bilecik*, Bilecik.
- Bilecik Valiliği** (2015). *81 İilde Kültür ve Şehir; Bilecik*, İstanbul.
- Bilgi, S.** (2007). Fotometri ve Uzaktan Algılamada Veri Elde Etme Yöntemlerinin Gelişimi ve Kısa Tarihi, *Jeodezi, Jeoinformasyon ve Arazi Yönetimi Dergisi* 96, 48-55.
- Bittel, K.** (1942). Kleinasatische Studien Kleinasatische Studien, Kimmerier, Phryger und Skythen in Kleinasien. *İstanbulur Mitteilungen, V*.
- Bittel, K.& Otto, H.** (1939). *Demirci-höyük. Eine Vorgeschichtliche Siedlung an der Phrygisch-Bithynischen Grenze*: Berlin.
- Blegen, C.** (1950). *Troy I: General Introduction – The First and Second Settlements*. Princeton University Press.
- Çakalgöz, S.** (2000). *Seyitömer Höyük Erken Tunç Çağı Mimarisi ve Buluntuları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Dengiz, O.** (2019). *Batı ve Orta Anadolu'da İlk Tunç Çağı'nda Siyah Ağız Kenarlı (Black-Topped) Kaseler*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.
- Efe .Güney, M.** (2018), "Bilecik İli Mekansal Strateji Planı Raporu", BEBKA.
- Efe, T.** (1988). *Demircihüyük.Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1975- 1978, Band III,2 Die Keramik 2C. Die frühbronzezeitliche Keramik der jüngeren Phasen(ab Phase H)*, Mainz.
- Efe, T.** (1988b). *Band III,2 Die Keramik 2C. Die frühbronzezeitliche Keramik der jüngeren Phasen(ab Phase H)*, Mainz.
- Efe, T.** (1989). Three Early Sites in the Vicinity of Eskişehir: Asmainler,Kanlıtaş,and Kes Kaya. *Anatolica* 16, 31- 60.
- Efe, T.** (1990). Yukarı Porsuk Vadisi'nde Günümüzden Yedibin Yıl öncesine ait Önemli Bir Kültürün Varlığı Saptandı. *Müze* 4, 25-31.
- Efe, T.** (1990a) An Inland Anatolian Site with Pre-Vinça Elements", Orman Fidanlığı, Eskişehir. *Germania* 68, 67-113.
- Efe, T.** (1990b). 1988 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan YüzeY Araştırmaları. *Anadolu Araştırmaları* 12, 1- 19.
- Efe, T.** (1990c). 1988 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan YüzeY Araştırmaları. *7. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 405-424.
- Efe, T.** (1991). 1989 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan YüzeY Araştırmaları. *7. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 163-177.

- Efe, T.** (1992). 1990 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları. 9. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 561-583.
- Efe, T.** (1993a). 1991 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları, 10. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 345-364.
- Efe, T.** (1993b). Chalcolithic Pottery from the Mounds Aslanapa(Kütahya) and Kınık (Bilecik). *Anatolica 19*, 19-31.
- Efe, T.** (1994a). Eskişehir Yöresindeki Bazı Höyüklerde Saptanmış Olan İlk Tunç Çağı'na Geçiş Evresi Çanak Çömleği. *Anadolu Araştırmaları 13*, 17-41.
- Efe, T.** (1994b). 1992 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları. 11. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 571-592.
- Efe, T.** (1994c). Early Bronze Age III Pottery from Bahçehisar: The Significance of the Pre-Hittite Sequence in the Eskişehir Plain, Northwestern Anatolia. *American Journal of Archaeology 98*, 5-34.
- Efe, T.** (1995a). 1993 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları. 12. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 245-266.
- Efe, T.** (1995b). İçbatı Anadolu' da İki Neolitik Yerleşme:Fındık Kayabaşı ve Akmakça. *İ.Metin Akyurt ve Bahattin Devam Anı Kitabı*.Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul. s.105-114.
- Efe, T.** (1996a). 1994 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları. 13. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 131-153.
- Efe, T.** (1996b). Orman Fidanlığı'nda 1992-1994 Yılları Arasında Yapılan Kurtarma Kazıları. 17.*Kazı Sonuçları Toplantısı*, 95- 108.
- Efe, T.** (1996c). The Excavations at Orman Fidanlığı, an Inland Anatolian Site With Pre-Vinça Elements. *The Vinça Culture: Its Role and Cultural Connections*. Timisoara, s.41-58.
- Efe, T.** (1997). 1995 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları. 14. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 215-232.
- Efe, T.** (1998a). Seyitgazi/Küllüoba1996 Yılı Kazısı. 19. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 151-172.
- Efe, T. vd.** (2015). Bilecik İli 2013 Yılı Yüzey Araştırması. 32. *Araştırma Sonuçları Toplantısı C.1*, 495-504.
- Efe, T. vd.** (2016). Bilecik İli 2014 Yılı Yüzey Araştırması. 33. *Araştırma Sonuçları Toplantısı C.1*, 137-146.
- Efe, T.** (2007). *Eskişehir Bölgesi Tarihöncesi Dönem Araştırmaları ve Önasya Arkeolojisi İçindeki Yeri*, Küllüoba Kazısı Kitaplığı.
- Eimermann, E.** (2004). Soundings At Early Bronze Age Hacılartepe In The Iznik Region (NW Anatolia). *Anatolica XXX*, s. 15-36.

- Eimermann, E.** (2008). Soundings At Early Bronze Age, Jocab Roodenberg ve Songül Alpasla-Roodenberg (Eds.), *Life and Death in a Prehistoric Settlement in Northwest Anatolia. The Ilupınar Excavations Vol. III*, s. 361-416.
- Fidan, E.** (2020). Fikirtepe Kültürü Öncesi: Bilecik Bahçelievler Kurtarma Kazısı'nın İlk Sonuçları. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 163, 29-38.
- French, D. H.** (1967). Prehistoric Sites in Northwest Anatolia. I. The İznik Area. *Anatolian Studies* 17, 49-94.
- French, D. H.** (1969). *Anatolia and the Aegean in the third Millennium B.C.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). University of Cambridge.
- Görgün, B., & Ural, N.** (2018). Bilecik İli Merkezinin Depremselliğinin İncelenmesi. *El-Cezeri Fen ve Mühendislik Dergisi* 5, 394-402.
- Gürkan, G. & J. Seeher.** (1991). Die Frühbronzezeitliche Nekropole von Küçükhöyük bei Bozüyük. *Istanbul Mitteilungen* 41, 39-96.
- Işık, S. Vd.** (2006). Sakarya Nehrinde Barajların Mansap Etkisinin Araştırılması. *Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi* 21, 401-408.
- Kılıç, T. & Başkaya, Z.** (2016). Bilecik İlinde Savaş Yerleşmeleri. *Turkish Studies*, V. 11/18, 113-134.
- Kısaaga, M. G. & Durduran, S. S.** (2016). Arkeolojik Uygulamalarda Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) Yoluyla Mekana Yönelik Analizler: Knidos Arkeolojik Alan Çalışması. 6. *Uzaktan Algılama – CBS Sempozyumu*, Ankara, ss.865 – 872.
- Koerte, A.** (1909) Ein Altphrygischer Tumulus bei Bos-Öjük. *Athenien Mitteilungen* 24:1.
- Korfmann, M.** (1983) Demircihöyük. Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1975-1978.Vol.I. Demircihöyük I:Architektur, Stratigraphie und Befunde, *Mainz*.
- Kökten, İ. K.** (2018). Kuzeybatı Anadolu'nun Tarihöncesi Hakkında Yeni Gözlemler, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih –Coğrafya Fakültesi Dergisi* 9, 201-214.
- Kökten, K.** (1948). 1944-1948 Yıllarında Prehistoryası Araştırılan Yerler. *IV.Türk Tarih Kongresi*, 197-211.
- Lillesand, T. M. vd.** (2000). *Remote Sensing And Image Interpretation*. John Wiley & Sons Inc, USA.
- Lloyd, S. & Mellaart, J.** (1962). *Beycesultan Vol. I: The Chalcolithic and Early Bronze Age Levels*. The British Institute of Archaeology.
- Özgür, M.** (1990). *Bilecik Coğrafyası*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sarı, D.** (2012). İTÇ ve OTÇ'de Batı Anadolu'nun Kültürel ve Siyasal Gelişimi, *M.A.S.R.O.P* 7, ss:112-249.

Sarı, D. (2016). The Pottery of the Late EB III Period from the Mound of Çiftlik Alanı, Bilecik, Marc Lebeau (Ed.). *Subartu XXXVI, European Centre for Upper Mesopotamian Studies*, 443-451.

Sarı, D. (2019). Bilecik İli 2017 Yılı YüzeY Araştırması, 36. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, C:1, ss.439-454.

Sarı, D. (2020). Bilecik İli 2018 Yılı Arkeolojik YüzeY Araştırması. 37. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, C.1, 339 – 410.

Sarı, D. vd. (2022). Bilecik İli 2019-2020 Yılı YüzeY Araştırmaları, 2019-2020 YüzeY Araştırmaları, C.1, ss. 309-328.

Seeher, J. (1987) *Demircihüyük. Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1975-1978 Vol.III,I.Die Keramik A. neolitische und chalko litische Keramik. B. Die frühbronzezeitliche Keramik der alteren Phasen (bis Phase G).* Mainz

Seeher, J. (1991). Die Nekropole von Demircihüyük-Sarıket. *İstanbul Mitteilungen* 41, 97-124.

Seeher, J. (1992). Die Nekropole von Demircihüyük-Sarıket. *İstanbul Mitteilungen* 42, 5-19.

T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü (2013), *Bilecik Doğa Turizmi Master Planı*, Ankara.

Tecim, V. (2008), *Coğrafi Bilgi Sistemleri: Harita Tabanlı Bilgi Yönetimi*, Ankara.

Terrel, J. (1977). Geographic Systems and Human Diversity in North Solomons. *World Archaeology* 9:1, 62-81.

Türkcan, A. U. (2011). Kanlıtaş Höyük ve Civarı (İnönü, Eskişehir) YüzeY Araştırması, 28. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, C.1, ss. 303-328.

Türkiye Cumhuriyeti Bilecik Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü (2019). *Bilecik İli 2018 Yılı Çevre Durum Raporu*, Bilecik.

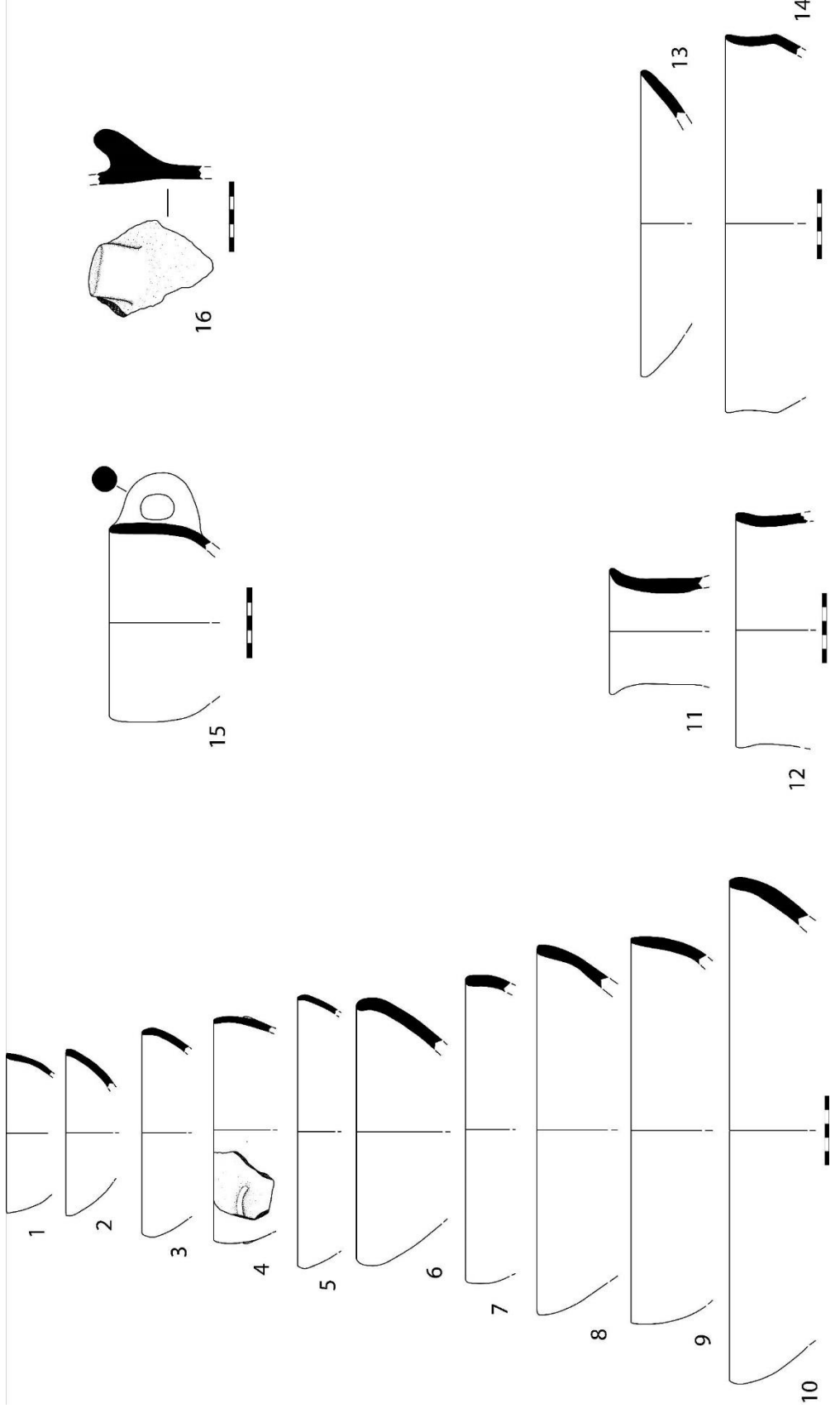
Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (TCCSBB), *Harita, Tapu Kadastro, Coğrafi Bilgi ve Uzaktan Algılama Sistemleri (Arazi ve Arsa Politikaları, Arazi Toplulaştırması, Arazi Kullanımı) Özel İhtisas Komisyonu Raporu (2001)*, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara [Erişim: 01.11.2021, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/08_HaritaTapuKadastroCografiBilgiUzaktanAlgilamaSistemi.pdf]

Türkiye Cumhuriyeti Tarım ve Orman Bakanlığı (TCTOB) Su Yönetimi Genel Müdürlüğü (SYGM) (2018). *Sakarya Havzası Taşkın Yönetim Planı*. [Erişim: 10.02.2021, <https://www.tarimorman.gov.tr/SYGM>]

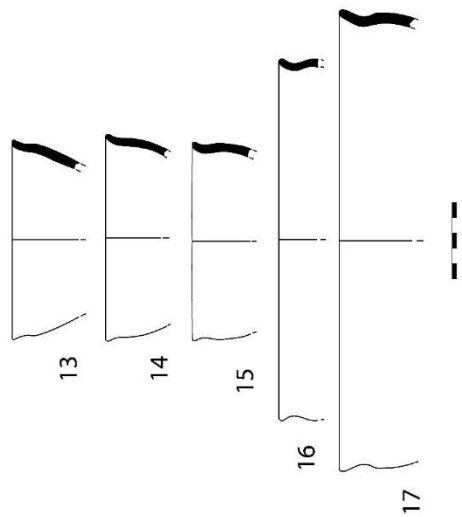
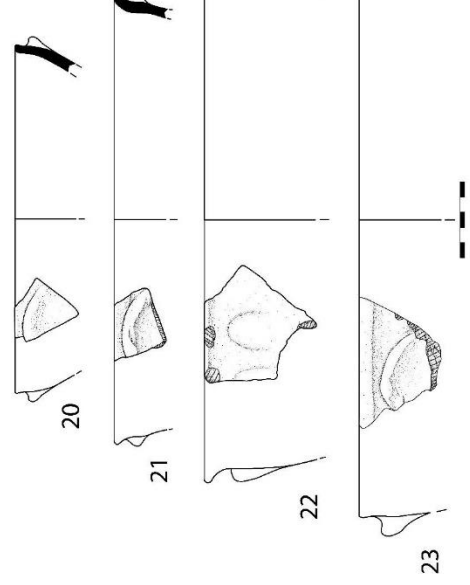
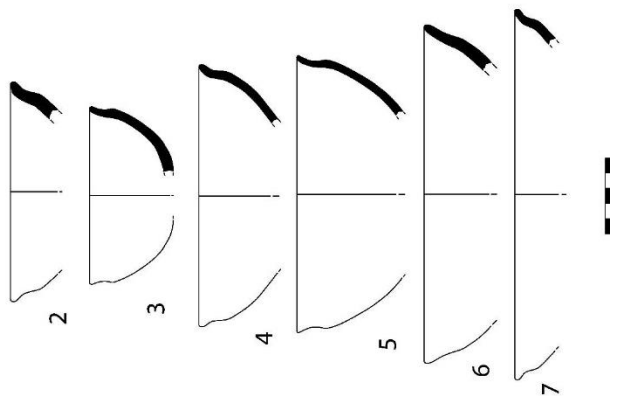
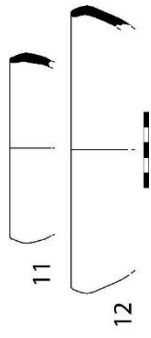
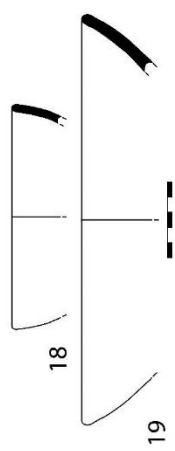
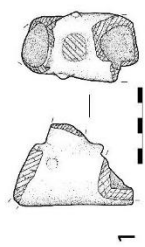
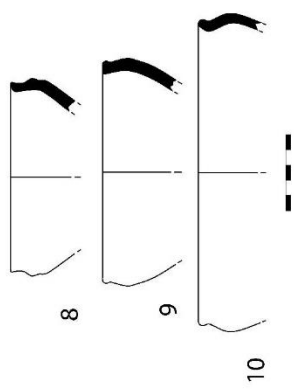
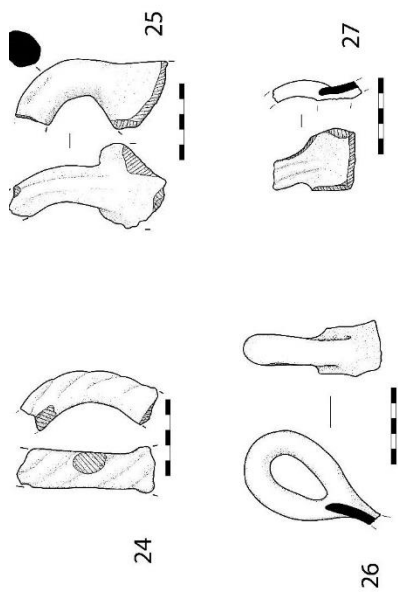
Türkiye İstatistik Kurumu (2013), *Seilmiş Göstergelerle Bilecik*, Ankara.

EKLER

EK 1- LEVHALAR

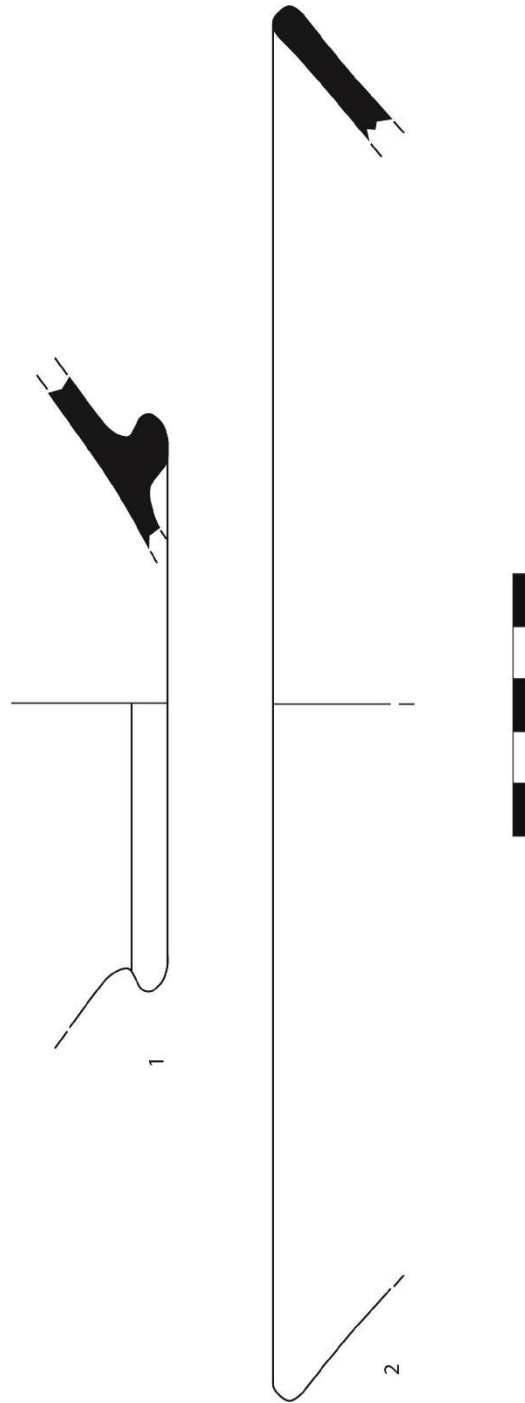

Çitflik Höyük II (Çakılasarı Tepesi)

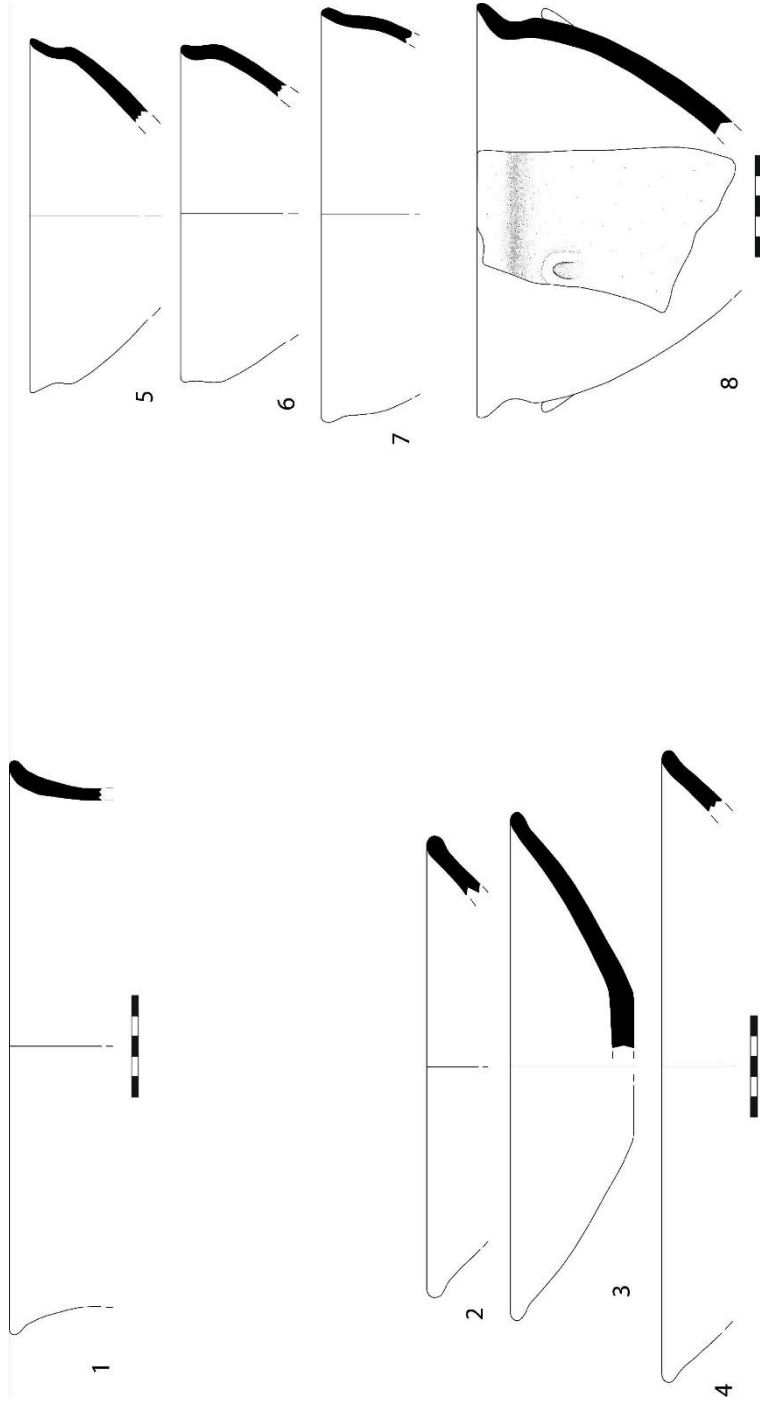

Göktepe

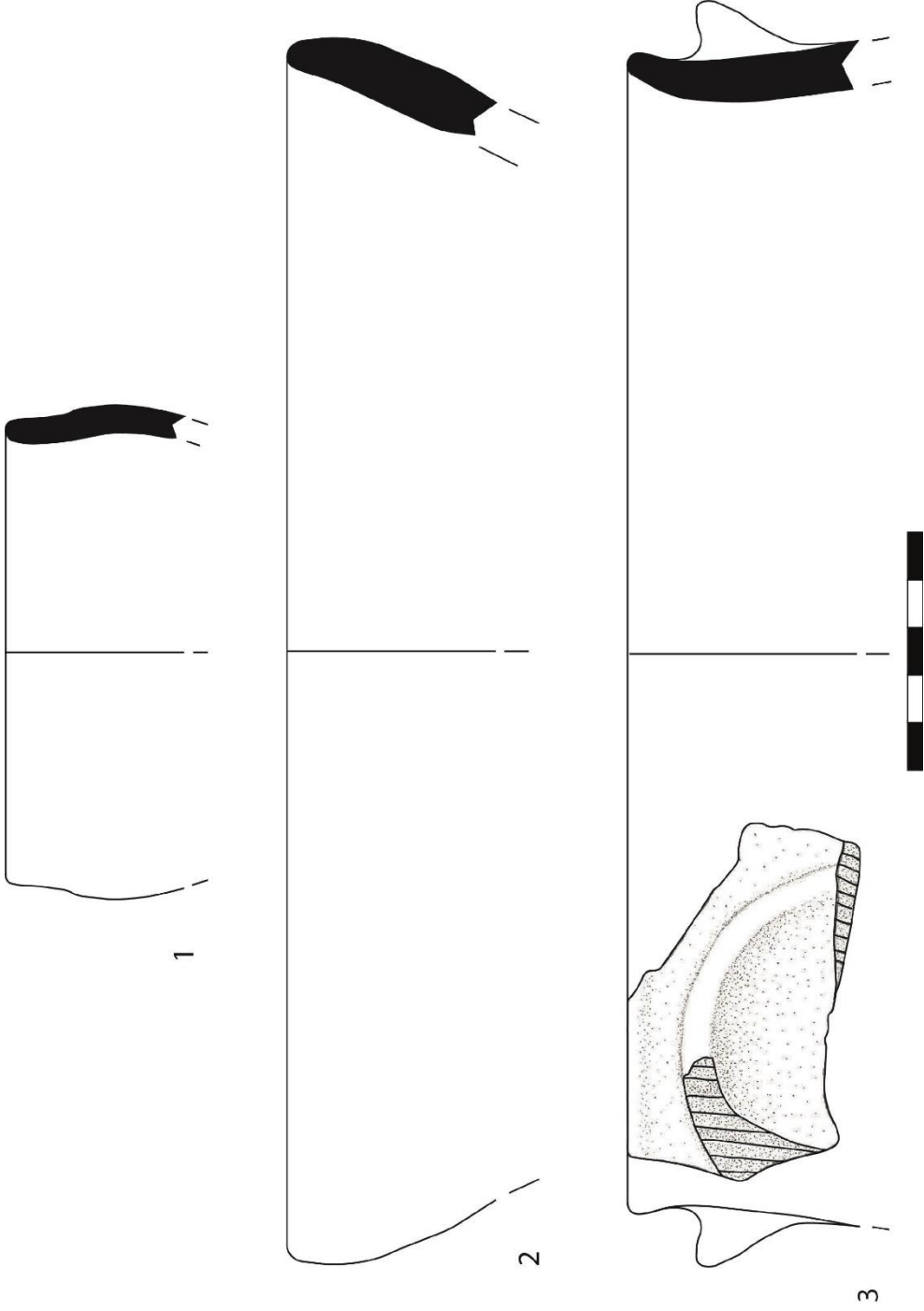
Levha 2

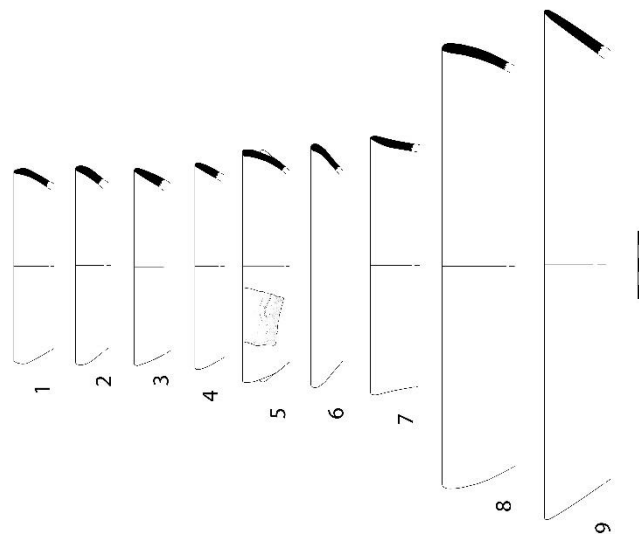
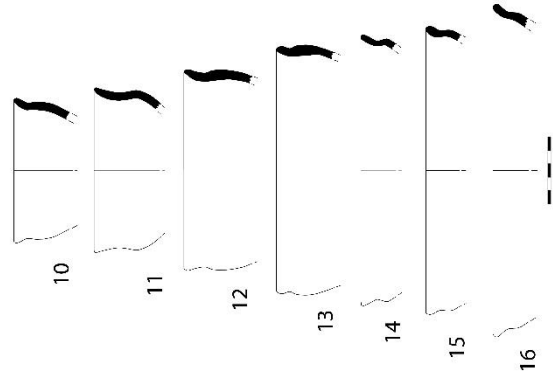
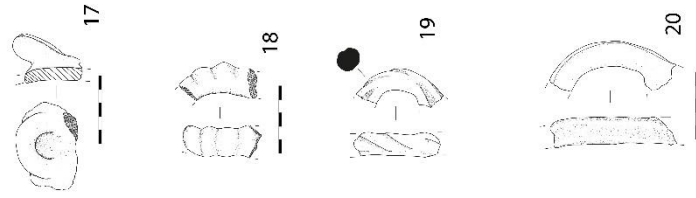
Kavak Deresi

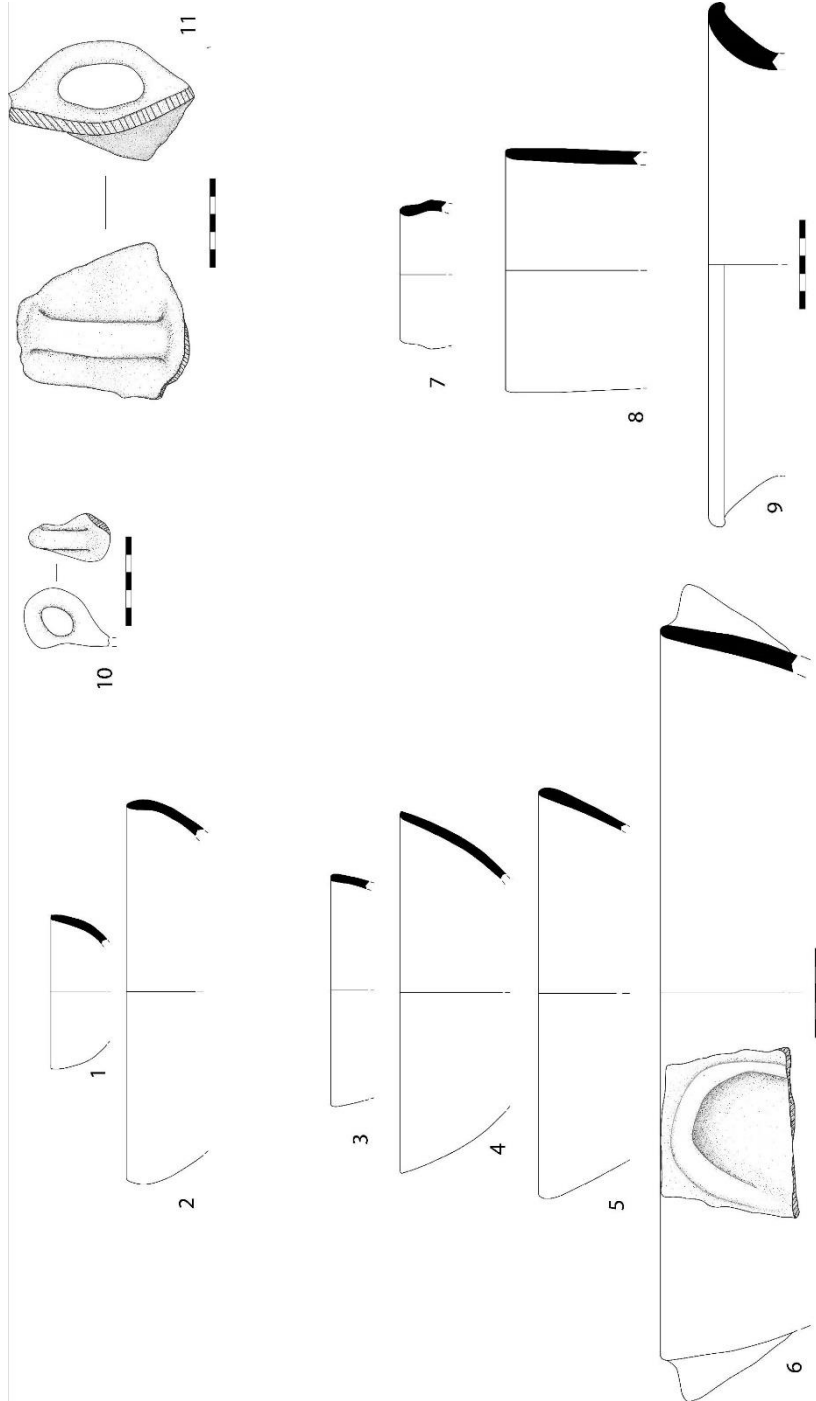
Üyük (Medetli)

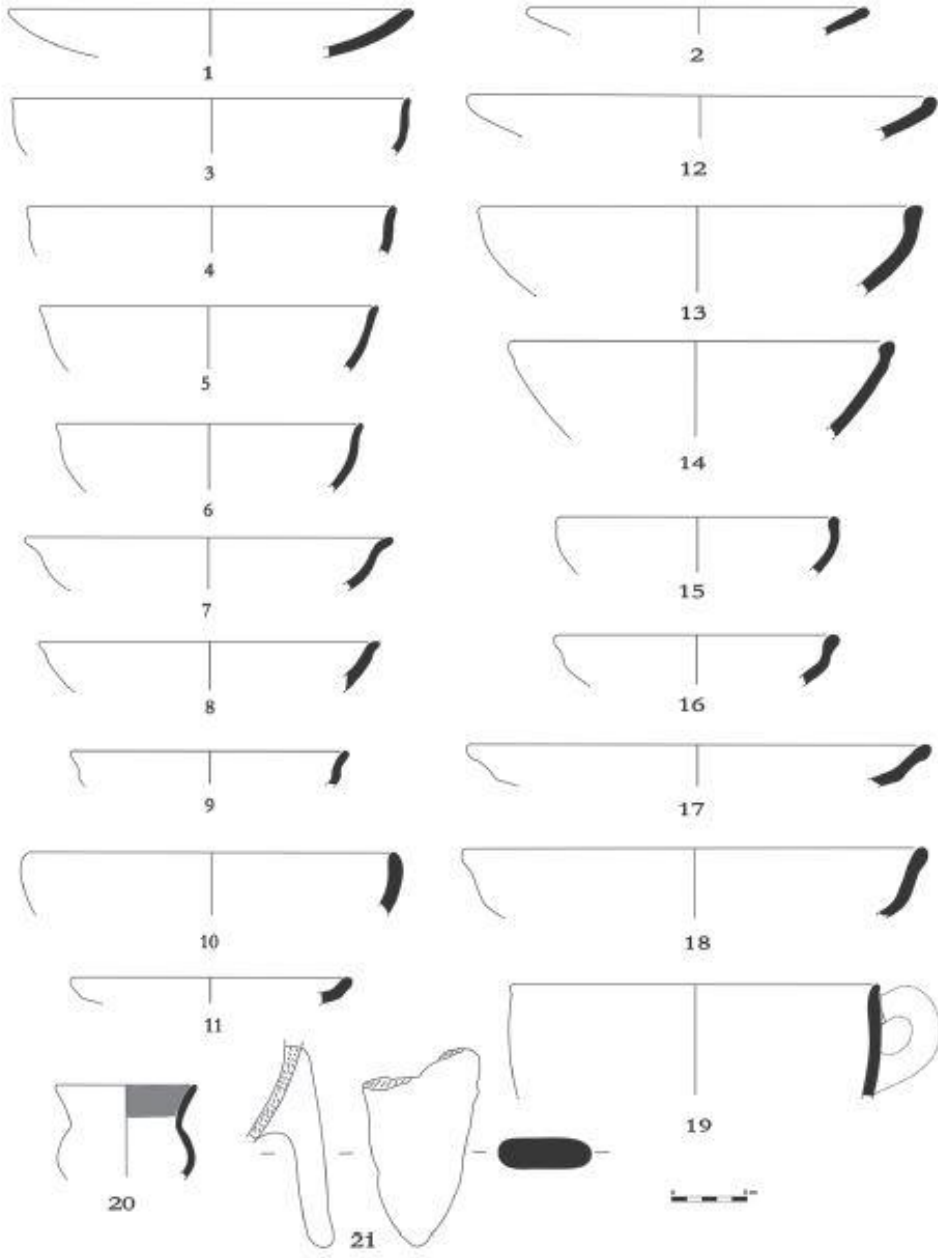
Yassı Höyük

Suluk Höyük

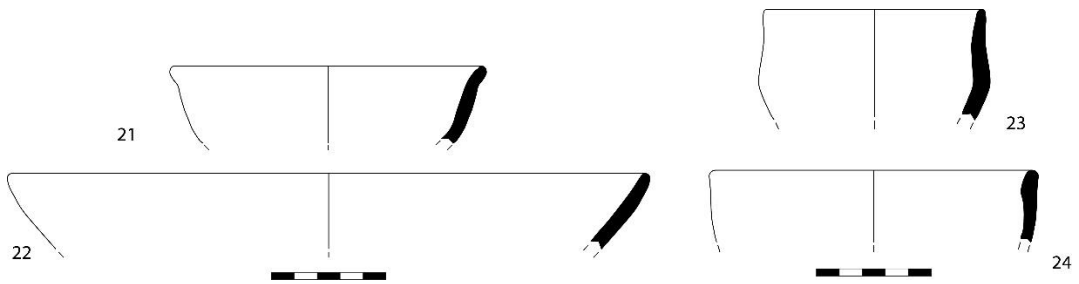

Beşpınar Höyük

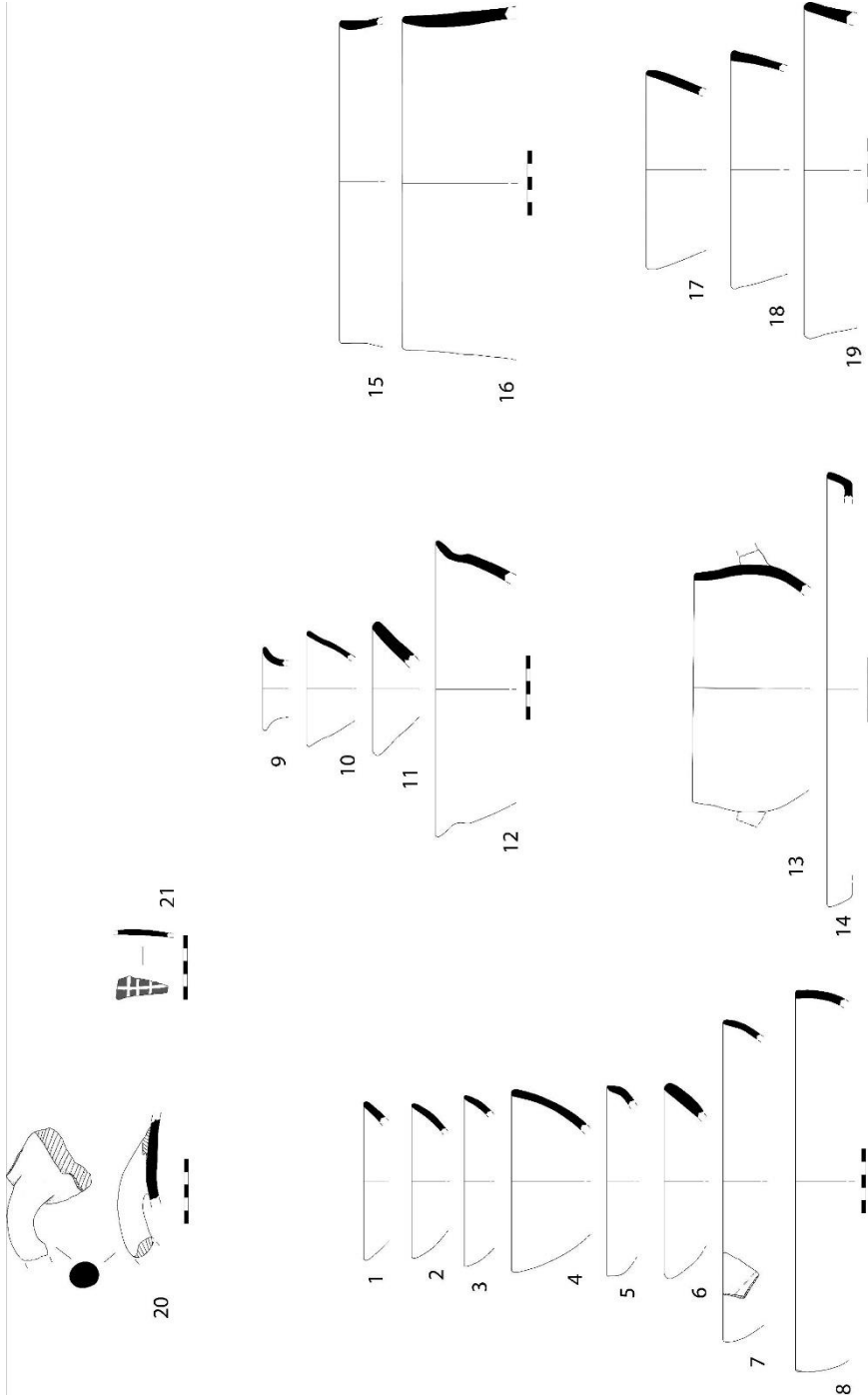

1. Çiftlik Alanı 2016 Buluntuları.

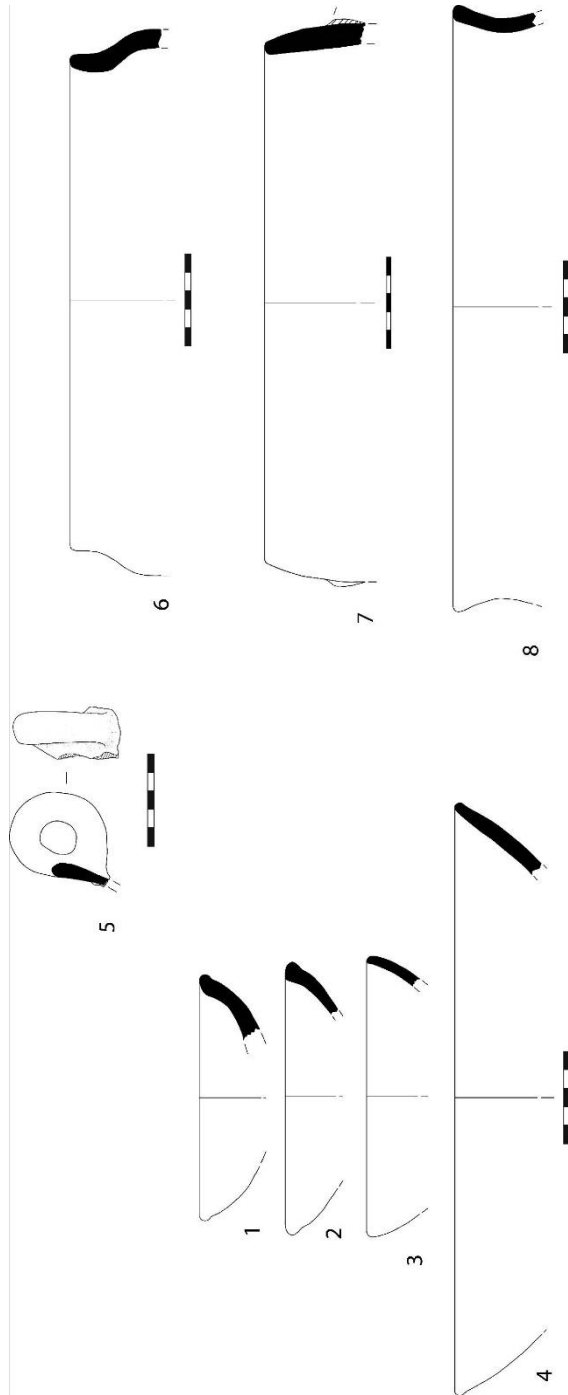
Kaynak: Sarı, 2016: Fig.3

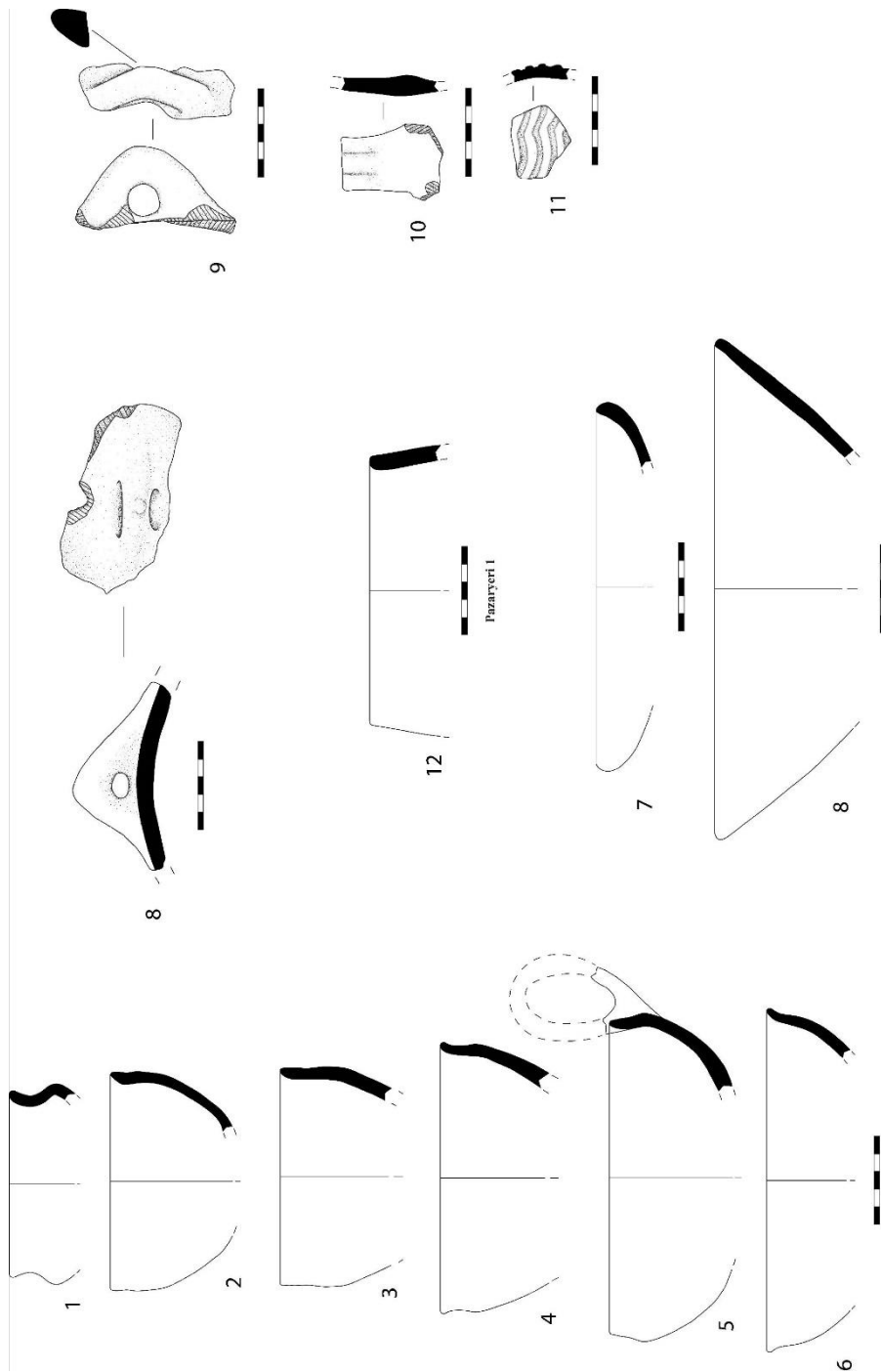
2. Çiftlik Alanı (2019 Yılı Formları)

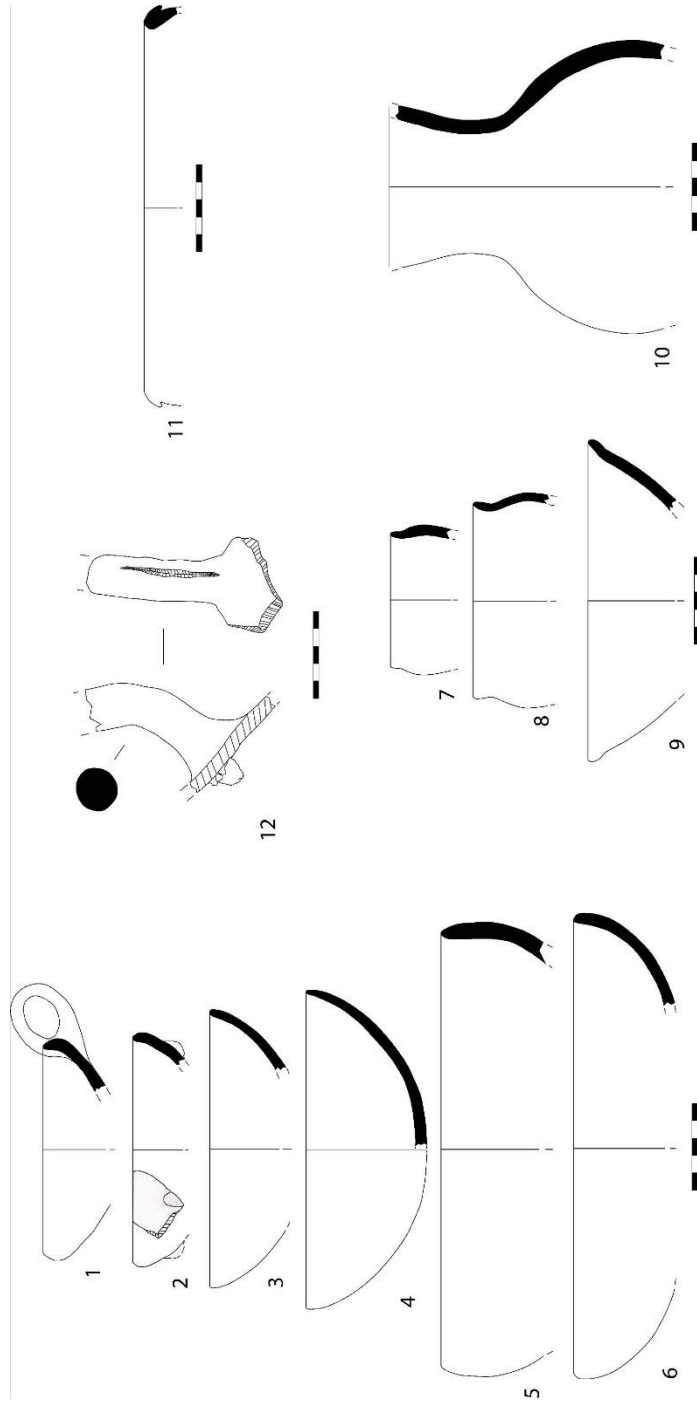
Yeniköy

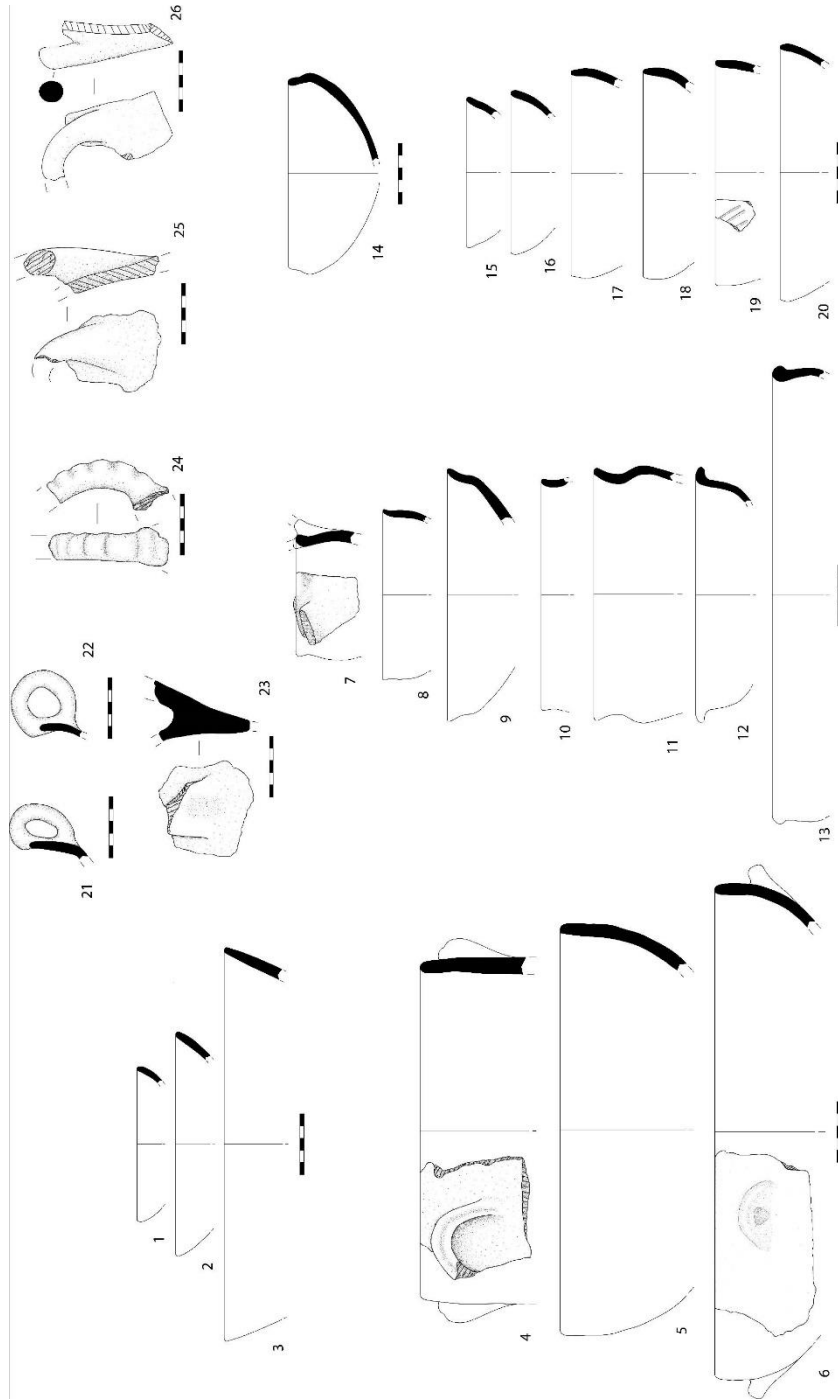
Meydan Tepe

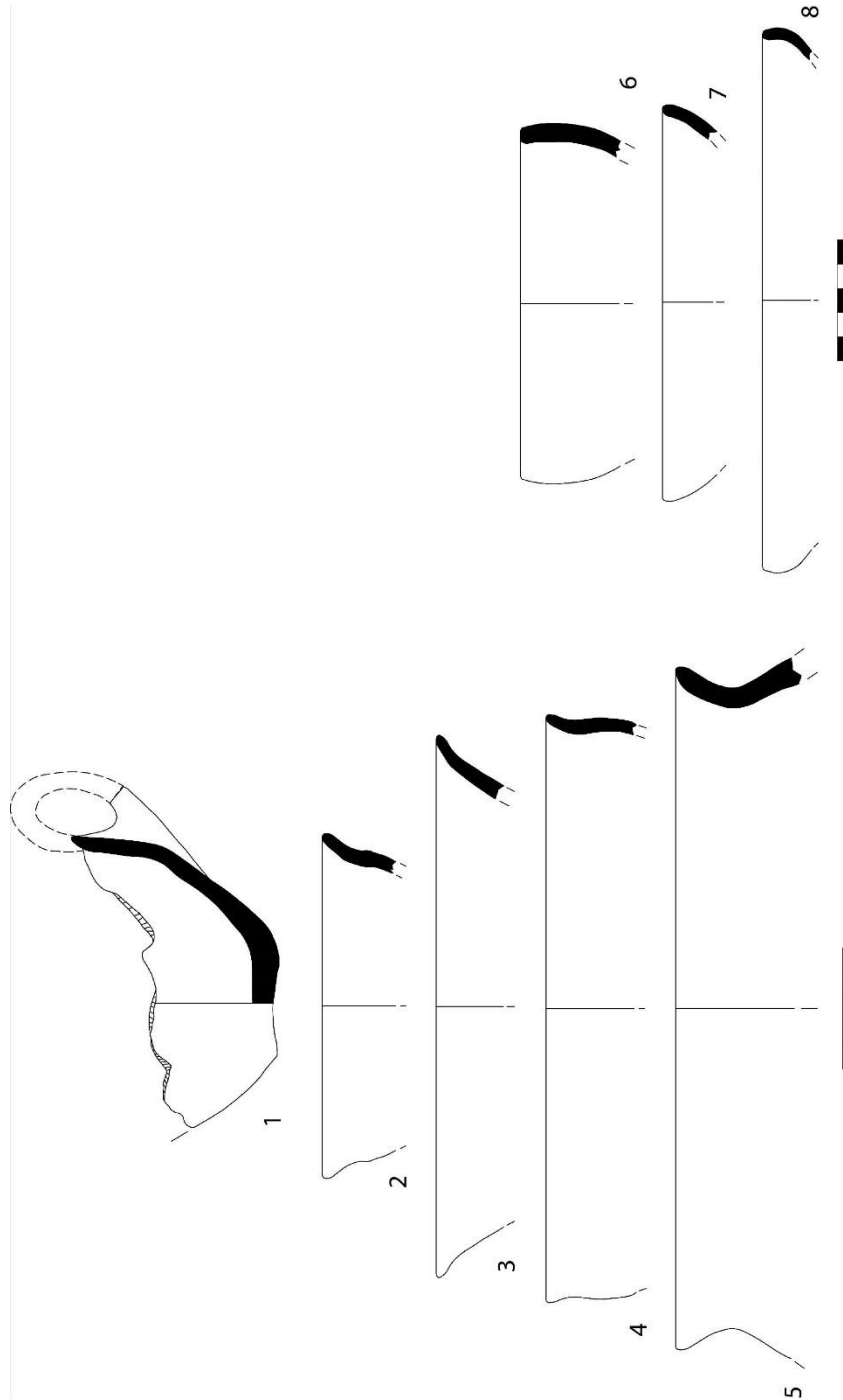
Pazaryeri I-II

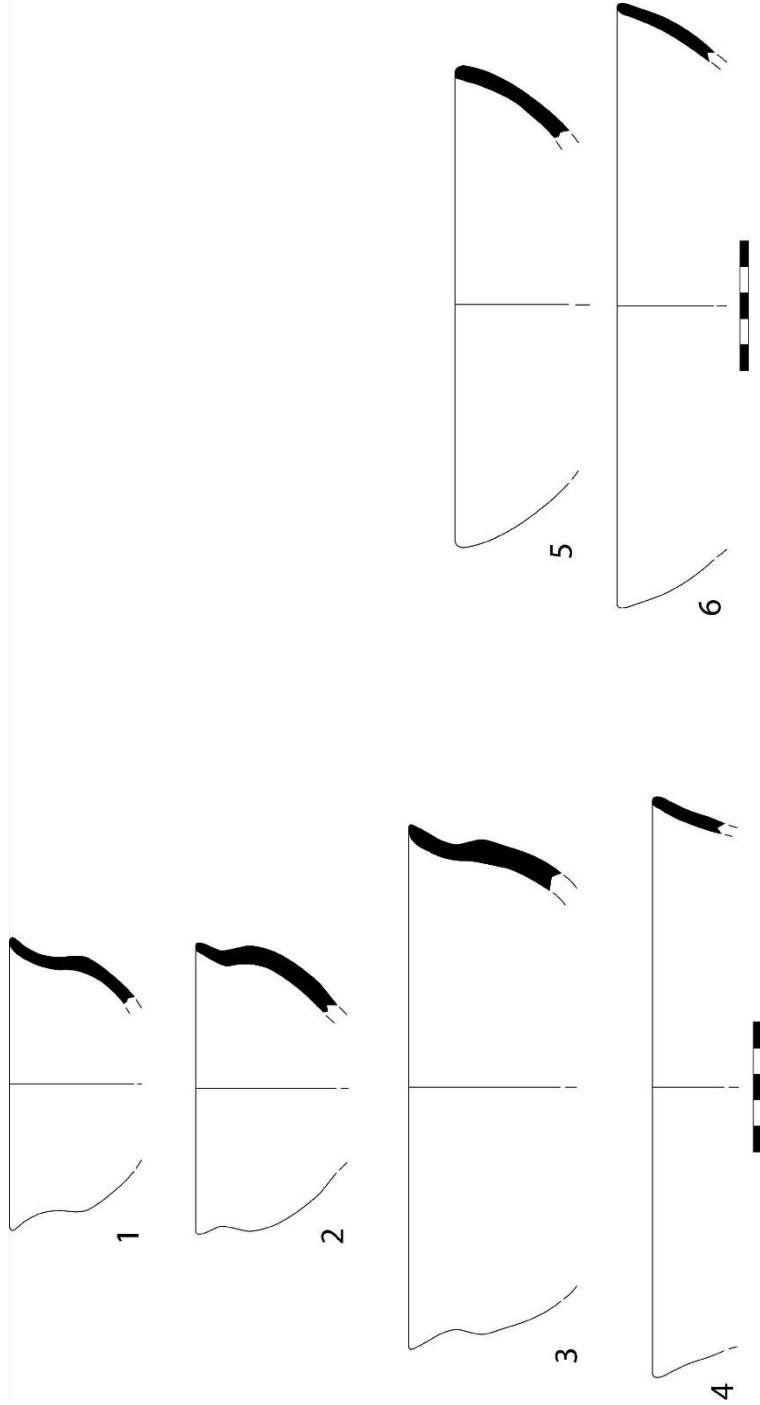
Karasu (Kurtköy) Höyük

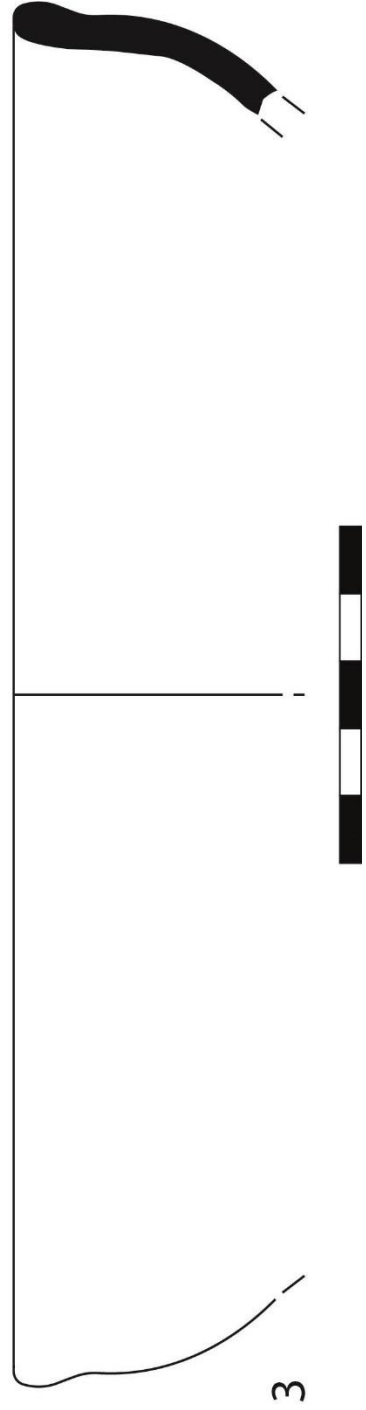
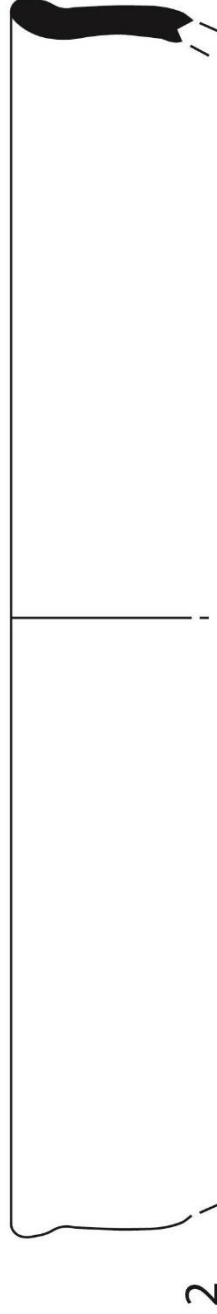
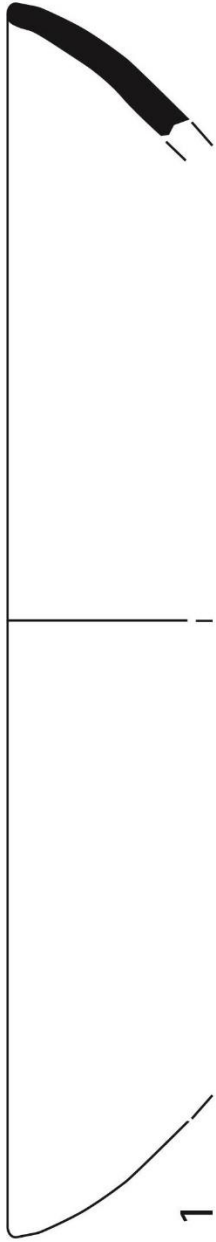
Oluklu Höyük

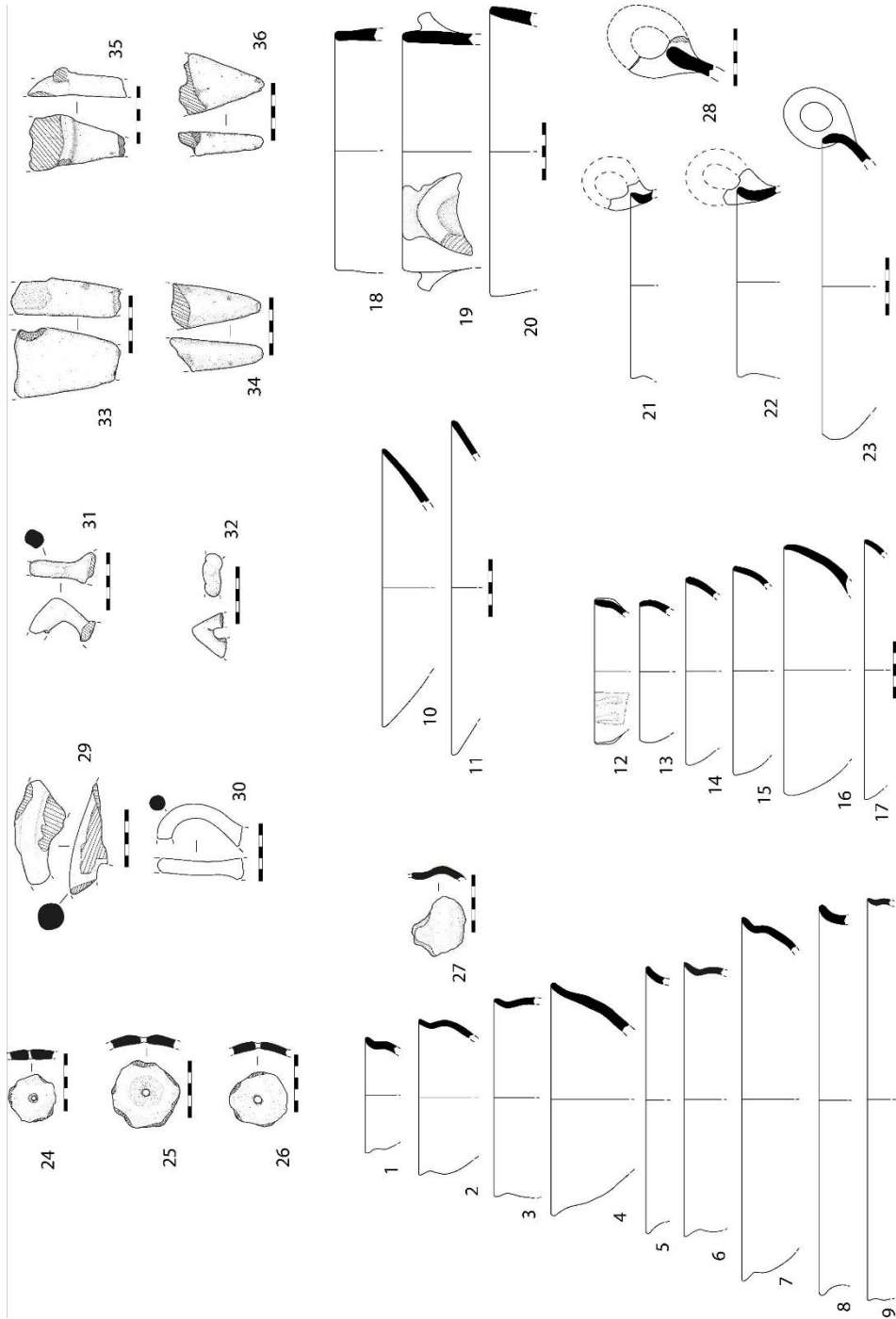
Hüsümler

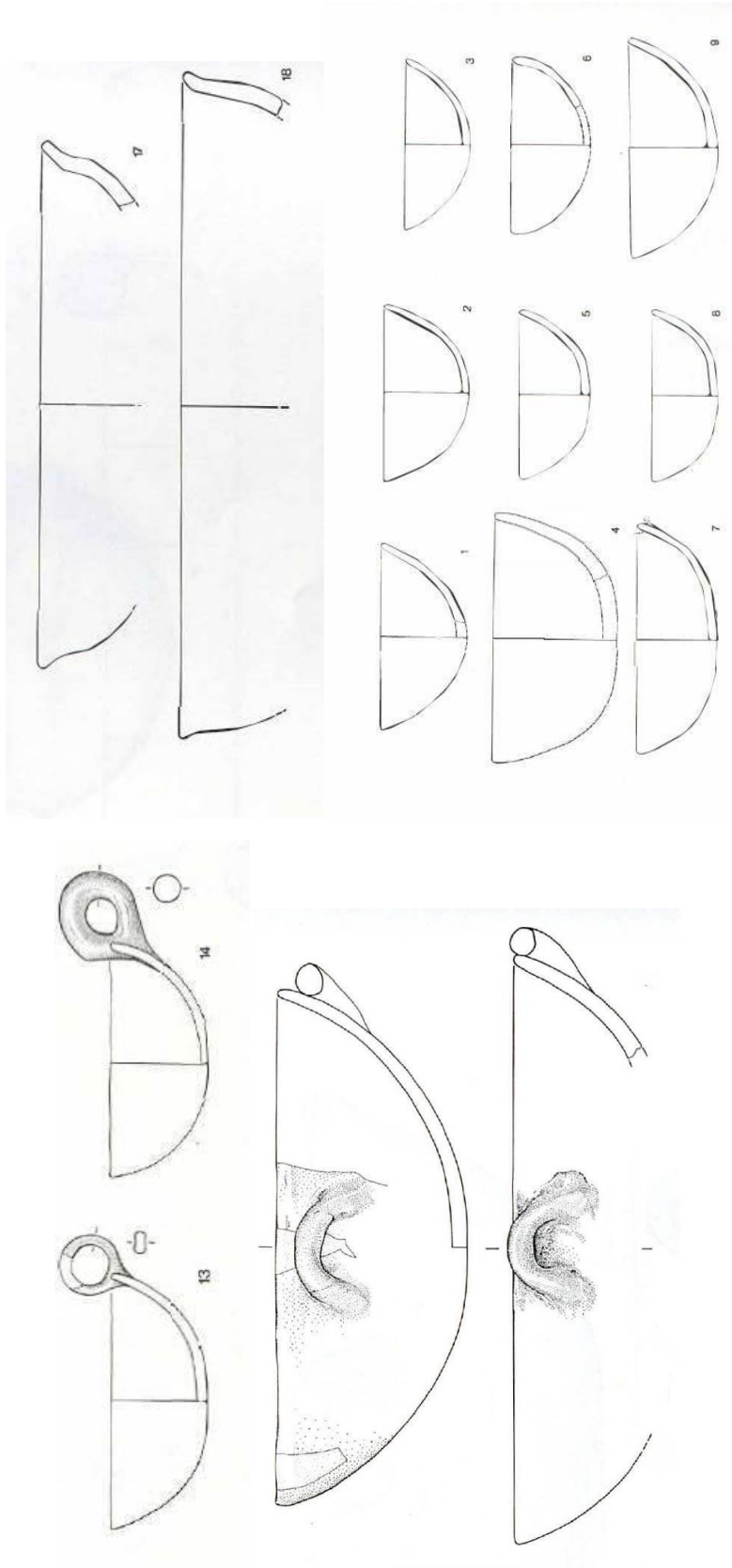
Gavurtepesi

Mantarlık

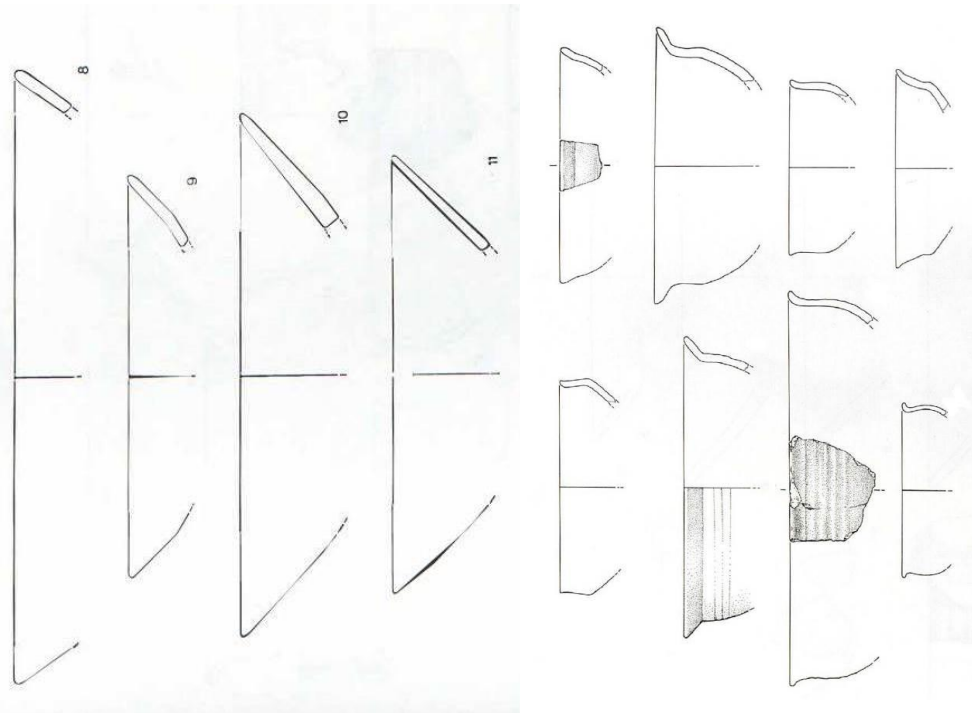
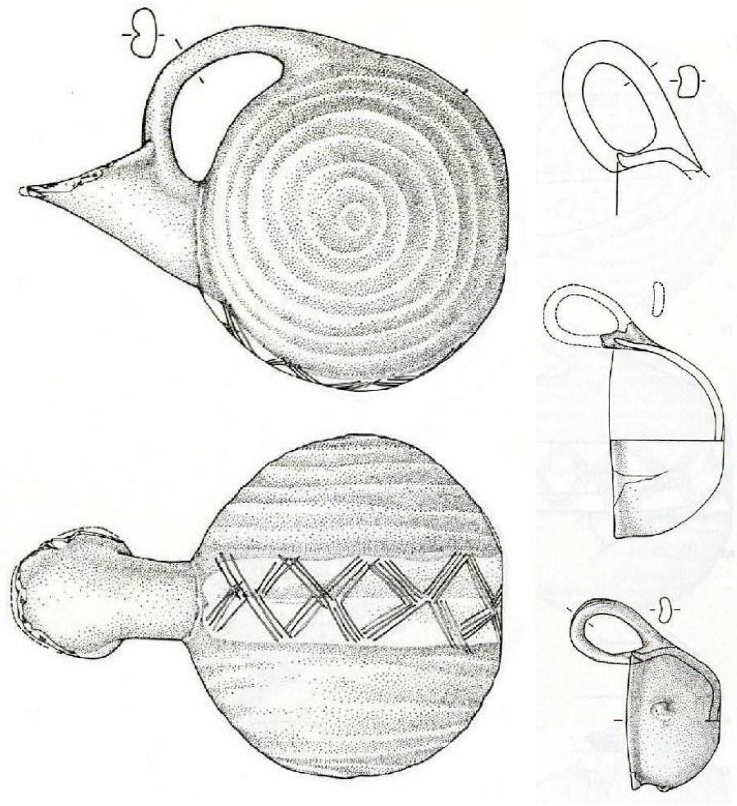

Killi Höyük

Demirköy

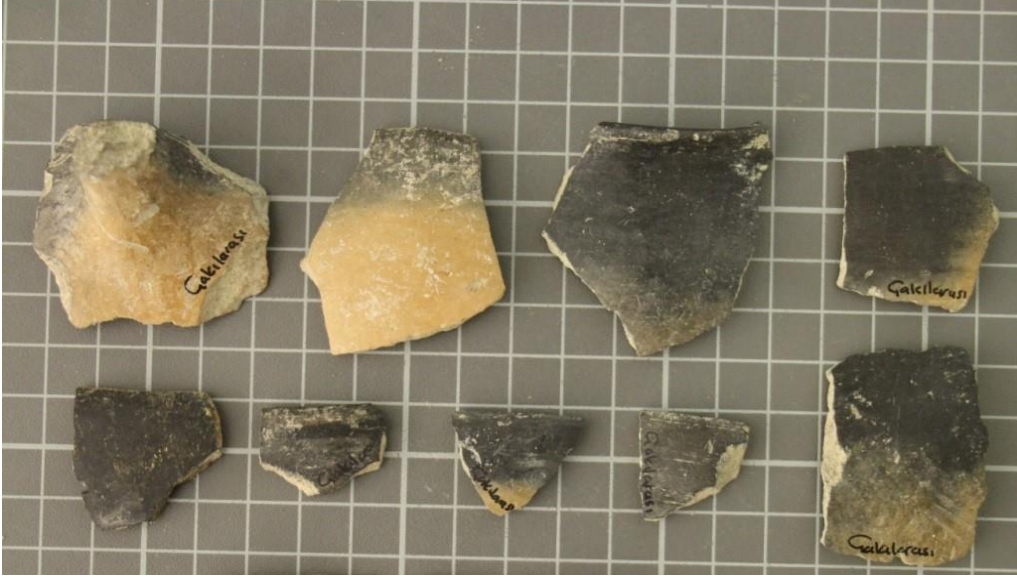
Kaynak: (Efe, 1988b: Taf. 2-4-44)

Yeşilyurt (Aharköy) Höyük

Kaynak: Efe, 1988b: Taf: 61-62-63-65

EK 2 – FOTOĞRAFLAR

a

b

Resim 1: (a) Çiftlik Höyük II – (b) Çınarlık Tepe
Çanak Çömlek Buluntuları

a

b

Resim 2 : Göktepe Höyük; (a) İTÇ II Dönemi Çanak Çömlek Buluntuları
(b) İTÇ III Dönemi Çanak Çömlek Buluntuları

Resim 3: Beşpınar Çanak Çömlek Buluntuları

a

B

Resim 4: (a) Yeniköy Höyük – (b) Pazaryeri II
Çanak Çömlek Buluntuları

a

b

Resim 5: (a) Karasu (Kurtköy) Höyük – (b) Oluklu Höyük İTÇ II dönemi
Çanak Çömlek Buluntuları